

FORSKNING TILL TUSEN

RATIO 2002–2022

JOHANNA GRÖNBÄCK &
ANDERS JOHNSON

FORSKNING TILL TUSEN

Johanna Grönbäck &
Anders Johnson

Johanna Grönbäck är kommunikationschef på Ratio. Hon verkar därutöver även som krönikör i ett par tidningar och har medverkat som författare i böcker om bland annat kompetensförsörjning och konfliktregler.

Anders Johnson är skriftställare med inriktning på svensk politisk och ekonomisk historia. Han har skrivit eller medverkat i över 150 böcker, bland annat biografier över Gustaf Dalén, Gustaf de Laval och Curt Nicolin samt boken *Besvärliga människor – Svenska entreprenörer under 400 år* (Timbro 2018).

På omslaget anas tre stycken diagram. Linjediagrammen visar totalt antal publicerade vetenskapliga artiklar av Ratioforskare per år respektive sysselsättningsgrad i Sverige per år. Stapeldiagrammet visar andel plattformsarbetare i Spanien, Storbritannien, Sverige, Portugal, Nederländerna respektive Irland, år 2018.

Diagrammen är dock inte att betrakta som grafiskt korrekta.

Forskning till tusen

© Författarna och Ratio 2022

Grafisk design: Magnus Frederiksen *Grafisk*

Tryck: Dalagrafiska

ISBN: 978-91-527-2863-5

RATIO

Ratio är ett fristående forskningsinstitut som forskar om hur företagandets villkor kan utvecklas och förbättras.

Mer information finns på ratio.se

FORSKNING TILL TUSEN

RATIO 2002–2022

JOHANNA GRÖNBÄCK &
ANDERS JOHNSON

Innehåll

FÖRORD: Forskning om företagandets villkor	7
KAPITEL 1: 1000 publikationer – Om Ratio	11
Detta är Ratio	11
Tusen publikationer	13
Forskningens tre huvudspår	14
Ratio som arbetsplats	17
Bilden av och kommunikationen från Ratio	21
Ratio som mötesplats	22
KAPITEL 2: Rötterna	27
Förlaget Ratio	27
City-universitetet	30
KAPITEL 3: De första åren	37
Den osynlige entreprenören	43
En flygande start	48
Omvandlingen till Ratio	54
KAPITEL 4: Under eget tak	65
Almedalen	72
Årliga föreläsningar till Eli F Heckschers minne	73
Företagandets villkor – lagar, regler och värderingar	79
Familjeföretagandet och ägarbeskattningen	79
Lönebildning i verkligheten	82
Hur politisk förändring kommer till stånd	90
Regelbördans ekonomiska effekter	94
Mont Pelerin Society	95

En bild säger (kanske) mer än tusen ord	98
En aktiv styrelse	99
Unga forskare, nu även några till åren komna.....	100
Konfliktreglerna är kontroversiella – även att studera	105
Den populära kartellen: Den svenska modellen	110
KAPITEL 5: Så mycket bättre	117
Entreprenörskap och mänsklig blomstring	118
Företagandets villkor	121
Handeln som förtroendeskapare och relation	124
Att finansiera innovationer.....	125
Teknik slår politik	136
Digital disruption.....	139
Modern statskonst	140
Kompetens för tillväxt.....	143
KAPITEL 6: På väg mot tusen	151
Arbetsmarknadens styrkor, svagheter och utmaningar	151
Internationell handel och.....	159
Vingarnas trygghet på arbetsmarknaden	160
Recept för svensk sjukvård.....	162
Klimat och miljö.....	165
KAPITEL 7: ... Och vidare!	171
Tusen publikationer och snart 20 år	171
... och vidare! Samtal om framtida forskning.....	171
Källor.....	179

Lotta Stern: Forskning om företagandets villkor

NÄR RATIO GRUNDADES för 20 år sedan, år 2002, var entreprenören helt osynliggjord i nationalekonomisk forskning. Forskning om institutionell förändring var underförsörjd. I dag, 2022, är läget ett annat och entreprenörskapsforskning rentav vanligt förekommande. I den här utvecklingen har Ratios forskning – och existens – varit viktig. Ratios forskare har genom åren studerat förutsättningarna för företagande och analyserat hur reformer kan genomföras, och jag vågar påstå att Ratio är en viktig del av den infrastruktur som fortsätter att bygga och förbättra Sverige. Vårt uppdrag att bidra med relevant forskning som underlag för dialog och samhällsutveckling är viktigt och mycket meningsfullt.

Efter 20 år och 1000 publikationer är det dags att stanna upp och reflektera kring det som har varit och vad det har betytt. Den här skriften har tillkommit för att göra just det. Som forskningsinstitut är Ratio sina forskare – och forskarna är Ratio, det är många namn och många bidrag som byggt det som blivit innehållet i de 20 åren. Som du kommer att bli varse är Ratios första 20 år intimt förknippade med Nils Karlson. Utan Nils hade det inte funnits något Ratio att fira och han är därför för evigt inskriven i Ratios historia – som grundare, som vd och som forskare. Av de 1000 publikationer som inspirerat titeln på denna skrift har han bidragit till mer än en tiondel. Än fler har initierats av honom. Det betyder inte att Nils förekommer på varje sida här, men det är väl också talande: bidragen har gjorts av många och bygget är ett lagarbete.

Det andra som blir uppenbart är forskningens bredd och mångfald. Det har forskats om konstitutionella frågor och dygder. Civilsamhälle

och tillit. Entreprenörskap och nyföretagande. Kompetensförsörjning och lönebildning. Arbetsmarknadsfrågor i vardagen och i det strukturella. Det är några av alla de områden där forskning bidragit med kunskap om hur villkoren för näringsliv och företagande kan förbättras och göra samhället bättre.

Med en stabil grund i de tusen publikationerna, den fina kultur som präglar Ratio internt och de värderingar som förenar Ratios forskare, finns all anledning att fira jubileet och se framtiden an.

För 20 år sedan var det mer forskning som belyste entreprenörskapets vikt för näringslivets utvecklingskraft som behövdes, i dag är behovet delvis annorlunda. Forskning kring entreprenörskapets viktiga bidrag till att lösa klimatfrågan och integrationen på arbetsmarknaden är områden där jag ser att kunskap ofta saknas. Anledningen tycks vara en inom akademien bristande kunskap kring marknadens bidrag till ett gott samhälle. Ratio bidrar med forskning inom samhällsvetenskaper där stora forskningsfält kretsar kring företags och marknadens brister och misslyckanden vad gäller bidrag till människors välfärd. Där finns därför en skepsis gentemot ett forskningsinstitut som forskar om hur näringslivet kan utvecklas och förbättras. I sökande efter sanning (med litet s) behövs olika idéer och perspektiv. Ratio bidrar därmed också till att öka den akademiska mångfalden.

I 20 år har det forskats till tusen och till 1000 publikationer, nu tar vi i lite till.

Stockholm, mars 2022

LOTTA STERN, professor och vd Ratio 2021–

1 000 publikationer – Om Ratio

Detta är Ratio

RATIO GRUNDADES 2002 som ett fristående tvärvetenskapligt forskningsinstitut med fokus på hur företagandets villkor kan utvecklas och förbättras, med särskild prioritering av arbetsmarknad och lönebildning. Ratio är en partipolitiskt obunden ideell förening med företag, organisationer och enskilda personer som medlemmar.

Ratio har i dag drygt 30 medarbetare. Merparten är disputerade forskare i bland annat nationalekonomi, företagsekonomi, statsvetenskap, ekonomisk historia och sociologi. Därtill finns doktorander, forskningsassistenter samt en stab som arbetar med kommunikation och administration. Många av forskarna är även knutna till universitet och högskolor.

Ratios verksamhetsidé är att utveckla ny kunskap – idéer, perspektiv och resultat – med följande övergripande krav:

- *Hög vetenskaplig kvalitet.* All forskning ska genomgå noggrann vetenskaplig granskning. Detta sker bland annat genom akademiska seminarier, externa opponenter och publicering i vetenskapliga tidskrifter och akademiska bokförlag med peer review. Oavsett finansiering publicerar Ratio de vetenskapliga resultat som forskarna kommer fram till.
- *Öppenhet för nya idéer och perspektiv.* I Sverige står statliga universitet och högskolor för en mycket stor andel av den forskning som bedrivs. Ratio ska vara en kreativ forskningsmiljö som är öppen för idéer och perspektiv som kan ha svårt att blomstra i andra forskningsmiljöer.
- *Internationella kontakter.* Ett internationellt perspektiv är viktigt i all forskning. Ratio har byggt upp ett brett internationellt kontaktnät genom

internationella konferenser, utländska gästforskare och gästföreläsare samt genom forskningssamarbeten med forskare i andra länder.

- *Relevans för det svenska näringslivet.* Ratio forskar på områden där forskning saknas eller är otillräcklig. Genom att arbeta aktörsnära fångar Ratios forskare upp angelägna och relevanta problemområden som behöver utforskas för att förbättra villkoren för företag och näringsliv i Sverige.

I verksamhetsidén ingår även att kunskapen ska kommuniceras till relevanta målgrupper och att unga talanger ska lockas till och växa på forskningsinstitutet:

- *Bred spridning av forskningsresultaten.* Ratio ska lägga stor vikt vid att göra forskningsresultaten synliga och möjliga att använda som beslutsunderlag eller vid diskussioner om utveckling och framtid. Ratio har utvecklat ett arbetssätt där kunskapsspridning och erfarenhetsutbyte integreras i en process där olika intressenter involveras. Integrationen åstadkoms genom öppna konferenser, dialogseminarier och möten med beslutsfattare inom näringsliv, politik och förvaltning. Kunskapsspridning sker också genom traditionella medier och digitala kanaler. Det åstadkoms även genom att Ratios medarbetare fungerar som experter i den offentliga debatten och genom utbyte med andra akademiska institutioner och forskare i Sverige och internationellt.
- *En mötesplats för beslutsfattare och akademiker.* Genom att fungera som en mötesplats för olika intressenter skapas nya kontakter samtidigt som den forskning som Ratio bedriver sprids. Ratios forskare får också nya kontakter och impulser för sitt arbete.
- *Plantskola för unga talanger.* Ratio har genom åren haft många praktikanter, sommarassistenter, forskningsassistenter och nydisputerade forskare. De bildar ett alumninätverk som i dag omfattar cirka 140 personer. Närmare 40 av tidigare forskningsassistenter har disputerat eller doktorerat.

Målbilden är att Ratio ska vara bäst i Sverige på att förena kvalitet, relevans och genomslag när det gäller forskning om hur företagandets villkor kan utvecklas och förbättras. På området arbetsmarknad,

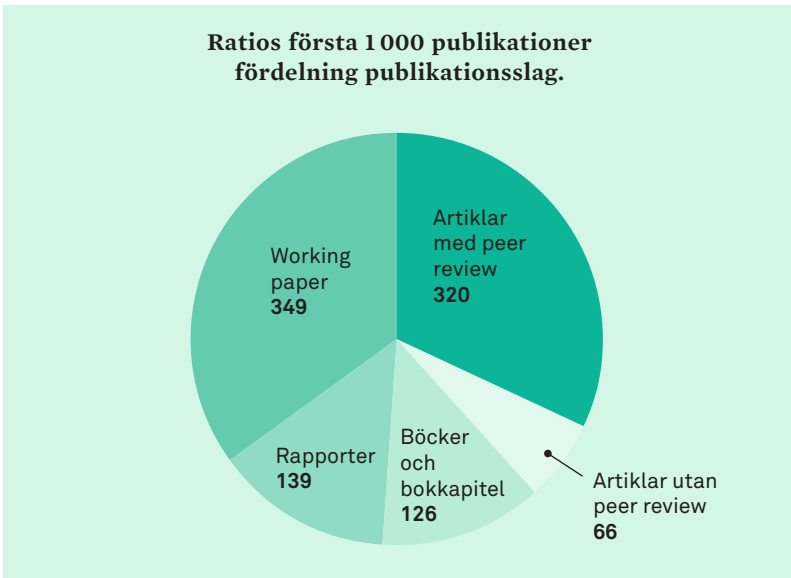
lönebildning och kompetensförsörjning utifrån ett företagsperspektiv ska Ratio vara ledande i Sverige och dessutom fungera som ett kunskapsnav.

All forskning är externt finansierad. Ratio har haft stöd från ett stort antal finansiärer, stiftelser, myndigheter, näringsliv och individer.

Tusen publikationer

I oktober 2021 publicerade Ratio sin publikation nummer 1000 sedan starten i april 2002. Det var professor Kristina Nyströms artikel »Recruitment of scarce competences to rural regions: Policy perspectives«, publicerad i *Review of regional research*.

Forskningen och de vetenskapliga publikationerna är Ratios kärnverksamhet. I publikationsarkivet ryms alltifrån vetenskapliga artiklar med peer review, working papers, antologier, kursböcker och svenska rapporter samt artiklar i exempelvis Ekonomisk Debatt. Fördelningen mellan olika publikationsformer illustreras i bilden nedan.

Forskningens tre huvudspår

Ratios publikationer skiljer sig åt, liksom vilka discipliner de publicerats inom. Men forskningen har en röd tråd i företagsperspektivet och en aktörsnära ansats. Lotta Stern kommenterar:

Det finns alldeles för lite intresse för och forskning kring företagandets villkor i Sverige, särskilt utifrån andra perspektiv än ekonomiska. Samtidigt är utvecklingen av näringsliv och utvecklingskraften hos företag nyckelfrågor för framtiden. Ska vi klara digitalisering, den gröna omställningen och framtidens välfärdsutmaningar behöver vi den innovationskraft och det experimenterande som ett dynamiskt näringsliv ger. Här bidrar Ratios forskning genom att studera hur villkoren kan förbättras och förändras.

Ratio är på så vis ett gott komplement till den viktiga forskning om arbetstagares villkor som är mer vanligt förekommande vid andra forskningsinstitutioner. Men med det sagt är det viktigt att poängtera att företagandet ofta, inte minst historiskt, underskattas som bidrag till ett gott samhälle.

Ratios forskning har under åren täckt in många områden, men tre övergripande huvudspår kan identifieras:

1. Entreprenörskap, marknadsprocesser och tillväxt
2. Arbetsmarknad och den svenska modellen
3. Institutioner och politisk förändring

Allt sedan starten har forskning om entreprenörskap, marknadsprocesser och tillväxt varit en viktig del i Ratios forskningsprofil (punkt 1). Här ryms forskning som utgår från exempelvis Erik Dahméns skolbildning, den svenska tillväxtskolan, liksom forskning om snabbväxande företag, finansiering av innovationer, och vilka som startar och driver företag. I en väl fungerande ekonomi sker en ständig förnyelse genom så kallad kreativ förstörelse där gamla företag och affärsidéer ersätts av nya. Bland de som har forskat om detta märks

Lotta Stern, vd Ratio sedan 2021

Lotta Stern är sedan hösten 2021 vd på Ratio. Hon är sociologen »som inte hukar för ämnen som kan uppfattas som kontroversiella«. Så skrev Lag & avtal när de 2020 gjorde ett personporträtt av Stern som då var vice vd på Ratio.

År 1999 disputerade Stern i sociologi vid Stockholms universitet på en avhandling om dynamik i sociala rörelser, däribland om hur konkurrens och diffusion påverkar organisationers möjlighet att attrahera medlemmar. Stern har en lång akademisk karriär bakom sig och har vid Stockholms universitet bland annat varit programansvarig för kandidatprogrammet personal, arbete och organisation samt ställföreträdande prefekt vid sociologiska institutionen. Stern knöts till Ratio genom ett lönebildningsprojekt år 2011. År 2017 blev hon vice vd samt programansvarig för Arbetsmarknadsprogrammet.

I april 2019 utnämndes Lotta Stern till professor i sociologi med inriktning organisation och arbete vid Stockholms universitet. I de utvärderingar som gjordes inför utnämningen står bland annat Sterns vetenskapliga produktion och ledarskap, liksom hennes undervisnings- och ledningsarbete, skulle leda till en professur på de flesta ledande universitet i Europa.

»Lotta är sinnebilden av en forskare för mig. Påläst, engagerad och någon som genom sin och andras forskning vill bidra till förbättring – och så lite klassiskt professorsförvirrad på det! Jag känner stor tillförsikt till att just Lotta är Ratios ledare och den som nu tar forskningsinstitutet vidare«, säger Marie Rudberg som var ordförande när beslutet om att utse Stern till vd togs.

En stor del av Lotta Sterns forskning handlar om arbetsmarknadsfrågor och hon har bland annat studerat ämnen som anställningsskydd, eliter i Sverige, kompetensförsörjning, hälsa, lönebildning och kollektivavtal. Men hennes forskningsintresse är brett och hon har även studerat sådant som grupptänkande och politisk mångfald i akademien.

bland andra Sven-Olov Daunfeldt, Andrea Geissinger, Daniel Halvarsson, Dan Johansson, Christian Sandström, Patrik Tingvall, Karl Wennberg och Christina Öberg.

Forskningen om arbetsmarknad och den svenska modellen (punkt 2) inrymmer forskning om den svenska arbetsmarknaden och partsmodellens funktionssätt, i bred bemärkelse. Det handlar om att studera företagandets villkor och identifiera de lagar, regler och värderingar som påverkar förutsättningarna för att starta, driva och utveckla företag. Forskningsmässigt märks frågor om lönebildning, kompetensförsörjning, konfliktregler med mera. Bland de som har forskat om detta märks bland andra Henrik Malm Lindberg (tidigare Henrik Lindberg), Magnus Lodefalk, Kristina Nyström, Alexandru Panican, Lotta Stern och Linda Weidenstedt.

Forskningens tredje huvudspår handlar om lagar, regler och värderingar, och om hur dessa kan förändras. Det gäller exempelvis frågor

En tidig bild av hur Ratio kategoriserade sin forskning.

om skatter, äganderätt, grundlagsfrågor och EU:s institutioner, men också normers och dygders betydelse. Här studeras även hur politiska reformer kommer till stånd. Bland de som forskat om detta märks bland andra Hanna Almlöf, Andreas Bergh, Niclas Berggren, Per-Olof Bjuggren, Gissur Erlingsson, Mirko Ernkvist, Nils Karlson, Martin Korpi, Anders Kärnä (tidigare Gustafsson) och Rasmus Nykvist.

Att Ratios forskning fokuserar på frågor som är forskningsmässigt underförsörjda betyder också att fokus har varierat över tid. Under de tidigare åren lades mycket krut på forskning om entreprenörskap. Vid den tidpunkten saknades entreprenörer, företag, vinster och förluster och konkurser i hög grad inom den teori som svenska nationalekonomer tillämpade. Det visade en studie 2004 av dåvarande Ratio-forskaren Dan Johansson i vilken han gick igenom samtliga läroböcker som användes på grundkurserna i svensk forskarutbildning i nationalekonomi – och han konstaterade att entreprenören inte alls omnämns. Det innebar att teorin som ligger till grund för hela den svenska forskarutbildningen i nationalekonomi exkluderade det som ytterst förklarar tillväxt och allmänt välbefinnande.

I dag är forskningsläget bättre och entreprenörskap är ett relativt vanligt forskningsämne. Ratio har i dag därför större fokus på arbetsmarknadsfrågor. Där bedrivs förvisso omfattande forskning på andra håll, men ofta utifrån arbetstagares villkor eller den offentliga sektorns behov. Samma sak är fallet vad gäller forskning om klimat och miljö där Ratios forskare har identifierat ett behov av att studera förutsättningar och hinder för marknadens och företags roll i att hantera klimatkrisen.

Ratio som arbetsplats

Merparten av Ratios medarbetare är disputerade forskare, varav många delar sin tid mellan Ratio och ett universitet eller en högskola. För många är Ratio en plats där man kan ägna sina arbetsdagar helt åt forskningsarbete till skillnad från den stundtals undervisnings- och

Karl Hatt, Ratio-medarbetare och kulturbärare sedan 2011

Karl Hatt (tidigare Axelsson) kom till Ratio som administratör och kommunikationsassistent 2011, och blev sedermera kontorschef och del av ledningsgruppen på Ratio. I sin roll har han bland annat ansvar för evenemang, kontorslokaler och IT-miljö.

Det som särskilt utmärker Hatts Ratio-roll är att han är kulturbärare. Ratios tidigare vd Nils Karlson har beskrivit det som att Karl är Ratios själ eftersom Karl är mån om att se till både enskilda medarbetare och till miljön som helhet. Det bidrar till att Ratio inte bara är en plats på vilken enskilda individer ägnar sig åt forskning, utan också utgör och är del av en gemensam och trivsamt kultur. Det handlar dels om att Karl lyfter och värnar viktiga perspektiv som lätt kan glömmas bort på akademiska och tävlingsinriktade arbetsplatser, dels aktivt deltar i intellektuella och nyfikna samtal och har en vänlig och skojfrisk ton.

Den trevliga stämningen är ett fenomen som också märks i Ratios årliga medarbetarundersökningar.

mötestunga universitetsmiljön. Det var en av de saker som professor Ali Ahmed pekade på när han började deltidsforska på Ratio hösten 2021:

Jag ser fram emot att på och genom Ratio få ett större tvärvetenskapligt utbyte. Något som jag ser särskilt mycket fram emot är att använda Ratio som en tillflyktsplats för fokuserad och ostörd forskningsverksamhet.

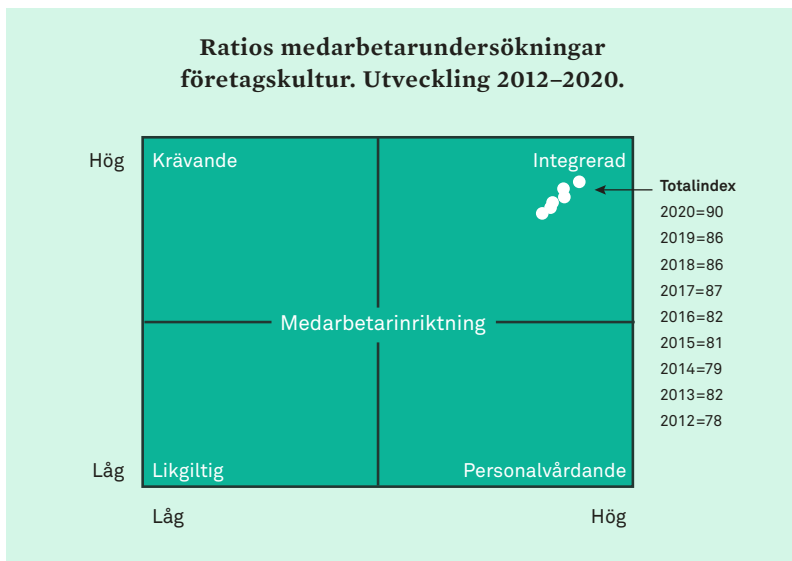
Ahmed är även forskare vid Linköpings universitet där han är avdelningschef för avdelningen nationalekonomi samt forskningsansvarig för nationalekonomi.

De värden Ahmed pekar på märks även i Ratio vardagen och är återkommande resultat i de medarbetarundersökningar som görs årligen. Hundra procent av de svarande instämmer i påståendet att

det på Ratios ges möjlighet att arbeta ostört. Här framkommer också att många av medarbetarna ser den tvärvetenskapliga miljön, kollegorna och kulturen som något av det bästa med att arbeta på Ratio. Det lyfter även vd Lotta Stern som ett av de värden som definierar forskningsinstitutet:

Ratio's forskning är ett bidrag till svensk utvecklingskraft och därmed till ett blomstrande samhälle. Att Ratio är tvärvetenskapligt innebär att vi genom forskning angriper samhällsproblem på flera olika sätt: forskare på Ratio gör intervjuer, analyserar register, laddar ner data från sociala media eller kodar egna datamaterial för att kunna svara på frågor av relevans för att förstå dagens svenska villkor.

Medarbetarundersökningarna har genomförts med samma metod och med samma externa utvärderingskonsultföretag, Vestra, sedan 2012. Resultaten har alltid legat högt och utmärks av en kultur som lyckas förena en resultatnriktning med en medarbetarinriktning. I medarbetarundersökningen som genomfördes 2021 för år 2020 fick

»Jag brukar säga att mina år på Ratio var mina hittills roligaste i min forskarkarriär. Ratio var en kreativ miljö och det var mycket tack vare den som jag hittade några av de ämnen som jag fortfarande forskar på.«

Sven-Olov Daunfeldt, i dag professor i nationalekonomi
vid Högskolan i Dalarna och forskningschef vid
Handels Forskningsinstitut.

Ratio ett av de högsta resultat som Vestra har uppmätt bland sina kunder vad gäller organisationskultur. Bilden på sidan 19 visar Ratios utveckling av företagskulturen över åren.

Bilden av och kommunikationen från Ratio

För Ratio är olika insatser för att sprida forskningsresultat utanför kretsen av forskare inte någon »tredje uppgift«, utan en integrerad del i hela Ratios verksamhet. Ofta presenteras nya forskningsresultat först i form av en rapport eller bok på svenska som riktas till en bred krets, även utanför akademien. Därefter följer exempelvis artiklar på debattsidor eller i Ekonomisk Debatt. Parallellt med detta diskuteras resultaten under seminarier och akademiska konferenser, där nya fakta och synpunkter kan vägas in. Därefter skrivs studien inte sällan om till en eller flera artiklar avsedda för publicering i vetenskapliga tidskrifter.

När Lotta Stern presenterar Ratio säger hon:

Själva forskargärningen är densamma som på vilken institution som helst. Det som gör Ratio unikt och speciellt är kunskapsspridningen. Forskare på Ratio uppmuntras att skriva forskning på svenska, som kommuniceras på öppna seminarier med kommentatorer från både akademi och arbetsmarknad. Det är meningsfullt och viktigt. Det finns också hela tiden en diskussion om relevans, att forskningen inte endast ska bidra till det inomvetenskapliga kunskapsbygget utan också vara relevant för aktörer i samhället som behöver kunskap för att fatta bättre beslut.

Under 2019 gjorde Novus en varumärkesundersökning av Ratio där 75 beslutsfattare inom akademi, fackliga organisationer och myndigheter intervjuades. Nästan alla kände till Ratio och 72 procent kände till Ratio väl. Detta var betydligt högre siffror än för Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) vid Uppsala universitet och för Institutet för näringslivsforskning (IFN) i Stockholm.

Konferens med doktorander år 2013.

Ratio som mötesplats

Ratio är på flera sätt en mötesplats för olika aktörer och experter med ett intresse för forskning och kunskap om företagandets villkor, i bred bemärkelse. Öppna seminarier och konferenser arrangeras delvis med syftet att skapa kontaktytor mellan forskare, företagare, beslutsfattare, arbetsmarknadens parter, tjänstemän på myndigheter och departement och med andra intressenter. Dessa är också att betrakta som målgrupper för Ratios forskning.

Akademisk mötesplats

I den mer traditionellt akademiska delen av Ratios verksamhet möts forskare från olika institut, discipliner och universitet under olika former av akademiska seminarier. Varannan vecka arrangeras forskningsseminarier där en extern forskare bjuds in att presentera pågående forskning och får kommentarer från utsedd opponent, liksom övriga Ratiokollegiet. Det är en del av forskningens kvalitetssäkring, liksom ett sätt att knyta kontakter. Vid flera tillfällen har forskare som gästade ett av Ratios forskarseminarier kommit att knytas till Ratio eller på andra sätt kommit att samarbeta med Ratios forskare.

»Ratio har plockat upp frågor som berör stora delar av arbetsmarknaden, vänt på en del tunga stenar och undersökt dem mer på djupet. Det har varit bra att få dessa vinklar på ibland även svåra frågor för arbetsmarknaden. För mig har Ratio och deras rapporter inneburit inspiration och möjlighet till fortsatta diskussioner med både med- och motparter.

Genom sitt arbete, och med ett öppet debattklimat, har Ratio bidragit till att ibland svåra frågor för arbetsmarknaden kunnat diskuteras öppet mellan parterna, politiker och andra aktörer i samhället.«

Camilla Frankelius,
förhandlingschef Sveriges Ingenjörer.

Med jämna mellanrum arrangeras även internationella vetenskapliga konferenser. Ett sådant exempel är The Ratio Colloquium for Young Social Scientists (RCYSS). Ratio har även varit värd för konferenser med bland annat European Association for Law and Economics, Liberty Fund and Economics och Mont Pelerin Society.

En mötesplats för fler

Under öppna seminarier och konferenser presenteras forskning av en eller flera Ratio-medarbetare. Presentationen kommenteras eller diskuteras sedan av externa forskare, arbetsmarknadens parter, företagare, offentliga tjänstemän eller politiker. På så sätt sprids forskningen samtidigt som forskaren får återkoppling i sitt arbete. Denna typ av öppna evenemang är dessutom ett sätt att säkerställa att forskningen är relevant för dem som arbetar med frågorna.

Till dessa seminarier brukar en bred publik bjudas in och komma. Dessa seminarier arrangeras ofta i Ratios egna lokaler, ibland på andra håll såsom Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA). Likaså sänds de ofta digitalt (och ibland är de helt digitala). Almedalsveckan i Visby har också varit en återkommande plats för seminarier.

Anna Ekström (S) och Kristina Axén Olin (M) under ett av Ratios seminarier.

Rötterna

RATIO STARTADES I april 2002 och blev en ideell förening 2004 genom en ombildning av Näringslivets Fond (Näfo). Denna fond bildades av 13 företagsledare den 4 juni 1940 för att stödja aktiviteter för den fria företagsamheten. Näfo kom att spela en stor roll, inte minst under den så kallade planhushållningsdebatten i slutet av 1940-talet. Senare kom Näfo att grunda såväl SNS (Studieförbundet för Näringsliv och Samhälle) år 1948 som Timbro 1978. I den senare ingick förlaget Ratio som skulle ge ut kvalificerad litteratur, huvudsakligen ämnad för en akademisk publik.

Förlaget Ratio

Carl-Johan Westholm blev ansvarig för förlaget Ratio. Han hade doktorerat i statsvetenskap i Uppsala 1976 och anställdes på Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) samma år. Namnet Ratio kom från Westholms avhandling *Ratio och universalitet – John Stuart Mill och dagens demokratidebatt*.

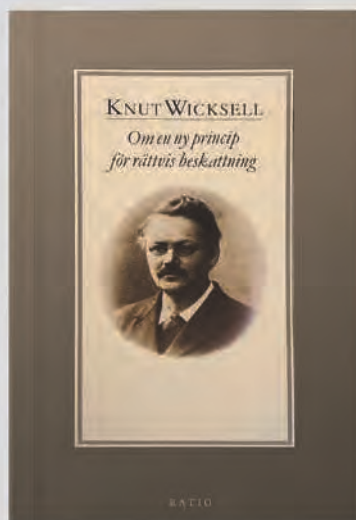
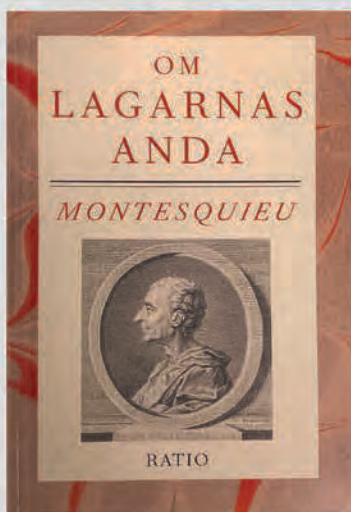
Syftet med förlaget Ratio var att främja ökade inslag i den offentliga debatten av fakta, logik och kunskapssökande. Detta skulle gagna individers självständighet, enskild företagsamhet, fri forskning och teknisk utveckling. För att säkerställa en hög kvalitet och för att ge verksamheten akademisk legitimitet knöts ett vetenskapligt råd till Ratio. Till rådets ordförande utsågs Torgny Segerstedt. Han var professor i sociologi vid Uppsala universitet och sedan 1955 universitetets rektor, men skulle gå i pension 1978. Segerstedt var sedan 1975 även ledamot av Svenska Akademien. Övriga ledamöter blev:

- Erik Dahmén, professor i nationalekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm och rådgivare inom SE-banken. Han blev vice ordförande i vetenskapliga rådet och kom senare efterträda Segerstedt som ordförande.
- Tor Ragnar Gerholm, fysikprofessor vid Stockholms universitet. Han blev ordförande i vetenskapliga rådet under de sista åren.
- Stig Strömholm, juristprofessor i Uppsala, universitetets rektor 1989–1997 och preses i Vitterhetsakademien 1985–1994.
- Hans Zetterberg, professor i sociologi vid Columbia University och Ohio State University, chef för SIFO 1966–1986 samt chefredaktör på Svenska Dagbladet 1987–1989.
- David Magnusson, professor i psykologi vid Stockholms universitet. Han knöts till rådet ett par år efter starten.

Carl-Johan Westholm var verkställande ledamot i rådet till verksamheten upphörde 1992.

Rådets uppgift var att välja ut särskilt värdefull samhällsvetenskaplig litteratur för översättning till svenska samt att arrangera årliga seminarier om angelägna samhällsfrågor. Några exempel på Ratios klassikerutgivning är:

- Isaiah Berlin: *Fyra essäer om frihet* (1984; *Four Essays on Liberty*, 1969).
- Alexis de Tocqueville: *Jämlikheten vårt öde* (1986; texter i urval).
- Robert Nozick: *Anarki, stat och utopi* (1986; *Anarchy, State, and Utopia*, 1974).
- Knut Wicksell: *Om en ny princip för rättvis beskattning* (1987; *Über ein neues Prinzip der gerechten Besteuerung*, 1896).
- Charles-Louis de Secondat Montesquieu: *Om lagarnas anda* (1990; *De l'Esprit des lois*. 1748).

Niclas Berggren, Dan Johansson och Nils Karlson som tillsammans startade upp Ratio.

City-universitetet

År 1988 startade Näfo det privata City-universitetet, vilket 1990 blev en egen stiftelse som erbjöd akademiska kurser på fempoängsnivå. En termins heltidsstudier på universitet eller högskola omfattade då 20 poäng. Ämnena var äganderättsteori, politisk idéhistoria, politisk konstitutionalism samt marknadsvikt och marknadsprocesser.

City-universitetet utvecklades till ett fristående, privat universitet med egen forskning, utbildning och akademisk förlagsverksamhet. Verksamheten hade två syften: dels att fungera som ett exempel på ett privat, avgiftsfinansierat alternativ till de statliga högskolorna och universitetet, dels att öppna upp för nya akademiska perspektiv och idéer med bred relevans för samhällsutvecklingen. Ett par tusen studenter deltog i undervisningen under de 14 år som verksamheten varade.

I mitten på 1990-talet uppstod en osäkerhet om City-universitetet kunde drivas vidare eftersom det saknades en tillräckligt drivande kraft i ledningen. Nils Karlson tillfrågades om han var villig att ta på sig denna roll. Han hade då nyligen disputerat och dessförinnan,

Nils Karlson, grundare och vd för Ratio 2002–2021

Nils Karlson disputerade 1993 i statsvetenskap vid Uppsala universitet med avhandlingen »The State of State: An Inquiry Concerning the Role of Invisible Hands in Politics and Civil Society«.

År 2002 grundade han Ratio. Han hade dessförinnan arbetat som informationsansvarig, universitetslärare, ledarskribent, politiskt sakkunnig vid Regeringskansliet, och kom närmast från en tjänst som rektor och studierektor vid Cityuniversitet.

Det finns de som har tyckt att Nils kan te sig för otålig och rentav alltför kärv, skrev Janerik Larsson om Nils i samband med den senares 60-årsdag. Ann-Kari Edenius kommenterade vid samma tillfälle att det aldrig varit friktionsfritt att arbeta med Nils. Men, påpekade de båda, det är en av förklaringarna till att det blir så produktiva samarbeten, och det är så man bidrar till förändring. Eller en akademisk entreprenör, som andra skulle sammanfatta Nils som. Han har inte bara studerat entreprenörskap utan även själv exemplifierat sig som en entreprenör genom att skapa och organisera nytt i den traditionella och gamla sektorn som akademien är.

Karlsons forskning handlar om samspelet mellan politik och marknader och har inriktning mot institutionell ekonomi, public choice och politisk filosofi och teori. Särskilt fokus finns på arbetsmarknadsmodeller, företagandets villkor, grundlagsfrågor och politisk förändring.

Han har lett ett stort antal forskningsprojekt, publicerat ett drygt 30-tal böcker på svenska och utländska akademiska förlag och skrivit många vetenskapliga artiklar. Karlson är även aktiv i den politiska debatten. Mark Pennington, professor vid King's College, har sagt att Karlson lyckas förkroppsliga uppfattningen att »idéer spelar roll«.

2018 utsågs Karlson till professor i statsvetenskap med inriktning mot välfärdsstatens politik, marknader och civilsamhälle vid institutionen för ekonomisk och industriell utveckling vid Linköpings universitet. Karlson var Ratios vd från starten 2002 till hösten 2021.

1988–1991, varit studierektor för City-universitetet. Karlson accepterade erbjudandet och blev rektor och vd för City-universitetet 1995.

År 1995 gav City-universitetet för första gången en särskild masterutbildning, City Master. Den omfattade 40 akademiska poäng. Utbildningen på City-universitetet finansierades i huvudsak genom elevavgifter. Näringslivets Fond var huvudfinansiär för den övriga verksamheten. Därtill kom forskningsfinansiering bland annat från privata forskningsstiftelser och från Riksbankens jubileumsfond.

City-universitetet hade en viss kontinuitet bakåt till Ratios vetenskapliga råd. Hans Zetterberg var tongivande styrelseledamot i City-universitetet 1993–2000 och Erik Dahmén var ordförande i examinationsrådet.

City-universitetets forskning fokuserades till områden som var underutvecklade vid andra svenska universitet och forskningsinstitutioner. Den skedde dock i nära kontakt med andra universitet och högskolor och bedrevs i form av nätverk. Följande forskningsprojekt genomfördes:

- *Den svenska socialstaten*. Hans Zetterberg projektledare. 1991–1997.
- *Demokrati och konstitutionalism*. Nils Karlson, Niclas Berggren och Joakim Nergelius projektledare. 1998–2001.
- *Etik, dygder och socialt kapital*. Emil Uddhammar projektledare. 1998–2001.
- *Kunskapsprojektet*. Nils Karlson projektledare. 1996.
- *Konstnärskap, kompetens och kreativitet – Entreprenörrollen i ny belysning*. Nils Karlson och Gunnar Eliasson projektledare. 1997–2001.
- *Dynamik och flexibilitet i svensk IT- och kommunikationsindustri*. Gunnar Eliasson projektledare. 1998–1999.
- *Kreativ förstörelse och samhällsdynamik – Konkursinstitutets roll i tillväxt och kris*. Nils Karlson projektledare. 2000–2001.
- *Den Europeiska unionens konstitutionella framtid*. Nils Karlson och Joakim Nergelius projektledare. 2001.

Knowledge and Policy Change
Edited by
HENRIK LINDBERG

EIGHT PRIZES THAT CHANGED THE WORLD
The Sveriges Riksbank Prize in Honour of Alfred Nobel and the Nobel Peace Society
Edited by Henrik Lindberg

**ARRETSMRÄKNADENS
KARTELLER
NYR PERSPEKTIV
PÅ DET SVENSKA
KOLLEKTIV-
RUTRÄSSYSTEMETS
HISTORIER**
CHRISTER LINDBH

**KOPPERLIVOR
MOTTULLER
EN STUDE RÖ
BYGGSELN OCH
JODORRUL I DEN
SVEDESKA REBELLEN**
HENRIK LINDBERG

**DEN ÖSNYLLIGA
HÅNDEN**
Av Axel Daniel Lindberg
KATO

**De europeiska
domstolarna
och det svenska
lägenhetsrättskyltet**

**RÅTT
OCH**

**Technological Change and
Industrial Transformation**

**FÖRBANNSKA
PÅ SVENSKA**

1977, 1981, 1985, 1987, 1990

**Demokratis
Konstitutionella
val**
1990, 1987, 1985, 1981

**MÄNSKLIKA
PÅ SVENSKA**

m
1981, 1985, 1987, 1990

Fä till
1981, 1985, 1987, 1990

Forskningsrapporter och kurslitteratur publicerades på det egna förlaget City University Press (CUP). Totalt utgavs ett knappt femtiotal titlar. Den första skriften var Hans Zetterberg: *Den svenska socialstaten – Ett forskningsprogram*, 1992. CUP övertog 1995 ansvaret för utgivningen av Ratios klassikerserie och erbjöd även äldre titlar från förlaget Ratio.

Ytterligare en verksamhetsgren i City-universitetet var i Akademiskt nätverk. Det riktade sig till yngre studenter vid de statliga universiteten

och högskolorna med syfte att långsiktigt stärka City-universitetets rekrytering och att skapa värdefulla kontakter med yngre studenter. Akademiskt nätverk bestod av fyra delar:

- *City-priset*. En uppsatstävling avsedd för C-uppsatser i humaniora, juridik och samhällsvetenskap.
- *Capitoliumstipendiet*. Delades ut för studier under en termin i eller i närheten av Washington DC.
- *Sommaruniversitetet*. Svenska och utländska föreläsare i toppklass träffade ett 30-tal studenter från hela landet i skärgårdsmiljö strax utanför Stockholm.
- *City-puben*. Förmedlade vid 118 tillfällen kunskap och stimulerade till diskussioner under terminerna.

Det stöd som City-universitetet erhöll från Näringslivets Fond var tänkt som en tidsbegränsad insats. Näfo fattade hösten 1999 ett principbeslut om att stödet successivt skulle fasas ut. De försök som gjordes från City-universitetets sida att hitta annan finansiering av verksamheten blev inte framgångsrika. Ett skäl var att de statliga universiteten och högskolorna hade fått i uppdrag att starta avgiftsfinansierade uppdragsutbildningar gentemot företag och yrkesverk-

samma. Dessutom införde de statliga lärosätena en direkt kopia av den masterexamen som City-universitetet hade skapat 1995.

Att i den högre utbildningen som privat aktör konkurrera med de skattefinansierade statliga lärosätena var i det närmaste omöjligt. Samtidigt genomfördes andra politiska reformer som ökade pluralismen inom högskolesektorn, vilket innebar att City-universitetets uppdrag ansågs vara delvis uppfyllt. Det bekymmersamma konjunkurläget, i kombination med terrorattackerna i USA den 11 september 2001, gjorde att City-universitetets styrelse den 3 oktober fattade beslut om en avveckling av verksamheten i ordnade former. Styrelsen beslutade även:

att särskilda åtgärder ska vidtas och kontakter skapas av styrelsens ledamöter för att finna nya former för att tillvarata de stora värden som finns i form av kompetens, inriktning och nätverk inom i första hand City-universitetets forskningsverksamhet.

De första åren

NÄR BESLUTET OM nedläggningen av City-universitetet fattades i september 2001 ville Nils Karlson göra det möjligt att fortsätta den forskningsverksamhet som hade bedrivits inom City-universitetet i någon annan form. Vissa av City-universitetets forskningsprojekt hade fått stöd från olika forskningsstiftelser, men det behövdes även någon form av grundfinansiering för att kunna driva ett forskningsinstitut.

Näfos vice ordförande Tommy Adamsson delade Nils Karlsons uppfattning att Sverige behövde ett fristående forskningsinstitut som kunde föra vidare traditionen från City-universitetet. Han fick med sig en annan av styrelseledamöterna, Carl Erik Hedlund, och styrelseordföranden Ulf Laurin.

I mars 2001 hade Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund gått samman och bildat Svenskt Näringsliv. SAF:s vd Göran Tunhammar blev vd i den nya organisationen. Nu följde en rad diskussioner mellan honom, Karlson och ledamöterna i Näfo-styrelsen.

Inom Svenskt Näringsliv fanns förespråkare för att organisationen själv skulle ansvara för den forskning som ansågs motiverad. Mot detta restes invändningen att Svenskt Näringsliv aldrig skulle kunna bli trovärdig som forskningsaktör. En viktig faktor som bidrog till att Svenskt Näringsliv beslutade sig för att stödja tillkomsten av ett fristående forskningsinstitut var behovet av forskning kring konkreta företagsproblem, inte minst lönebildning och andra arbetsgivarfrågor. En annan faktor var att Nils Karlson kunde presentera en tydlig och trovärdig verksamhetsidé för ett nytt forskningsinstitut.

Ratioinstitutet grundas

Den 1 april 2002 kunde Ratioinstitutet grundas med Nils Karlson som vd. Svenskt Näringsliv kom att finansiera institutets infrastruktur. Ratioinstitutet fick ta över förlagsverksamheten från City University Press där även förlaget Ratios klassikerserie ingick. Ratioinstitutets första styrelsen bestod av Nils Karlson samt följande personer:

- Gunnar Eliasson (ordförande). Professor i industriell ekonomi vid KTH. Han hade varit aktiv inom City-universitetet både som forskare, projektledare och styrelseledamot.
- Ulf Laurin. Tidigare vd i PLM, ordförande i SAF och ledamot av City-universitetets styrelse. Ordförande i Näfo.
- Anne-Marie Pålsson. Docent i nationalekonomi i Lund och senare riksdagsledamot (M).
- Ingemar Ståhl. Professor i nationalekonomi i Lund och tidigare ledamot av City-universitetets styrelse.

Med från City-universitetet till Ratio kom även Niclas Berggren som vice vd. Han hade disputerat i nationalekonomi på Handelshögskolan och kom till City-universitetet 1997. En tredje medarbetare var Dan Johansson som disputerade i nationalekonomi på KTH 2001. Efter en tid återanställdes sekreteraren Astrid Ulleberg som hade arbetat på City-universitetet. Ratioinstitutets lokaler låg på Grev Turegtan 19 där även Timbro låg och där City-universitetet hade legat.

I Ratioinstitutets årsredovisning för 2002 gjorde Nils Karlson under rubriken »I den dahménska traditionen« en programförklaring där det bland annat hette:

Inte sällan underskattas idéers kraft. Men utifrån vilka perspektiv samhällsproblem analyseras har en avgörande betydelse för de svar som ges. Inte minst viktigt är att det bedrivs relevant och långsiktig forskning om de ekonomiska och sociala förhållanden som är av betydelse för den ekonomiska utvecklingen. Det fria, marknadsliberala samhället förutsätter att det finns kunskapscentra som är oberoende

Niclas Berggren, vice vd Ratio 2002–2011

Niclas Berggren är nationalekonom och disputerade med avhandlingen »Essays in Constitutional Economics« vid Handelshögskolan i Stockholm 1997. Åren efter disputationen tillbringade han som forskare vid City-universitetet för att vid Ratios grundande år 2002 tillträda som vice vd.

»Det var en stor förmån att tillsammans med Nils Karlson och Dan Johansson starta och bygga upp ett nytt forskningsinstitut. Sådana startas inte dagligdags i vårt land. Det jag är mest stolt över är att ha lyckats kombinera seriös och oberoende samhällsvetenskaplig forskning med relevans för samhället i stort, inte minst genom att fokusera på näringslivets och entreprenörskapets betydelse för en god samhällsutveckling. På det sättet blev Ratio ett fint komplement till etablerade akademiska miljöer med annorlunda inriktning«, kommenterar Berggren sin gärning som vice vd.

Berggren är dubbeldocent i nationalekonomi, från både Handelshögskolan i Stockholm 2005, och Ekonomihögskolan i Prag 2016. Berggrens forskning handlar bland annat om hur kulturella variabler påverkar ekonomins funktionssätt och om det finns samband mellan marknads-ekonomins institutioner och kulturella variabler.

Han är i dag verksam som forskare vid Institutet för Näringslivsforskning (IFN) och vid Ekonomihögskolan i Prag.

Foto: Karl Gabor

av den statliga maktens centrala styrning. [...] Syftet är att utveckla och sprida ny kunskap om:

- Marknadsekonomins processer och ekonomisk utveckling.
- Det fria samhällets värden och institutioner.
- Samhällelig dynamik och politisk förändring. [...]

Ratioinstitutet har en bakgrund i Ratios vetenskapliga råd och i det privata City-universitetet. I bägge dessa verksamheter var professor Erik Dahmén under lång tid en central gestalt. För Ratioinstitutet

Ratioinstitutets lokaler låg på Grev Turegtan 19, Stockholm.

utgör hans forskning om entreprenörskapets roll och de institutionella villkorens betydelse för ekonomins utvecklingskraft en viktig förebild. Till denna har vi lagt en bredare, tvärvetenskaplig ansats som vi menar är nödvändig i dagens samhälle. Särskild tonvikt läggs vid forskning med nyinstitutionell, public choice, rättsekonomisk och schumpeteriansk inriktning.

Verksamheten bedrivs med entydiga vetenskapliga kvalitetskrav. Det internationella perspektivet är fundamentalt. Med en nätverksorganisation knyts svenska och internationella forskare till institutet. Att vara en miljö där unga, begåvade personer kommer i kontakt med väsentliga frågeställningar och perspektiv är centralt. Målet att ge bred

spridning åt forskningsresultaten åstadkoms såväl genom intensiv interaktion med den övriga forskarvärlden som genom publikationer och deltagande i debatter.

Hösten 2003 startades en ny seminarieserie, Dahménseminariet, om entreprenörskap, tillväxt och ekonomisk omvandling. De första föreläsningarna hölls av Olle Krantz, professor vid ekonomisk-historiska institutionen i Umeå, över ämnet »Ekonomisk tillväxt i Sverige under de senaste 150 åren« och av Magnus Henrekson, professor vid sektionen för historisk ekonomi och entreprenörskap på Handelshögskolan i Stockholm, med rubriken »Skatternas effekter på sysselsättningen, näringsstrukturen och den svarta ekonomin«.

Några år senare, 2007, presenterade Ratio antologin *Erik Dahmén och det industriella företaget*. Där presenterade ett antal forskare från flera olika discipliner Dahmén's syn på tillväxt och ekonomisk utveckling i ett framtidsperspektiv. Boken byggde på ett samarbete mellan Kungliga ingenjörsvetenskapsakademien och Ratio.

Visionen bakom Ratio

Vilka visioner hade du för Ratio när du var med och grundade det?

»Min huvudsakliga vision för Ratio, som jag delade med Nils Karlsson och Dan Johansson, var att institutet genom vetenskaplig metod

skulle ta fram trovärdig ny kunskap om entreprenörskap, institutioner och politisk förändring», säger Niclas Berggren när han år 2021 tänker tillbaka. Han fortsätter:

Steg 1 var att inse att en dynamisk marknadsekonomi drivs framåt av entreprenörer – personer med innovativa idéer om nya varor, tjänster och sätt att producera dem.

Steg 2 var att inse att det då blir viktigt att studera förutsättningar för företagande, alltså samhällets regelverk (lagar, regler, skatter etcetera). Dessa påverkar hur dynamisk marknadsekonomin blir.

Steg 3 var att analysera hur reformer av samhällets regelverk kan genomföras.

Detta var ett forskningsprogram som jag tyckte behövdes och som Ratio lyckades sätta i gång. Den andra delen i visionen var att Ratio skulle vara samhällstillvänt och alltid studera frågor av betydelse för samhällsutvecklingen, inte perifera ämnen som enbart intresserar forskare själva. En självklar del av detta var att prioritera kommunikation och öppenhet gentemot olika aktörer och sfärer i det vidare samhället.

Ratioinstitutet behövs!

När Ratioinstitutet startade 2002 gjordes en analys av den national-ekonomiska forskning som bedrevs i Sverige. Analysen byggde på 546 working papers som hade publicerats 2000–2002 där förekomsten av vissa nyckelbegrepp mättes.

Nyckelbegrepp	Förekomst
Entreprenör	3,0 %
Property rights	0,7
Economic freedom	0,5
Institution	5,0

Dan Johansson, vice vd Ratio 2006–2011

Dan Johansson disputerade vid KTH 2001 med avhandlingen »The Dynamics of Firm and Industry Growth: The Swedish Computing and Communications Industry«, och kom till Ratio som forskare i samband med att forskningsinstitutet grundades 2002. Tillsammans med Nils Karlson och Niclas Berggren hade han stor betydelse för Ratios start.

»Dan bidrog inte minst med kunskap om entreprenörskap och ekonomisk omvandling utifrån ett dahménst prespektiv, där vi två tillsammans gav ut flera böcker om det vi kallade »den svenska tillväxtskolan«, kommenterar Nils Karlson Johanssons insats.

År 2007 blev Johansson vice vd på Ratio jämte Niclas Berggren.

Johanssons forskning kretsar kring entreprenörskap och företagande. Han är i dag verksam som professor på Handelshögskolan vid Örebro universitet.

Slutsatsen av studien var att nationalekonomisk forskning med tvärvetenskapliga inriktning mot marknadsdynamik och institutionell förändring inte alls bedrevs i den utsträckning som var önskvärd.

Dan Johansson publicerade i Ekonomisk Debatt 2005 en genomgång av samtliga läroböcker som användes på grundkurserna i svensk forskarutbildning i nationalekonomi. Där framgick att entreprenören knappt omnämndes alls. Inte heller behandlades privata äganderätter i någon större utsträckning. Detta innebar att den teori som låg till grund för hela den svenska forskarutbildningen i nationalekonomi exkluderade det som ytterst förklarar tillväxt och allmänt välbefinnande.

Den osynlige entreprenören

Entreprenörskap var inte något fenomen som stod i centrum för samhällsdebatten under rekordåren efter andra världskriget. Den

nydanande men oberäknelige entreprenören, som bygger upp en stor verksamhet från noll, ansågs av de flesta tillhöra ett passerat utvecklingsstadium. Efterkrigstiden kom i stället att präglas av en teknokratisk syn på ekonomisk utveckling.

Framtiden tillhörde de stora företagen med sina professionellt skolade ledningar. Marknadens osynliga hand skulle ersättas med företagsledarens synliga hand. Politikens uppgift blev nu inte att gynna entreprenörskap utan att skapa expansionsmöjligheter för de etablerade företagen. Den ekonomiska politiken i den industrialiserade världen var inspirerad av den brittiske ekonomen John Maynard Keynes teorier om att staten genom finanspolitiken skulle parera konjunktursvängningarna genom att stimulera eller strama åt ekonomin.

Inom den nationalekonomiska forskningen dominerade den entreprenörlösa, neoklassiska teorin. Det första ekonomipriset till Alfred Nobels minne 1969 tilldelades holländaren Jan Tinbergen och »ekonometrins fader«, norrmannen Ragnar Frisch. Tinbergen var känd för den så kallade konvergensteorin som gick ut på att planekonomin och marknadsekonomin kommer att konvergera mot ett »optimalt resursfördelningssystem« som kombinerar det bästa ur bägge systemen. I Sverige och i många andra västländer ökade verkligen den politiska styrningen av ekonomin på marknadernas bekostnad.

Flera mottagare av Riksbankens pris till Alfred Nobels minne från 1970-talet och framåt var emellertid forskare som stod för ett mer marknadsorienterat, entreprenöriellt och institutionellt perspektiv, bland andra Friedrich Hayek 1974, Milton Friedman 1976, George Stigler 1982, James Buchanan 1986, Roland Coase 1991, Gary Becker 1992 och Vernon Smith 2002. Förlaget Ratio och City University Press gav ut flera av dessa nobelpristagare på svenska, bland annat:

- James Buchanan: *Maktens gränser*, 1988.
- Ronald Coase: *Företaget, marknaden & lagarna*, 2001.
- Friedrich Hayek: *Kunskap, konkurrens och rättvisa – Hayek om marknadsekonomin processer*, 2003.

Erik Dahmén

År 1950 presenterade Erik Dahmén en av landets mest uppmärksammade doktorsavhandlingar i nationalekonomi: *Svensk industriell företagarverksamhet 1919–1939*. Där belyste han företagsbildning och företagsdöd under mellankrigstiden och de enskilda företagarnas avgörande roll för den industriella utvecklingen.

Erik Dahmén fick 1951 en befattning som ekonomisk expert vid Stockholms Enskilda Bank. Han blev där en nära rådgivare till bröderna Jacob och Marcus Wallenberg. Dahmén blev professor på Handelshögskolan 1958. Han var en ekonom i Joseph Schumpeters anda som framhöll entreprenörens och marknadens betydelse för den ekonomiska utvecklingen. Han menade också att de neoklassiska ekonomerna hade »låst in sig i verktygsboden« och fått ett för stort fokus på matematiska jämviktsmodeller, på bekostnad av empiriska studier av verkliga ekonomiska förlopp. Dahmén lanserade begreppet »utvecklingsblock«, som visar hur olika företag och industrier kompletterar varandra, och belyste dess betydelse både för den kortsiktiga konjunkturutvecklingen och för den långsiktiga tillväxtprocessen. År 1968 utkom Dahmén med den mycket uppmärksammade debattskriften *Sätt pris på miljön* där han förespråkade ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken.

Det skulle dröja till 1980-talet innan Dahmén's schumpeterianska grundsyn fick någon större betydelse för den vetenskapliga och politiska debatten i Sverige. Men under senare decennier har entreprenörskapsforskningen växt dramatiskt i Sverige och internationellt, inom både nationalekonomin och andra vetenskaper.

Första boken för Ratioinstitutet:

Den svenska tillväxtskolan

Ratioinstitutets första stora rapport var boken *Den svenska tillväxtskolan – Om den ekonomiska utvecklingens kreativa förstörelse*. Den ingick i forskningsprojektet »Kreativ förstö-

»Det är [...] inte nationalproduktens tillväxt som är det mest angelägna att fästa sig vid. Om man vill inte bara registrera utan också förstå vad som hänt sedan industrialiseringens början, är det i stället den genomgripande *omvandlingen* i näringslivet man bör intressera sig mest för. Omfattar inte analysen samspelet mellan, å ena sidan, en kamp mellan nytt och gammalt i det ekonomiska livet och, å andra sidan, social, kulturella och politiska förändringar, missas många av de intressanta sammanhangen. Särskilt otillfredsställande är det, om man låter begreppet ›tillväxt‹ leda tankarna till en organisk process eller, vilket är ett ännu sämre alternativ, till någon slags automatik. Då är man fjärran från den verklighet som det är mest intressant att förstå någonting av«

relse och samhällsdynamik«, finansierat av Stiftelsen Nödfor, en stiftelse som bildades efter 90-talskrisen för att stödja forskning kring konkurser och liknande fenomen.

Dan Johansson och Nils Karlson var redaktörer och i boken medverkade även Bo Carlsson, Per Davidsson, Frédéric Delmar, Gunnar Du Rietz, Karl Gratzner, Rolf Henriksson, Magnus Henrekson, Mattias Lundbäck och Per Strömberg.

Här presenterades något som författarna kallade »Den svenska tillväxtskolan«. Det är en unik svensk nationalekonomisk skolbildning med Erik Dahmén som den mest kände företrädaren. Denna tradition betonar att ekonomisk tillväxt är en evolutionär process där entreprenörskap och innovationer spelar en central roll. Ekonomisk utveckling sker inom ramen för breda utvecklings- och kompetensblock, där det nya utmanar det gamla i en process av kreativ förstörelse.

I antologin presenterades de bärande idéerna inom denna skolbildning. Dessutom redovisades ny empirisk forskning, bland annat om nya och små företags betydelse för sysselsättning och tillväxt, om bristen på snabbväxande svenska företag, om konkursinstitutets funktion och om skatters effekter på entreprenörskap och företagande.

Utifrån den svenska tillväxtskolans perspektiv är det nya idéer och innovationer som lägger grunden för långsiktig industriell utveckling. Dessa genereras och introduceras ofta i nya företag, men lika viktigt är att existerande företag kan expandera och utvecklas. Även kontraktion och avveckling av olönsamma verksamheter är en viktig förutsättning för tillväxt, eftersom det bidrar till att frigöra resurser till ny verksamhet. I samtliga dessa avseenden måste marknadsprocessen och de institutioner, alltså samhällets spelregler, som omgärdar den, fungera väl för att ekonomisk omvandling och långsiktig tillväxt ska kunna äga rum.

Boken fick stor uppmärksamhet och togs in som kursbok vid Stockholms universitet. Nils-Eric Sandberg skrev följande om antologin i Svenska Dagbladet den 27 december 2002: »Jag rekommenderar boken varmt för högläsning i finansdepartementet – så högt att den annars för ekonomiska argument döve finansministern hör något.«

En flygande start

Under det första året publicerade Ratioinstitutet 17 working papers. Institutets forskare medverkade i flera internationella seminarier och i juni 2002 arrangerades ett eget internationellt seminarium i Stockholm. Under hösten arrangerade Ratioinstitutet föreläsningar med amerikanerna Gordon Tullock som talade över ämnet »A Short History of Markets«, samt årets nobelpristagare i ekonomi, Vernon Smith, som talade under rubriken »Why Adam Smith Was Right«. Tullock var en framträdande amerikansk rättsekonom som bland annat gjorde viktiga insatser inom public choice-teorin. Smith är en framstående forskare inom experimentell ekonomi.

Trots att Ratioinstitutet inte hade verkat under hela året, och trots att institutet inte enbart sysslade med nationalekonomi, kom det att rankas högt i en jämförelse av svenska nationalekonomiska institutioner och forskningsinstitut som publicerades i *Ekonomisk Debatt* 2003. Ratioinstitutet hamnade på plats tio i antal vetenskapliga publikationer per forskare. Vad gäller antal vetenskapliga produktioner totalt, hamnade institutet på plats 14.

Under år 2003 accepterades de första vetenskapliga artiklarna skrivna av Ratio-medarbetare. Däribland märks Niclas Berggrens artikel »The Benefits of Economic Freedom: A Survey« som publicerades i *The Independent Review*, Berggren och Karlsons »Constitutionalism, division of power and transaction cost« i *Public Choice*, och Dan Johanssons »The Determinants of Spatial Concentration: The Manufacturing and Service Sectors in an International Perspective«, skriven tillsammans med Pontus Braunerhjelm och publicerad i *Industry and Innovation*.

Under 2003 fick Ratio två medarbetare från Konkurrensverket som på deltid forskade om temat »Kan små företag konkurrera med stora?«

Det är institutionerna, dumbom!

Ekonomisk tillväxt förklaras ofta med hjälp av fyra faktorer: naturresurser, kapital, arbetskraft och teknik. Men dessa faktorer ger en ofullständig förklaring till hur tillväxt uppstår. Sovjetunionens eko-

nomi kollapsade trots ofantliga råvaruresurser, hög investeringskvot, högt arbetskraftsdeltagande, hög utbildningsnivå och hög teknisk nivå (inom vapen- och rymdteknik). En rik tillgång på värdefulla råvaror har i många fall medverkat till ekonomisk olycka för ett land genom att andra ekonomiska aktiviteter – inklusive utbildning – försummas eller trängs ut, eller genom att kampen om råvarorna leder till politisk ofrihet, privilegiejakt, korruption eller våldsamma konflikter.

Produktionsfaktorteorin kan inte heller förklara vad det är som påverkar den teknologiska utvecklingen. Varför går den teknologiska utvecklingen snabbare på vissa håll och – framför allt – varför är vissa länder överlägsna i att omvandla ny teknologi till praktiska tillämpningar?

Ur denna diskussion växte det fram en delvis ny syn på ekonomisk tillväxt, den så kallade institutionella teorin som i dag har stor betydelse inom nationalekonomin. Denna teori lägger tyngdpunkten på hur institutioner, alltså formella och informella regelverk, påverkar enskilda individers möjligheter och motivation att exempelvis utbilda sig, arbeta, uppfinna, spara, investera, starta och driva företag. Det finns driftiga människor i alla samhällen. Om regelsystemen främjar produktiva verksamheter, uppstår ekonomisk tillväxt. Med dåligt utformade regelverk, kan driftigheten ta sig improduktiva, eller rent av destruktiva uttryck, i form av exempelvis privilegiejakt (rent-seeking), korruption eller kriminalitet.

En ekonom som runt sekelskiftet 1900 uppmärksammade institutionernas betydelse var amerikanen Thorstein Veblen. Genombrottet för denna skola kom då amerikanerna Douglass C. North och Robert W. Fogel tilldelades Riksbankens pris till Alfred Nobels minne 1993.

City-universitetet hade bedrivit forskning om institutionernas betydelse inom ramen för projektet »Spelregler för ekonomisk dynamik och tillväxt«. Projektet levde vidare inom Ratioinstitutet och finansierades huvudsakligen av Torsten och Ragnar Söderbergs stiftelser. Även det tidigare projektet »Den Europeiska unionens konstitutionella framtid« integrerades i verksamheten.

Forskningen omfattade inte enbart nationalekonomiska frågeställningar, utan institutionerna analyserades även i ett rättsstatligt och

konstitutionellt perspektiv. Dels studerades betydelsen av ekonomisk frihet för hur en ekonomi fungerar, dels studerades hur en dynamisk, experimentellt organiserad marknadsekonomi för sin funktion är beroende av vissa institutioner och en viss konstitutionell utformning.

Under 2002 startades även projektet »The Politics of Transformation« som studerade lyckade exempel på politiska omställningsprocesser. Ratioinstitutet fortsatte också att driva den öppna seminarieriserie i

Liberty fund

Sedan 2002 har Nils Karlson och Niclas Berggren regelbundet arrangerat internationella Liberty Fund-kollokvier i Stockholm. Liberty Fund är en amerikansk stiftelse med säte i Indianapolis. Dessa kollokvier är en bidragande faktor till Ratios internationella nätverk. Teman för konferenserna har varit:

- »Liberty and Constitutional Choice«, 2002.
- »Liberty and Property Rights«, 2003.
- »Liberty and Entrepreneurship«, 2004.
- »The Limits of Rationality«, 2006.
- »Liberty in the Works of James Buchanan«, 2007.
- »Ideas and Interests in Institutional Change«, 2008.
- »Liberty in the Works of MPS Nobel Laureates«, 2009.
- »Liberty and the Challenges of Neutrality«, 2010.
- »The Legacy of Gordon Tullock«, 2011.
- »Liberty, Immigration, and Community«, 2013.
- »Liberty and Bioethics«, 2014.
- »The Institutional Underpinnings of a Free Society in the Works of Vincent and Elinor Ostrom«, 2015.
- »Behavioral Economics and the Role of the State«, 2016.
- »Artificial Intelligence and the Future of Liberty«, 2017.
- »The Limits of Tolerance«, 2018.
- »Culture and Liberty«, 2021.

De första åren

Bilder från tre olika Liberty Fund-kollokvier. På bild syns bland andra Karen Horn, Bryan Caplan och Alex Coad.

konstitutionella frågor som hade startats 1996, där både akademiker och praktiker diskuterar viktiga konstitutionella frågor. I juni 2002 anordnade Ratioinstitutet en konstitutionell konferens på temat »Liberty and Constitutional Choice« i samarbete med Liberty Fund.

I boken *Frihetens förgänglighet – Fem teorier om hot mot det fria samhällets institutioner* (2004) analyserade Erik Moberg teorier som beskriver samhällsliga processer som långsiktigt riskerar att undergräva det fria samhället och dess institutioner. Alla processer startar i ett liberalt, kapitalistiskt samhälle och i alla processerna går detta samhälle under, eller blir åtminstone allt mindre funktionsdugligt. De fem teorierna hade utvecklats av Friedrich Hayek, Karl Marx, Ludvig von Mises, Mancur Olson och Joseph Schumpeter.

Den viktiga äganderätten

I boken *Äganderättens konsekvenser och grunder* (2005), med Niclas Berggren och Nils Karlson som redaktörer, presenterar nio forskare inom juridik, nationalekonomi, filosofi, ekonomisk historia och statsvetenskap en rad nya perspektiv på äganderättens betydelse för samhället. Fokus ligger på äganderättens konsekvenser för ekonomisk tillväxt och mänsklig blomstring, hur äganderättens utformning hänger samman med rättsstat och konstitutionalism, konsekvenserna av inskränkningar i äganderätten samt en kritik av uppfattningen att rättspositivism är oförenlig med stark äganderätt.

Niclas Berggren utforskade även aspekter av ämnet i artikeln »Legal Positivism and Property Rights: A Critique of Hayek and Peczenik« (*Constitutional Political Economy*, 2006). Här hävdade han att rättspositivismen är kompatibel med ett starkt stöd för äganderätt, tvärt emot vad akademiker som Friedrich Hayek och Aleksander Peczenik hävdade.

Inom projektet »Äganderätt, företagandets villkor och ekonomisk tillväxt« publicerades 2012 boken *De europeiska domstolarna och det svenska äganderättsskyddet* av professor Joakim Nergelius. Boken handlar om äganderätt i svensk och europeisk kontext med fokus på praxis från svenska och europeiska domstolar, främst Europadomstolen för mänskliga rättigheter i Strasbourg. Den viktigaste slutsatsen var att det svenska äganderättsskyddet har stärkts både direkt, genom en förändrad praxis, och indirekt, genom avskaffandet av uppenbarhetsrekvisitetet för lagprövning i den svenska grundlagen, tack vare de europeiska domstolarna.

Ratio forskning om äganderätten kom att påverka de grundlagsändringar som genomfördes 2010. Då avskaffades »uppenbarhetsrekvisitetet« som innebar att domstolar skulle vägra att tillämpa en lag om den uppenbart stred mot grundlagen. Dessutom stärktes rätten till ersättning vid expropriationer. Ratio hade blivit kontaktat av ordföranden i grundlagsutredningen, moderaten Per Unckel, och flera diskussioner hölls om vilka grundlagsändringar som borde göras.

2007 arrangerades konferensen »Är äganderätten för svag i Sverige – hur påverkas företagare, individer och samhälle?« som ett samarrangemang mellan Ratio, Ägarfrämjandet och Svenskt Näringsliv. Medverkade gjorde bland andra Nils Karlson, Per Unckel och Ulf Bernitz.

Omvandlingen till Ratio

I april 2004 omvandlades Näringslivets Fond till Ratio som tog över Ratioinstitutets verksamhet. Föreningen fick också nya stadgar. Svenskt Näringsliv åtog sig att finansiera Ratios infrastruktur. Därigenom blev Ratio en ideell förening med företag, organisationer och enskilda personer som medlemmar och med bred förankring i svenskt näringsliv. Ratios första styrelse hade följande sammansättning:

- Göran Trogen (ordförande), vd Almega
- Henry Jarlsson (vice ordförande), vd Kinnarps AB
- Ann Askenberger, ordförande GCI Rinfo
- Charlotte Bohman-Almryd, vd Fanerkompaniet AB
- Joakim Stymne, chefekonom Kaupting
- Nils Karlson, vd Ratio.

Göran Trogen kom som ordförande att, tillsammans med Nils Karlson, ägna mycket tid åt att hitta forskningsfinansiärer. Som ordförande i ett arbetsgivarförbund var Trogen också till stor nytta då det gällde

att finna lämpliga former för att i olika forskningsprojekt knyta till sig forskare som hade anställning på statliga lärosäten. Han såg också en viktig roll i att säkra relevansen för företagen i de forskningsprojekt som rörde arbetsgivarfrågor.

Dessutom inrättade Ratio ett vetenskapligt råd bestående av följande personer:

- James M Buchanan, mottagare av Sveriges Riksbanks pris i ekonomi till Alfred Nobels minne 1986 för sina bidrag till public choice-teorin
- Victoria Curzon Price, professor i ekonomisk politik, l'Universite de Geneve, Schweiz
- Erik Dahmén, professor emeritus i nationalekonomi, Handelshögskolan i Stockholm
- Gunnar Eliasson, professor i industriell ekonomi, KTH
- Anders Fogelklou, professor i Östeuropaforskning, Uppsala universitet
- Magnus Henrekson, professor i nationalekonomi, Handelshögskolan i Stockholm
- Aleksander Peczenik, professor emeritus i allmän rättslära, Lunds universitet och Szczean University, Polen
- Ingemar Ståhl, professor i nationalekonomi, Lunds universitet

Ratios forskning bedrevs under de kommande åren inom följande projekt (finansier inom parentes):

- Marknad, moral, tillit och tillväxt – om hur förtroende skapas i marknadsprocessen (Stiftelsen Marcus och Amalia Wallenbergs Minnesfond)
- Staten och arbetsmarknaden – om konfliktregler och ekonomins utvecklingskraft (Svenskt Näringsliv)
- Institutionell konkurrens och politikens utfall – om betydelsen av att politiska enheter som kommuner, regioner och stater tvingas konkurrera om företagare och medborgare med mer rimliga skatter, lagar och regler (Torsten och Ragnar Söderbergs stiftelser)
- Ekonomisk frihet och tillväxt – om betydelsen av ekonomisk frihet för tillväxten (Stiftelsen Fritt Näringsliv)

»En furste bör även visa sig som gynnare av duglighet och skicklighet och utmärka dem som är mycket skickliga i någon konstart. Han bör vidare uppmuntra sina undersåtar och ge dem möjlighet att i lugn och ro utöva sina hantverk – handel och åkerbruk och alla andra yrken – så att den ene inte avhåller sig från att förbättra sina egendomar av rädsla för att de skall tas ifrån honom och den andre inte drar sig för att öppna handel av rädsla för skatterna; han bör tvärtom ordna med belöningar åt alla dem som på det ena eller andra sättet gör hans stad och land rikare.«

- Skatter och företagande – om skatternas effekter på näringsstruktur och tillväxt (Ratios medlemmar)
- Kreativ förstörelse och samhällsdynamik – om konkursinstitutets roll i tillväxt och kris (Stiftelsen Nödfor)
- Svensk utvecklingskraft – om vad som krävs för att Sverige ska kunna utvecklas som företagareland, med stor utvecklingskraft och växande företag, inom såväl etablerade som nya näringar och sektorer (Svenskt Näringsliv)
- Familjeföretagandet, ägarbeskattningen och den ekonomiska utvecklingen (Sparbanksstiftelsen Alfa)
- The Swedish model – achievements and challenges (Svenskt Näringsliv)

Sammantaget innebar detta att Ratios forskning och antalet forskare fördubblades och finansieringen breddades. Öppna seminarier, konferenser, internationella kontakter och andra externa aktiviteter utgjorde viktiga inslag i verksamheten. För Ratio var det också viktigt att skapa en kreativ miljö där unga, begåvade personer kom i kontakt med väsentliga frågeställningar och perspektiv.

År 2004 hamnade Ratio på tredje plats bland svenska institutioner vad gäller publicerade working papers inom nationalekonomi (29 stycken), endast slagen av universiteten i Göteborg och Lund.

Fil dr Stig-Björn Ljunggren, statsvetare från Uppsala universitet, var knuten till Ratio genom forskningsprojektet »Ekonomisk-politiskt lärande: avregleringarna och den svenska socialdemokratin 1982–1991«, finansierat av Jan Wallander och Tom Hedelius stiftelse samt Tore Browaldhs stiftelse.

Betydelsen av kreativ förstörelse

Det forskningsprojektet inom City-universitetet som kunde tjäna som brygga in i Ratio hette »Kreativ förstörelse och samhällsdynamik« och finansierades av stiftelsen Nödfor. En viktig publikation inom detta projekt var Göran Albinsson Bruhners *Att lyss till en sträng som brast – Fyra essäer om konkursinstitutet* (2004). Den innehöll en systematisk analys av avvecklingens samhällsekonomiska betydelse. Fokus var konkursinstitutets utformning och tillämpning.

Boken behandlade konkursernas nationalekonomiska doktrinhistoria och ekonomisk-historiska betydelse, effekterna av psykologiska spärrar mot avveckling samt avsaknaden av avvecklingsmekanismer inom den sovjetiska planekonomin. En viktig slutsats var att tillväxt inte kan äga rum utan »kreativ förstörelse«.

År 2005 avslutades projektet med antologin *The Birth, the Life and the Death of Firms*, med Gunnar Eliasson som redaktör. Där framhölls de enorma affärsmöjligheter som den pågående omorganisationen av den globala ekonomin skapade. Mot detta stod institutionernas inbyggda benägenhet att bevara existerande strukturer snarare än att hjälpa fram det nya.

I antologin studerades betydelsen av företagsavveckling och död och frigörandet av resurser i ett regionalt perspektiv (Mälardalens ekonomi) där Pharmacias öde och Uppsalas lokala ekonomi särskilt behandlades. Även en jämförelse mellan engelska och svenska

företags död gjordes, liksom mellan utsikterna för två likvärdiga men olika stora regioner – Mälardalen i Sverige och Bayern/Bader-Württemberg i södra Tyskland.

Skatter och värdighet

Under 2004 presenterades forskarantologin *Skatter och värdighet* med Dan Johansson, Richard Johnsson och Nils Karlson som redaktörer. Där analyserades flera klassiska problem som skatters normativa legitimitet, skatternas och den offentliga sektorns historiska utveckling, skatternas effekter på den enskildes komparativa fördelar, effektivitetsproblem med höga skatter, skatteklar på hushållsnära tjänster samt förmögenhetsskattens konsekvenser.

Antologins ena huvudtes var att skatterna motverkar arbetsdelning och sysselsättning, vilket innebär att vi jobbar osmart. Den andra huvudtesen var att skatternas konsekvenser utgjorde ett hot mot människors värdighet. Att kunna försörja sig själv och sina närmaste är en central del i ett värdigt liv. I boken presenterades ett antal konkreta förslag på hur förutsättningarna för arbete, företagande och värdighet snabbt och enkelt skulle kunna förbättras genom rejält sänkta skatter.

Konkurrenskraft och utvecklingskraft

Under rekordåren hade den ekonomiska politiken varit mer anpassad för etablerade storföretag än för nya dynamiska aktörer. När den ekonomiska krisen kom på 1970-talet förstärktes de konserverande inslagen. För det första genomfördes en rad devalveringar 1976–1982 som skapade ökad konkurrenskraft för exportföretagen, men som inte gav ökad utvecklingskraft åt nya företag. För det andra gavs selektiva stöd till företag och branscher som inte klarade den internationella konkurrensen.

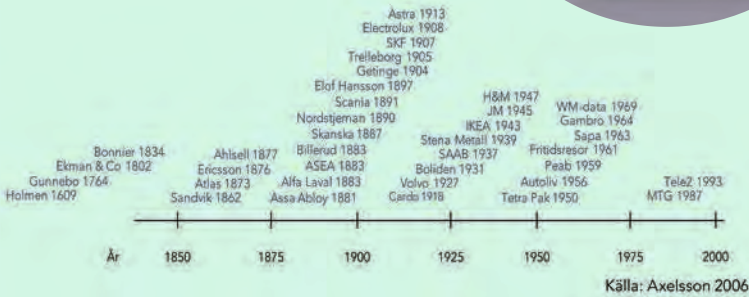
Detta minskade arbetslösheten, åtminstone på kort sikt. Men samtidigt fördröjdes en överflyttning av resurser till företag och branscher med bättre framtidsutsikter. God utvecklingskraft förenar konkurrenskraft med höga löner och vinster. Har ett land svag utvecklingskraft återstår endast att i det långa loppet konkurrera med låga löner.

År 2006 presenterade Ratio boken *Svensk utvecklingskraft* som behandlade frågor kring ekonomins förnyelse- och anpassningsförmåga. Nio forskare inom nationalekonomi och ekonomisk historia utvecklade och tillämpade begreppet utvecklingskraft på dagens svenska ekonomi. Dan Johansson och Nils Karlson var redaktörer.

Några centrala slutsatser var att det låga nyföretagandet och den höga åldern på de största svenska företagen indikerade bristande utvecklingskraft; att Sverige var kraftigt beroende av ett fåtal internationella företag för sysselsättning, export och teknologisk utveckling; att inskränkningarna i näringsfriheten, särskilt inom tjänstesektorn, hade en rad negativa konsekvenser; och att potentialen till innovationer, tillväxt och sysselsättning därför var mycket stor om näringsfrihet tilläts öka.

**Startår, sveriges 40 största
entreprenörsdrivna företag
(omsättning)**

I figuren presenteras de 40 största entreprenörsdrivna företagen, i termer av omsättning, efter etableringsår. Medianetableringsåret är 1916. Endast Tele2 och MTG är startade efter 1970. Om man i stället mäter antalet anställda har inget nytt storföretag etablerats efter 1970.

»Vård, skola och omsorg betraktas oftare som kostnadsposter än som sektorer vilka kan bidra till ekonomisk tillväxt. En närmare analys visar emellertid på en stor potential för både process- och produktinnovationer inom dessa sektorer. Mest tydligt är detta inom hälso- och sjukvården där medicinska framsteg lett till ökad livslängd och bättre livskvalitet. Försök att värdera dessa förbättringar i ekonomiska termer indikerar att vinsterna vuxit i betydligt högre grad än kostnaderna.«

Mats Eklund, *Svensk utvecklingskraft*, 2006.

Om ingen öppnar, testa varning 3

RATIO

Nä
for

Under eget tak

ÅR 2007 KUNDE Ratio fira fem år. Institutet hade då fjorton anställda samt fjorton associerade forskare. Därtill var ett par doktorander och ytterligare ett 50-tal forskare vid svenska och utländska universitet aktiva i projekt som hade initierats av Ratio.

Den stora händelsen under 2007 var flytten till nya, större lokaler på Sveavägen 59, vilket innebar väsentligt bättre förutsättningar att utveckla och sprida ny kunskap. Det var också bra för Ratios trovärdighet som fristående forskningsinstitut att ha egna lokaler. Här var det nära både till Handelshögskolan och till ABF-huset som hade lämpliga konferenslokaler.

Året innan hade Ratio fått en ny ordförande, Jens Spendrup, som kom att inneha posten under åtta år. Han var vd i Spendrups 1976–2011, och därefter styrelsens ordförande. När han tillsammans med sin bror tog över ansvaret för bryggeriet i Grängesberg var företagare inte särskilt populära i den allmänna opinionen. Han engagerade sig i kampen mot löntagarfonder och kom sedan in i SAF:s styrelse, och därefter i styrelsen för Svenskt Näringsliv. Han har även varit ordförande i Företagarna, Svenskt Näringsliv och Stockholms Handelskammare. Efter sin avgång som ordförande i Ratio utsågs han till hedersordförande.

År 2009 tillträdde Ann-Kari Edenius den nyinrättade befattningen som kommunikationschef i Ratio, vilket innebar att institutet kunde vässa sin kommunikation väsentligt.

En hederlig byråkrati – demokratins fundament

Demokrati bygger på fri åsiktsbildning och fria val. Men det finns en kanske ännu viktigare faktor, nämligen tillgången till en kompetent

och hederlig ämbetsmannakår. Det finns många exempel runt om i världen på länder som infört både fri åsiktsbildning och fria val, men där demokratin snabbt har gått under på grund av korruption och inkompetens inom den offentliga förvaltningen.

Länge hävdades att Sverige i stort sett var fritt från korruption. Men en rad skandaler i svenska kommuner, landsting och statliga bolag under senare decennier har visat att inte ens en mogen och stabil demokrati som Sverige var förskonad från maktmissbruk och korruption.

Under 2007–2010 drev Ratio forskningsprojektet »Tillit och korruption i svenska kommuner« med finansiering från Vetenskapsrådet. Projektledare var Andreas Bergh och arbetet bedrevs i samarbete med Växjö universitet. Projektets resultat presenteras i boken *Korruption, maktmissbruk och legitimitet 2010*.

Forskningen omfattade bland annat en enkät till högt uppsatta politiker och tjänstemän i Sveriges kommuner. Där ställdes frågor om allt från bjudresor till blöjupphandlingar och tjänstetillsättningar. Fem procent av de tillfrågade uppgav att de någon gång varit utsatta för korruptionsförsök. Samtidigt instämde cirka 20 procent helt eller delvis i påståendet att det var vanligt med korruption bland kommunala politiker och tjänstemän. Generellt sett var kvinnor mindre benägna att acceptera ett korrupt beteende än män. Men när det gällde att gynna lokala intressen var de mer benägna att frångå lagen.

Bland projektets övriga studier märks även den vetenskapliga artikeln »Public Corruption in Swedish Municipalities – Trouble Looming on the Horizon?« som Ratio-forskarna Gissur Erlingsson och Andreas Bergh skrev tillsammans med Mats Sjölin. Artikeln, publicerad i *Local Government Studies* 2008 noterade att det fanns skäl att misstänka att organisatoriska reformer under de förutvarande två decennierna ökade riskerna för korruption lokalt – och efterlyste behovet av mer forskning. Vilket de med flera sedan har ägnat sig åt.

I artikeln »Municipally Owned Enterprises as Danger Zones for Corruption? How Politicians Having Feet in Two Camps May Undermine Conditions for Accountability« (*Public Integrity*, 2019) studerar Bergh och Erlingsson frågan tillsammans med Ratio-medarbetaren

Ann-Kari Edenius, Ratios vice vd 2015–2016 & kommunikationschef 2009–2016

Ann-Kari Edenius rekryterades till Ratio år 2009, till den då nya rollen som kommunikationschef. 2015 tillträdde hon även som vice vd. Edenius hade tidigare varit bland annat regionchef för Eon i Stockholm, kommunikationsdirektör på Alstom Transport i Norden, konsult i eget företag och på Kreab, liksom pressekreterare till dåvarande statsminister Carl Bildt.

På Ratio kom hon att göra stort avtryck, både internt och externt. Hon bidrog till att utveckla verksamheten, ökade kunskapsspridningen till strategiska målgrupper och gjorde viktiga insatser för Ratios finansiering.

»Hennes arbete för Ratio har varit avgörande för institutets utveckling. Under Ann-Karis tid på Ratio fördubblades verksamheten, alltifrån omsättning till medarbetare och genomslag. Hon kunde få alla att vilja bidra«, kommenterar Nils Karlson Ann-Karis gärning för Ratio.

Bland hennes insatser märks exempelvis Ratio-modellen som hon, tillsammans med Karlson, instiftade i samband med att forskningsprogrammet »Kompetens för tillväxt« skulle påbörjas. I dag fungerar det som en *best practice* i de forskningsprojekt som genomförs aktörsnära. Modellen innebär att ett projekt genomförs i en integrerad process där man under projektets olika faser kommer att sammanställa resultat och publicera vetenskapliga rapporter, arrangera seminarier och konferenser, samt stimulera dialog mellan olika intressenter, med syftet att genomförandet, förankringen, kvalitetssäkringen och implementeringen ska kunna ske parallellt.

Ann-Kari var särskilt engagerad i det stora forskningsprogrammet »Kompetens för tillväxt«. Här var hennes förmåga att involvera intressenter från hela samhället en nyckelfaktor för forskningens finansiering såväl som dess långsiktiga genomslag. I det arbetet var hon mån om att betona samproduktion snarare än samverkan.

År 2016 gick Ann-Kari vidare till en tjänst som förbundsdirektör på Kompetensföretagen (då Bemanningsföretagen).

Sommaren 2020 gick Ann-Kari bort, i en ålder av 57 år.

Anders Kärnä (då Gustafsson) och Emanuel Wittberg, och ser här närmare på kommunala bolag. De visar att det finns betydande överlappningar mellan principaler och agenter, vilket innebär att bolagiseringen av offentliga bolag kan medföra oroande förvecklingar mellan de politiker som är inställda på att styra och övervaka de kommunala bolagen å ena sidan, och styrelseledamöterna i bolagen å andra sidan. Det ökande antalet kommunala bolag kan därför få negativa effekter på ansvarsutkrävandet.

Den kapitalistiska välfärdsstaten

Hur kunde Sverige utvecklas från ett av Europas fattigaste länder till ett av världens rikaste? Hur var det möjligt att samtidigt bli ett av världens mest jämlika länder? Kan Sverige lära av historien och åter bli ett framgångsland?

I boken *Den kapitalistiska välfärdsstaten* (2007) använde Ratios välfärdsforskare Andreas Bergh ny forskning om rikedom och jämlikhet för att förstå de svenska framgångarna. Dessa insikter gjorde det också enklare att förstå varför Sverige fick problem på 1970- och 1980-talen, då tillväxten föll och ojämlikheten ökade. Med den reformperiod som därefter följde medförde att Sverige delvis återgick till sitt gamla framgångsrecept, även om en hel del återstod att göra

Här är ett urval av reformer i Sverige, från 1980-talet och framåt:

- 1985–1989:** Avreglering av kredit- och valutamarknaderna.
- 1990–:** Avreglering av energi-, post-, tele-, tåg- och flygmonopolen.
- 1990–1991:** Skattereform, sänkt marginalskatt från 73 till 51 procent, kapitalskatt sänks radikalt till 30 procent.
- 1991–:** Försäljning av statligt ägda företag.
- 1992:** Friskolereform och skolpengsystem, högskolereform.
- 1992–1997:** Ny makroekonomisk regim: ny budgetprocess, överskottsmål, oberoende riksbank.
- 1993:** Privata arbetsförmedlingar, bemanningsföretag tillåts.
- 1994–:** Kundvalssystem i barnomsorg och äldreomsorg.
- 1995–:** Uppstramning av socialförsäkringssystem.
- 1995:** EU-medlemskap.
- 1997:** Nytt pensionssystem.
- 1997:** Industriavtalet.
- 2000:** Medlingsinstitutet. Undantag från turordningsregler.
- 2004:** Avskaffad arvs- och gåvoskatt.
- 2007:** Avskaffad förmögenhetsskatt.
- 2007:** Reformerade 3:12-regler.
- 2007–:** Jobbskatteavdrag i flera steg.
- 2007:** Skatteavdrag för hushållsnära tjänster.
- 2007:** Ersättningsnivåer för a-kassa.
- 2008–:** Socialförsäkringsreformer i flera steg.

särskilt vad gäller arbetsmarknaden, skattekilarna, socialförsäkringarna och bostadssektorn.

Den 21 november 2007 anordnades för första gången Ratio Roundtable i Spegelsalen på Grand Hôtel i Stockholm. Temat var Sveriges framtida reformagenda. Huvudtalare var professor Alberto Alesina vid Harvard som talade på temat *The Future of Scandinavia – Reform or Decline?* Talet kommenterades av professor Mårten Palme vid Stockholms universitet och Henry Jarlsson, vd för Kinnarps och vice ordförande i Ratio.

Intervju med Andreas Bergh: **Politiker i dag saknar mod för reformer**

Andreas Bergh har i början på 2022 precis skrivit klart den femte upplagan av *Den kapitalistiska välfärdsstaten*. Det har gått 15 år sedan den gavs ut för första gången, då av Ratio som också var Andreas arbetsplats under fem års tid.

Boken är återkommande kurslitteratur och välläst även utanför akademien. »En mycket välskriven bok som förtjänar en bred publik«, kommenterade Ursula Berge på Akademikerförbundet SSR inför första utgivningen.

»Titeln kläcktes där inne«, säger Andreas och pekar mot Ratios konferensrum i lokalerna på Sveavägen. Idén bakom boken kläcktes däremot i USA där Andreas tillbringade en termin som gästforskare.

»Trots att jag precis hade skrivit en avhandling om den svenska välfärdsstaten kunde jag inte på ett rättvisande sätt förklara fenomenet för utländska samhällsvetare«, säger Andreas som när han sedan började på Ratio snart också började skriva boken som skulle beskriva den svenska välfärdsstaten som kapitalistisk. I boken sammanfattar Bergh det som att Sveriges framgångar är resultatet av en ändamålsenlig arbetsfördelning mellan marknad och politik, medan Sveriges problem ofta är resultatet av att gränsen mellan marknaden och politiken varit oklar eller feldragen. Exempel på det senare är strukturproblemen på arbetsmarknaden.

»Och flera av teserna i boken står sig än i dag!«, utbrister Andreas som 15 år senare fortfarande tycker att det är kul att föreläsa om och ibland också revidera boken. »Det jag skrev testas ju hela tiden med nya forskningsresultat och debatter. Ibland får jag tänka om och fundera på varför jag inte såg en viss utveckling komma, till exempel skoldebatten. Ibland får jag rätt, där är finanskrisen 2008 ett exempel. Den krisen kom bara något år efter att boken getts ut för första gången – och gav mig rätt, Sverige klarade ju finanskrisen jättebra tack vare reformer som gett Sverige en robust ekonomi.«

Bland de som uppskattat boken märks dåvarande finansminister Anders Borg (M). Det upptäckte Andreas efter att ha fått en kommentar på sin blogg. »Där stod det att Anders Borg skrivit att han

läst boken under ett Econfin-möte. Det var så otippat att vi kände oss tvungna att be Astrid Ulleberg på Ratio att undersöka om det faktiskt var Borg som hade kommenterat«, säger Andreas. Och det visade sig stämma. Finansministern hade bland annat skrivit »Det är utmärkt att vi får en ytterligare pusselbit i diskussionen om Sveriges långsiktiga tillväxt. Jag uppskattar särskilt att du tydligt visar att Sverige blev jämlikt när det också blev rikt genom en väl fungerande marknadsekonomi.«

På frågan om hur den kapitalistiska välfärdsstaten kommer klara sig framöver konstaterar Andreas att han var mer optimistisk 2007 än 2022. »Då pekade jag på att det behövdes reformer på bland annat bostads- och arbetsmarknadsområdet och att 2010-talet vore en bra tid att genomföra dem«, kommenterar Andreas, »men om det nu går åt skogen kan jag åtminstone säga »vad var det jag sade!«

»Vad jag kan sakna i dag är att det inte finns någon social ingenjörskonst i sin renaste form. Det är inte inne att läsa sig in på detaljer, i stället blir det symbolpolitik eller ogenomtänkta förslag om att exempelvis förstatliga. Viljan, kunskandet och modet för reformer saknas hos politiker i dag. De får gärna bevisa att jag har fel«, säger Andreas.

Därefter följde en paneldiskussion under ämnet »Den svenska reformagendan«, där Miljöpartiets språkrör Peter Eriksson samt partisekreterarna i Centerpartiet och Moderaterna, Anders Flanking respektive Per Schlingmann, medverkade. Vid konferensen presenterades också boken *Den kapitalistiska välfärdsstaten*. Urban Bäckström, vd i Svenskt Näringsliv och ledamot av Ratios styrelse, samt Irene Wennemo, näringspolitisk chef på LO, kommenterade.

Almedalen

Ratio debuterade 2008 på Politikerveckan i Almedalen, och det har sedan dess varit ett av institutets viktigaste evenemang vad gäller publikgenomslag. Första året arrangerades fyra seminarier på temat »Svensk modell i förändring«. Nya forskningsresultat presenterades och diskuterades av företagare, partsföreträdare och politiker:

- *Vem sätter märket i en ny svensk arbetsmarknadsmodell?* Medverkande: Mari-Ann Krantz, Unionen, Jonas Milton, Almega, Jan Rudén, Seko, Olle Stenqvist, Teknikföretagen och Nils Karlson, Ratio.
- *Korporativa karteller i den svenska modellen.* Medverkande: Bo Antoni, Sveriges Byggindustrier, Hans Tilly, Byggnads och Henrik Lindberg, Ratio.
- *Hur ser framtidens välfärdsstatsmodell ut?* Medverkande: Maria Rankka, Timbro, Boa Ruthström, Agora, Martin Ådahl, Fores och Andreas Bergh, Ratio.
- *Stora och små eller snabbväxande företag i den svenska modellen – En ny policydiskussion?* Medverkande: Signhild Arnegård Hansen, Svenskt Näringsliv, Luciano Astudillo, Socialdemokraterna, Jens Spendrup, vd i Spendrups AB och ordförande i Ratio samt Dan Johansson, Ratio.

Nu inleddes även en tradition med Ratios pub. Den arrangerades under flera år i St Lars klosteruin där Ratios ordförande Jens Spendrup serverade klosteröl från det intilliggande Gotlands Bryggeri som han själv hade grundat.

Årliga föreläsningar till Eli F. Heckschers minne

Eli F. Heckscher (1879–1952) brukar kallas för den svenska ekonomiska historiens fader efter att i slutet av 1940-talet ha fått ekonomisk historia erkänt som särskilt läroämne och fristående vetenskap vid de svenska universiteten. Mest känd är han förmodligen för att ha utarbetat Heckscher-Ohlin-teoremet inom internationell handel tillsammans med Bertil Ohlin. Heckschers forskning fokuserade i

Under Almedalsveckan i Visby har Ratio arrangerat evenemang sedan 2008. Bland annat har följande seminarier hållits:

- En flexibel arbetsmarknad – hur kan svenska modellen ge vingarnas trygghet för individ och företag?
- Disruption och det fortsatta lärandet
- Stärkt kompetensförsörjning
- Stärkt tillväxt- och innovationsfinansiering
- Kreativ förstörelse – eller förstörd kreativitet
- Från partskarteller till samarbetsklimat

huvudsak på ekonomisk teori och metod, svensk ekonomisk historia och institutionell ekonomisk analys.

Sedan 2003 arrangeras årligen en föreläsning till minne av och för att hedra Eli F. Heckscher. Vård för dessa föreläsningar är Ratio tillsammans med The Institute for Economic and Business History Research (EHFF) vid Handelshögskolan i Stockholm. EHFF har varit värdar sedan starten, medan Ratio är medarrangör sedan 2008.

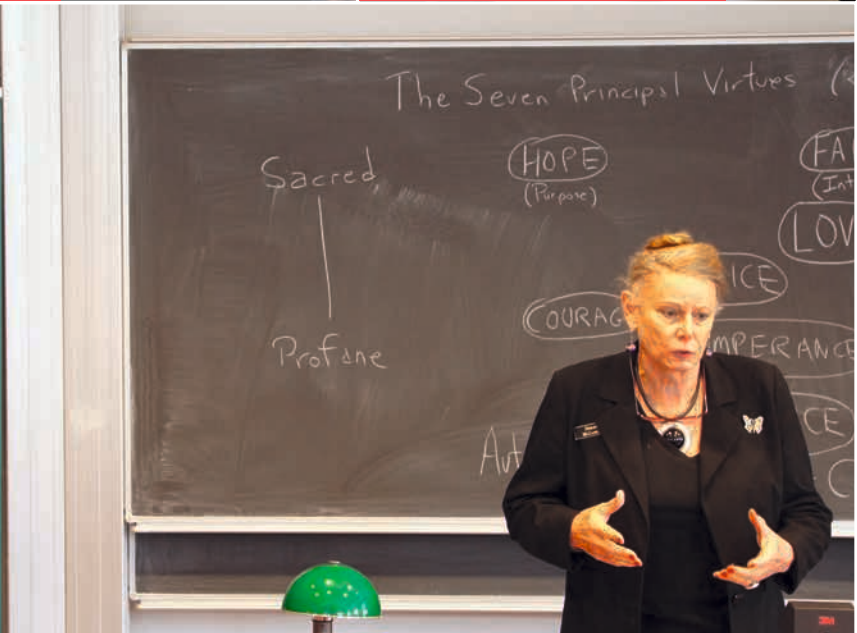
Till varje års föreläsning bjuds en framstående ekonom och forskare in, varav ett par senare har fått Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne, däribland 2018 års pristagare Paul Romer. Hans Sjögren, professor i ekonomisk historia och institutionell ekonomi och sedan starten medansvarig för den årliga föreläsningen, berättar att man ett år hade bjudit Esther Duflo till föreläsningen, men att hon var tvungen att tacka nej eftersom hon inte kunde vid det tillfället. Två veckor senare meddelades att hon tilldelades ekonomipriset.

Ett av Hans Sjögrens trevligaste minnen från föreläsningarna är från 2013, då James Robinson som tillsammans med Daron Acemoglu nyss hade gett ut boken *Why Nations Fail*, föreläste:

Sedan Ratio blev medarrangör 2008 har följande Eli F. Heckscher-föreläsningar hållits:

2008	Youssef Cassis University of Geneva	Entrepreneurship and Big Business – The European Experience and the American Challenge
2009	Mark Casson University of Reading	Entrepreneurship: Theory, Institutions and History
2010	Deirdre McCloskey University of Illinois at Chicago	Bourgeois Dignity: Why Economics Can't Explain the Modern World
2011	Joel Mokyr Northwestern University	Institutions, Technology and Culture: the Origins of Modern Economic Growth Reconsidered
2012	Randall Morck University of Alberta	Recycling Corporations: A Matter of Life and Death
2013	James Robinson Harvard University	Why Nations Fail
2014	Kenneth Rogoff Harvard University	Lessons from Financial Crisis
2015	Naomi Lamoreaux Yale University	Corporations and Democracy: Beyond Cross-Country Regressions
2016	Paul Romer NYU, Stern School of Business	Short-Run Shocks; Long-Run Pessimism
2017	Barry R. Weingast Stanford University	Reconstructing Adam Smith's Politics
2018	Andrei Shleifer Harvard University	A Crisis of Beliefs - Investor Psychology and Financial Fragility
2019	Mary O'Sullivan Université de Genève	The Intelligent Woman's Guide to Capitalism
2021	David Autor Massachusetts Institute of Technology (MIT)	On the Persistence of the China Shock

Föreläsningssalen fylldes på med fler och fler människor, det var fullt redan innan föreläsningen skulle börja och vi insåg att de som satt längst bak inte skulle höra vad som sades. Så vi flyttade oss till aulan, som rymmer 300 platser, och efter 10 minuter var den fullsatt! När Robinson sedan drog i gång var det en av de mest lysande föreläsningar jag varit på. Vi är ju vana vid att man visar powerpointbilder, det gjorde inte Robinson. Den enda grafiska illustration han gjorde var att rita en fyrfältare i luften. Det var magisk stämning, alla var otroligt intresserade och han fullständigt ägde publiken.

Företagandets villkor – lagar, regler och värderingar

Den 17 mars 2008 avslutades det treåriga forskningsprojektet »Marknad, moral, tillit och tillväxt« som hade finansierats av Stiftelsen Marcus och Amalia Wallenbergs Minnesfond. Totalt hade 23 uppsatser, tre böcker, tre konferenser och mängder av forskningsseminarier producerats inom ramen för projektet.

Ett centralt resultat, som presenterades av Niclas Berggren, var att ekonomisk frihet – i form av en stark rättsstat och användandet av marknadsprocessen – tillsammans stimulerar tillit och förtroende mellan människor i ett samhälle. Andra statliga ingrepp har däremot inga positiva effekter på tilliten. På den avslutande konferensen presenterades boken *Marknad och moral – En antologi* med Berggren som redaktör. Den analyserade de villkor som gör att marknader och företag agerar moraliskt och lagligt, och hur dessa beteenden kan stärkas.

Familjeföretagandet och ägarbeskattningen

Tillsammans med Internationella Handelshögskolan i Jönköping drev Ratio 2005–2011 projektet »Familjeföretagandet, ägarbeskattningen och den ekonomiska utvecklingen«. Där studerades familjeföretagens betydelse för tillväxten. Särskild vikt lades vid skatternas, i synnerhet

4 LEDARE

SvD torsdag 28 september 2010

Publik: Ledarsida P Anders Lindert 08-13 12 28
e-post: anders.lindert@svd.se
Adress: Ledarsida, Box 1000, SE-101 08 Stockholm
Litteraturnummer: Elton Arvidsson, Per-Göran Gustavsson, Simon Rayner, Mats Eriksson

Polis sände konstiga signaler.
Wred.se/ledarbloggen

Reinfeldt måste jobba hårdare för företagen

50 000 svenska industrjobb förorenas under krisen. Det är jobb som inte kommer igen.
Regeringen måste inse att nya jobb skapas nya företag, som i sin tur beror på bättre villkor.

Änk dig Uppsala, Elter Norrköping, eller något annat ställe där det bor drygt 100 000 personer. Och så tänker du dig att alla arbetsplatser är försvunna. En hel stad, förelidit ett slag.
50 000 svenska industrjobb förorenas under krisen. Den bedömningen gör branschorganisationen Teknisktillvägagn, Verkstadsindustrarens Kyrmyte från 350 000 anställda, till en bra bit under 50 000. Visserligen kan tillägg återanställa efter krisen, men om man får tro Teknisktillvägagns prognos är alltså hela 50 000 av jobben förorenas permanent. Försvunna för alltid.
Sverige klarar sig förhållandevis bra genom krisen, och kom ut på andra sidan med en bättre ekonomi än andra jämförbara länder. Men krisen var för den sakens skull inte gratis. En hel del företag, bara i industrin.

Rationella regeringar är nu inget nytt. Svenska industrier har under slutet av 1900-talet varit utsatta för en hårt omvandlingsryck. Inte bara har man levat på en stenhård internationell marknad. Det är också så att en riklig arbetsmarknad och låga lönelönder för arbetskraftstyrkan har snubbat på processen.

Produktiviteterna förbättras. Manuellt arbete mekaniseras. Nya jobb uppstår första - men många jobb försvinner också.
På 1950-talet sjuvaccinerades cirka 8 miljoner människor i det privata näringslivet. Åtta årtionde senare skapades 3 miljoner manuella arbetsplatser i den privata sektorn. Sveriges totala arbetskraft utgjordes till största delen av befolkningen fick jobb, eller förväntades få ett nytt jobb. Det är en oåterkomlig utveckling.
Man berövar inte saken om rekryterings- och utbildningskostnader. Såväl offentlig som privata jobb försvinner, när saken är i sin rätta mening. Offentliga måste vi låta återprivatiseras.
Alliansregeringen lyckades väl under den glänsande manufakturperioden. Trots den globala krisen ökade sysselsättningen i Sverige med motsvarande cirka 100 000 heltidjobb.
Skattepolitikerna för företagare och arbetsgivare höll nere lönekostnaderna samtidigt som de gav ökad privat konsumtion, vilket hjälpte till att skapa nya jobb och hålla ekonomin på fö-

ter. Likväl har arbetslösheten ökat. Jobben förbrukar sig inte lika snabbt som befolkningen.
Om Sverige ska kunna växa så mycket som det. Nya jobb krävs nya företag i nya städer, bebyggelse måste sändas till kommunerna för att man redan gör med en mycket stor ofrivillig punkt för företagande. Det måste bli enklare, mer lönsamt och mer lockande att starta företag. Och det finns flera saker som vi idag inte gör. Regeringen är framstegsbransch.
De svenska företagen är fantastisk, alla levererar i det allra bästa världsländande skikt, men det går inte att förstå sig på att just de företagen vi har tillkommit att sätta in alla arbetskraften, för att överleva rationaliseringskrav. Likna många jobb som de skapar.
Många av våra största företag grundades för hundra år sedan, efter en väg av ekonomisk och politisk frihet. Regeringen måste se till att låta nya företag starta och utvecklas.
Hela världens tillgång på det då, hela världen beror på det då.

Regeringen Reinfeldt har inte jobbat hårt nog för företagen, även om det har sett ut så.
ANDERS LINDERT/SVD.COM

SvD
28 september 2010

Skulle du köpa en snäll bil av de här personerna?

När Miljöpartiet agerade uttryckt av regeringen.
Personer som inte har en punktering misstänkt i samband med förorening.
Med MP tänkte på att vänta regeringen på andra vägar.
SvD 28 september 2010.

Käva en generell årmest.
Igår höll språkningen
grasarens och av-
skiljades att samla hållits
med Frank Reinfeldt
igen överrenska om
en överenskomna
samtliga Frank utom till.

Därmed öppnade sig
läret för överenskomna
som inte skulle överens.
Som i politiken.
Reinfeldt kommenterade
inte saken.
Många dock
alla 28 september 2010.

Med MP har betett sig
får.
Vad ska regeringen
avtala med MP när vi
då och då nödvändigt.
Men om du inte tror
att MP skulle bett sig
längre och ännu mer.
Att se
känslor är inte skuggiga.

Det är ännu mindre
frågan.
De skulle stå sig
och är och har inget
att förstå.
Se bara hur de
punkter
säger
och
genom
att
öppna
för
samtliga
med
Alliansen
och
överenskomna.

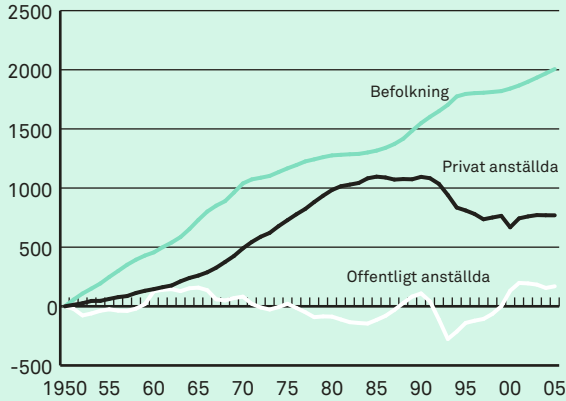
Plånboksrösterna är åtminstone rationella

En studie från SVEB visar att de flesta av de som röstat för Miljöpartiet i valet 2010 har en plånbok som är mindre än de flesta andra partiers röstare. Detta tyder på att miljöpartisterna är mer rationella i sina valbeslut.

ägarskatternas, påverkan på att starta, driva och expandera företag. Projektet finansierades av Sparbanksstiftelsen Alfa, Centre for Family Enterprise and Ownership i Jönköping och Ratio. Ansvariga var docent Dan Johansson, Ratio, och professor Per-Olof Bjuggren, Internationella Handelshögskolan i Jönköping, sedermera även Ratio.

I Ekonomisk Debatt 7/2007 presenterade Per-Olof Bjuggren, Dan Johansson och Gunnar Du Rietz en kritisk analys av reglerna för beskattningen av fåmansbolag, de så kallade 3:12-reglerna. Deras slutsats

**Befolkning och antal anställda/sysselsatta i Sverige
1950–2005, kumulativ förändring (tusental).**

var att dessa regler borde avskaffas eftersom de motverkade sitt eget syfte och gav upphov till samhällsekonomiska effektivitetsförluster i form av snedvridningar som gynnade eller missgynnade olika typer av företag och genom att öppna upp för stora möjligheter för skatteplanering. Reglerna var också svårbegripliga och tog omfattande resurser i anspråk för att förstås och administreras.

Ett av Ratios mest uppmärksammade forskningsresultat presenterades inom ramen för detta projekt 2009 av Dan Johansson och Carl Magnus Bjuggren, då doktorand i nationalekonomi. De kunde påvisa att det inte hade skapats ett enda nytt jobb, netto, i den privata sektorn sedan 1950. Den offentliga sektorn hade däremot vuxit starkt. Sverige hade under de senaste decennierna genomfört en rad reformer som förbättrat förutsättningarna för privat entreprenörskap och företagande, till exempel avregleringen av kapitalmarknaderna under 1980-talet, ökad konkurrensutsättning av produkt- och tjänstemarknader samt avskaffandet av arvs-, gåvo- och förmögenhetsskatterna. Den svenska ekonomin uppvisade också stor öppenhet mot omvärlden med en stor utrikeshandel.

Det är därför inte inom dessa områden det brister, utan forskningen pekade ut tre områden där fortsatta avregleringar var önskvärda: skattesystemet, arbetsmarknaden och den offentliga sektorn.

Ratio-forskaren Per-Olof Bjuggren har studerat frågor om familjeföretagande och publicerat en rad olika studier, bland annat artikeln »Ownership Dispersion and Capital Structures in Family firms« (*Journal of Small Business & Entrepreneurship*, 2012), skriven tillsammans med Rebecca Duggal och Dinh Tung Giang. Här undersöker de kapitalstrukturer och ägarspridning bland svenska familjeföretag.

Lönebildning i verkligheten

Lönebildningen har en avgörande betydelse för svensk ekonomi liksom för företagens utvecklingskraft. Lönen är en betydande utgiftspost, och utformningen av lönesättningen kan bidra till medarbetares motivation att utvecklas, förkovras och generera produktiva arbetsprestationer. Därför kan strategisk lönesättning vara avgörande för företagens förmåga att attrahera, utveckla och behålla personal.

I det tvärvetenskapliga projektet »Lönebildning för utvecklingskraft« som pågick 2009–2014 studerade Ratios forskare effekterna av olika former för lönebildning och förhandlingssystem. Projektet finansierades av Svenskt Näringsliv, dess förbund och Ratio, och leddes av Nils Karlson och Henrik Malm Lindberg (då Henrik Lindberg).

Inom ramen för projektet genomfördes flera seminarier och tre böcker utgavs. I antologin *Lönebildning för utvecklingskraft*, som utkom 2011 på Norstedts förlag (redaktörer är Nils Karlson och Anders Thorstensson), diskuteras det svenska lönebildnings- och förhandlingssystemet och hur den svenska arbetsmarknadsmodellen kan förändras. I boken *Labour Markets at a Crossroads – Causes of Change, Challenges and Need to Reform* (2012, Cambridge Scholar Publishing), som har ett europeiskt perspektiv, analyseras olika arbetsmarknadsmodeller. Nils Karlson och Henrik Lindberg var redaktörer för boken som var ett resultat av konferensen Ratio Colloquium for Young Social Scientist 2009.

På det internationella och komparativa temat arrangerade Ratio tillsammans med det tyska forskningsinstitutet IW Köln 2011 halvdagskonferensen »Framtidens lönebildning« som sändes i SVT. Här diskuterades möjliga lärdomar för Sverige med en panel bestående av bland andra Anders Weihe, Teknikföretagen, Camilla Frankelius, Sveriges Ingenjörer, Claes Stråth, Medlingsinstitutet, Charlotte Witt, ÅF, Michael Hüther, IW Köln, och Sofia Vahlne, Scania.

Projektets avslutande bok, *Lönebildning i verkligheten* (Studentlitteratur, 2014), baseras dels på kvalitativa fallstudier av 27 företag i olika storlekar och branscher, dels på en kvantitativ studie av företag i privat sektor i Sverige. Boken, författad av Nils Karlson, Henrik Malm Lindberg, Lotta Stern, Torbjörn Lundqvist och Anne-Sophie Larsson, visar att det lönenormerande »märket« betraktas som ett tak i en majoritet av de företag som studerats, medan det i en handfull företag snarare fungerar som golv. I viss utsträckning skapar det förväntningar om årliga löneökningar med en viss procentsats för alla. Ett annat mönster är att individgarantierna ofta försvårar och även förhindrar individuell lönesättning, eftersom dessa och andra former av generella utlägg tar en stor del av det utrymme som ska fördelas.

Lotta Stern och Anne-Sophie Larsson skrev boken *Lönebildning i verkligheten* som nominerades till årets HR-bok 2014.

Ett centralt resultat är att kollektivavtalens starka styrning mot lönesammanpressning innebär att möjligheterna till strategisk lönesättning i flertalet företag och branscher begränsas.

Lönebildning i verkligheten nominerades 2014 till årets HR-bok.

Frågor om lönebildning har det även forskats på inom ramen för andra Ratioprojekt, däribland Arbetsmarknadsprogrammet 2017–2021. Bland senare studier märks den vetenskapliga artikeln »Wage setting as a discovery process. Why local is superior to central even if one is skeptical towards performance-based pay«, publicerad i *Human Resource Development International* 2020. I den argumenterar Lotta Stern för att lokal, till skillnad från central, lönesättning på sikt bidrar till innovationer och utvecklingen av organisationsspecifik kunskap, vilken på sikt kan skapa starkare företag med lokalt förankrade kunskaper om vad som fungerar i den egna organisationen. Därför borde HR-chefer anamma det – även om det innebär mer arbete och högre krav på cheferna själva, konstaterar Stern.

Vem vill bli entreprenör?

Professor Kristina Nyström har ägnat stor del av sin forskning åt att studera företagsdynamik och näringslivsomvandling ur ett industriellt och regionalt perspektiv. Vid sin docentföreläsning 2010 med

rubriken »The role of entrepreneurship, industrial dynamics and institutions for economic growth« inledde hon med några korta fakta om vilka svårigheter svenska entreprenörer ställs inför:

- De krävs tre ansökningsprocesser bara för att starta ett företag, vilka tar i genomsnitt 15 dagar.
- Företagare måste förhålla sig till motsvarande 20 000 sidor text om lagar och regler.
- Endast cirka 40 procent de nya företagen överlever sina första fem år.
- Endast cirka 20 procent av de nya företagen överlever sina första tio år.

Trots detta fanns det många människor som vill bli entreprenörer. År 2009 startades knappt 60 000 nya företag i Sverige som sysselsatte nästan 100 000 personer. Jämfört med slutet på 1990-talet var det en väsentlig ökning,

En annan viktig insikt var att, även om politiker visar ett allt större intresse för att hitta framtidens framgångsrika entreprenörer, har de små utsikter att lyckas. Deras roll är en annan. Bäst blir resultatet om politikerna i sitt beslutsfattande skapar förutsättningar som ger företagarna gynnsamma villkor. Sedan gör entreprenörerna och marknadsprocessen resten. Forskningen visar tydligt att det krävs goda institutioner – det vill säga lagar, regler och värderingar – för att ett land ska få ett bra företagsklimat och därmed många framgångsrika företagare som skapar nya jobb och välstånd.

Snabbväxande företag

De snabbväxande företagens betydelse har Ratio bland annat studerat och uppmärksammat i projektet »Explaining high-growth firms«. Det startade 2011 och finansierades av Torsten och Ragnar Söderbergs stiftelser. Projektet leddes av Dan Johansson och Sven-Olov Daunfeldt. Flera andra Ratio-medarbetare deltog i projektet, såsom Karl Wennberg, Carl Magnus Bjuggren och Niklas Elert, de senare två som doktorander.

»Vi skrev jättemycket och intensivt i det här projektet«, säger Sven-Olov Daunfeldt som då var forskare på Ratio och i dag är professor och forskningschef på Handelns Forskningsinstitut.

I projektet framkom att merparten av alla nya jobb skapades av ett fåtal snabbväxande företag, ofta benämnda som gaseller. Utmärkande för dessa företag var att de i allmänhet var små. Det fanns även stora gasellföretag, och speciellt i USA verkade det som att snabbväxande storföretag stod för en betydande del av sysselsättningsökningen. Dessa kallas för supergaseller.

Oavsett storlek är de snabbväxande företagen yngre än andra företag. Betydelsen av förnyelse och företagsdynamik betonades därför av forskningen, som dock inte finner något stöd för att snabbväxande företag skulle vara överrepresenterade i högteknologiska branscher. Ensidiga satsningar på forskning forskning, utveckling och högteknologi avvisas därför som metod för att skapa fler snabbväxande företag.

»När vi började forska om snabbväxande företag fanns det en rosaskimrande bild av dem, att de skapar så mycket och att man politiskt borde satsa på dem. Men jag ställde frågan: Hur vet vi att de fortsätter

Sven-Olov Daunfeldt och Daniel Halvarsson forskar bland annat om snabbväxande företag.

Karl Wennberg, vice vd Ratio 2011–2015

Karl Wennberg disputerade 2009 vid Handelshögskolan i Stockholm med avhandlingen »Entrepreneurial Exit« i vilken han undersökte vilka faktorer som påverkar entreprenörers möjlighet att göra en lyckosam exit. Två år efter sin disputation blev Wennberg utsedd till docent vid Handelshögskolan. Fyra år därpå blev han professor.

Wennbergs forskning behandlar entreprenörskap, regional utveckling och organisationsdynamik. Han har bland annat skrivit om hur sociala normer och erfarenhet påverkar entreprenörer att starta och driva företag. Han har erhållit flera internationella utmärkelser för sin forskning.

Till Ratio rekryterades han år 2010, efter att ha gästat ett av Ratios forskarseminarier och där presenterat ett pågående bokprojekt:

»Jag hade skickat över hela bokutkastet inför det besöket och tänkte att ingen skulle läsa det ordentligt, men så visade det sig att Ratio-forskarna Sven-Olov Daunfeldt, Niklas Elert och Daniel Halvarsson hade läst allt – och de gav jättetuffa men bra kommentarer, och så var de snälla och trevliga«, berättar Karl och beskriver det som att det som följde var ett slags Ratios »treenighet«:

»Det var dels en nyfiken och trevlig miljö, dels ett starkt akademiskt engagemang, dels en ganska så spontan vd«, fortsätter Karl och berättar att Nils Karlsons spontanitet var att denne snabbt därpå erbjöd honom en tjänst. »Och nästan samma sak hände exempelvis Patrik Tingvall!«

Som vice vd arbetade Wennberg mycket tillsammans med personer som Ann-Kari Edenius och Kristine Wiklund (då Persson) med forskningsprojekten »Kompetens för tillväxt« och »Financing och innovation« och påpekar att det var projekt i vilka man fick till goda synergier med goda samhällsrelevanta frågor som man också lyckades göra riktigt bra forskning på – och vice versa, vilket är ganska ovanligt i akademien i övrigt.

Wennberg lämnade posten som vice vd vid årsskiftet 2014–2015, men är fortsatt knuten till Ratio som forskare.

växa? Kanske riskerar man designa politiken fel, kanske är företagen bara snabbväxande en period och inte nästa?«, säger Daunfeldt.

Det började han tillsammans med Ratio-kollegan Daniel Halvarsson att undersöka och de publicerade så småningom artikeln »Are high-growth firms one-hit wonders?« i *Small Business Economics* (2015). I denna studie visar de att de snabbväxande företagens tillväxt sällan består. Företagen med hög tillväxttakt har ofta sjunkande tillväxttakt följande period och låg sannolikhet att upprepa sin höga tillväxttakt.

»Jag brukar säga att snabbväxande företag är mer som Vanilla Ice än som Bruce Springsteen, de är one-hit wonders. Därför är det problematiskt att designa politik som ska hitta de enstaka lyckoträffarna,« säger Daunfeldt och fortsätter:

»Och den artikeln blev, brukar jag säga, vår egen one-hit wonder! Jag är väldigt stolt över den studien, den är otroligt politiskt relevant och rakt på sak. Den fortsätter få många citeringar, dessutom.«

Artikeln omnämndes rentav av professor David Storey, bland annat 1998 års vinnare av Global Award for Entrepreneurship Research, som en artikel han själv skulle vilja ha skrivit.

Inom ramen för projektet arrangerades ett antal konferenser, bland annat en av de årliga »The Ratio Colloquium for Young Social Scientists«, RCYSS, här på temat »Understanding high growth firms«. Sven-Olov Daunfeldt var ansvarig för konferensen:

»Vi hade två keynote speakers, varav den ena var up and coming och som jag bjöd in efter att ha läst hans översiktbok om företags-tillväxt. Den unga forskaren var Alex Coad, nu en av de ledande forskarna i världen på området!«

Den internationella konferensen blev framgångsrik med stort utbyte och bra diskussioner. Och efterverkningarna blev stora. Efter en av konferensens middagar gick deltagarna till en bar i närheten och konstaterade att det vore bra om en workshop om snabbväxande företag kunde anordnas. Daunfeldt berättar:

»Coad hade bra kontakter med den vetenskapliga tidskriften *Industrial and Corporate Change*, så vi anordnade en workshop i

»Bruce Springsteen« by kronokronokrono
is licensed under CC BY 2.0

Ratios lokaler som sedan resulterade i en special issue i tidskriften om snabbväxande företag. Många av dem som i dag är dominerande i fältet var med på konferensen», berättar Daunfeldt. Professor Michael Anyadike-Danes gav konferensen följande omdöme:

this has been the best organised workshop I have ever attended. I'm sure in years to come the Ratio workshop will be seen as a key moment in the development of the high growth firm research agenda.

*

Ett fåtal företag skapar alltså nästan alla nya jobb. Men varför växer inte övriga företag? Det var forskning som presenterades i Almedalen 2011. Många företag avstod från att växa, trots att de hade förutsättningar för detta. Det fanns tre huvudsakliga skäl:

- *Avsaknad av tillväxtambitioner.* Många företagare saknar tillväxtambitioner, vilket till stor del verkar bero på faktorer som inte är ekonomiska. Det handlar snarare om oro över personalens välmående, risken att förlora kontrollen över den operativa verksamheten och minskat oberoende gentemot externa aktörer.
- *Brist på kompetens eller resurser.* Utebliven tillväxt kan också bero på att det saknas kompetens för att utveckla verksamheten eller andra medel för att expandera. Att företagen har svårigheter att hitta rätt kompetens för att genomdriva sina tillväxtambitioner är ett allt större problem.
- *Brister i företagandets villkor.* Det tredje skälet handlar om utformningen av lagar och regler. Företagsledaren kan avskräckas från att växa på grund av exempelvis mängden regler och byråkrati, höga skatter, regleringar på arbetsmarknaden och konkurrens från offentliga bolag.

Gasellerna tycks i större utsträckning anställa unga människor, invandrare och personer med längre arbetslöshet. Detta innebär att snabbt växande företag kan underlätta inträdet på arbetsmarknaden för människor i utanförskap. Ratios forskare har, tack vare tillgång till

en unik databas från SCB, följt företag och de individer som startat och drivit verksamheten under en 19-årsperiod. Först när de har uppnått en viss storlek och omsättning börjar de rekrytera personer som redan har jobb. Gasellföretag är alltså viktiga för ekonomisk utveckling och integration.

Projektet har resulterat i en rad olika publikationer, bland annat har Daunfeldt tillsammans med Daniel Halvarsson, fil dr på Ratio, och Oana Mihaescu, fil dr vid Handelns Forskningsinstitut, även skrivit artikeln »High-Growth Firms: Not So Vital After All?« publicerad i *International Review of Entrepreneurship*, år 2016.

Hur politisk förändring kommer till stånd

Under 2008 startade Ratio forskningsprojektet »Ekonomisk-politiska reformer i välfärdsstater«, med stöd av Torsten och Ragnar Söderbergs stiftelser. En viktig utgångspunkt för projektet var Mancur Olsons iakttagelse att det fortfarande finns mängder av »big bills left on the sidewalk«. Uttrycket syftar på att det finns mycket kunskap om vilka institutioner som levererar bättre tillväxt och välfärd. Trots detta lever suboptimala institutioner i hög utsträckning kvar.

Forskningen om hur politiska processer kan leda till att ineffektiva institutioner ersätts med effektiva är eftersatt. Särskilt gäller detta politisk förändring i mogna västerländska välfärdsstater.

På ett seminarium i Almedalen 2011 presenterade Peter Santesson (då Santesson-Wilson), statsvetare och forskare vid Ratio, en analys av hur skattereformen 1990–1991 kunde genomföras. Flera faktorer spelade in för att göra reformen möjlig. Det räckte inte med goda ekonomiska argument. Det krävdes hemlighetsmakeri, skicklig pedagogik och byteshandel för att få den i hamn. Och inte minst konflikter. Socialdemokraterna önskade få till stånd en konflikt med Moderaterna för att få acceptans i de egna leden för reformen. Paradoxalt nog kan Moderaternas motstånd mot skattereformen därmed ha ökat förutsättningarna för att baxa den igenom arbetarrörelsen.

Vackra politiker får fler röster

Vackra politiker har större framgång än mindre vackra. Det visade nationalekonomen Niclas Berggren i en studie 2009 som återkommande omtalas i media.

Berggren, som då var vice vd och forskare på Ratio, skrev den vetenskapliga artikeln »The Looks of a Winner: Beauty and Electoral Success« tillsammans med Henrik Jordahl och Panu Poutvaara. Studien, publicerad i *Journal of Public Economics*, baseras på en nätenkät med över 10 000 deltagare vilka har bedömt finska politikernas utseende. Resultatet är tydligt: Utseendet spelar roll.

Om skönheten hos en kandidat till det finska parlamentet ökade med ungefär en enhet på en femgradig skala, skulle antalet röster öka med cirka 20 procent. Även om andra faktorer – som ideologi och om man tidigare har blivit vald spelar större roll – visar studien att skönhet hos en kandidat kan ge politisk framgång. Ett vinnande utseende kan avgöra valet.

Metoden med nätenkät och det stora antalet deltagare är en styrka hos studien. Det har dels gjorts det möjligt med deltagare från flera olika länder, som då inte haft någon förkunskap eller kännedom om kandidaterna som blivit bedömda, dels gett ett bredare och mer representativt urval.

Bertil Ohlin var inte bara en världsberömd nationalekonom, utan även en framgångsrik partiledare för Folkpartiet. En vanlig uppfattning, inte minst bland Ohlins politiska motståndare, var att hans fördelaktiga utseende lockade många kvinnliga väljare.

I efterhand uppstod en bred politisk samsyn kring fördelarna med denna skattereform som inte alls fanns när den genomfördes. Det var ett mycket riskabelt och kontroversiellt beslut. Reformen uppfattas ofta som kloka och självklara, men först i efterhand. Stora reformer kräver både mod och skicklighet och genomförs sällan utan konflikter.

Reformer skapar både vinnare och förlorare. Och förlorarna är mycket lättare att peka ut än vinnarna. Motståndarna har lätt att formera sig och de negativa effekterna kommer genast, medan vin-

sterna låter vänta på sig. De förmodade vinnarna är också en mer diffus grupp, som inte har något direkt intresse av att kämpa för en framtida potentiell förbättring.

Allmänheten är ofta positivt inställd till politiska och ekonomiska reformer – så länge man inte specificerar vilka. I antologin *Reform – förändring och tröghet i välfärdsstaterna* (Nordstedts förlag 2009), med Ratios dåvarande forskare Peter Santesson och Gissur Erlingsson som redaktörer, analyseras politiska och ekonomiska förändringsprocesser i välfärdsstater. Boken sammanfattar den internationella forskningen och ger en rad fallbeskrivningar av politiskt reformarbete och dess vedermödor. I redaktörernas sammanfattning går bland annat att läsa att:

[P]olitiker har i normalfallet tämligen goda, rationella skäl att dra sig för att möblera om i välfärdsstatens institutioner. Det finns två huvudsakliga faktorer som bidrar till detta: psykologiska mekanismer och politiskt strategiska faktorer. Till de psykologiska mekaniserna hör det enkla faktum att välfärdsstaternas institutioner åtnjuter ett brett folkligt stöd. Väljare tenderar att vara nöjda med det egna landets institutionella arrangemang, och i en demokrati är det – föga förvånande – politiskt riskabelt att försöka förändra institutioner med stark opinionsmässig uppbackning, även om sådana reformer på lång sikt skulle vara effektivitetshöjande. En reformivrande politiker löper risken att bestraffas i kommande val. [...] Till detta ska läggas en rad politiskt strategiska faktorer som skapar bekymmer för den som vill reformera offentliga institutioner. Särskilt två sådana faktorer förtjänar lyftas fram, dels att offentliga organisationer gärna försvarar sin existens, dels att offentliga institutioner skapar intressen som blåser till strid varje gång deras förmåner hotas.

Projektet »Ekonomisk-politiska reformer i välfärdsstater« avslutades med boken *Reformpolitikens strategier* (2012) av Peter Santesson. Boken diskuterade det politiska förändringsarbetets hårda villkor och presenterade internationell forskning om reformers framgång. Santesson konstaterade att politisk förändring kräver mod, och han

»Nu brukar det emellertid vara så i många sammanhang, att just en förändring av ett läge anses kräva mera motivering än status quo, även när detta status quo inte är ett resultat av en avsiktlig politik. Om några skulle få det sämre samtidigt som andra skulle få det bättre genom en förändring, brukar det egendomligt nog falla sig naturligt att kräva ett starkare skäl för förändringen än för att behålla något som aldrig fastställts på grundval av några rättviseöverväganden. Förklaringen till denna egendomlighet är förmodligen, att det ofta vållar en psykologisk störning, om man ändrar något som folk vant sig vid.«

visade på olika tillvägagångssätt. En grundläggande metod är att i förhandlingar erbjuda något i utbyte, att kompensera drabbade grupper. Det kan dock bli dyrt. Man kan också försöka splittra motståndarna. Nackdelen kan då bli ökat krångel med särlösningar och försämrad policyeffekt. En tredje metod är att övertala eller övertyga motståndarna till reformen. Det tar tid, men kan vara nödvändigt då omvärldsförändringar gör gällande lagar och regler obsoleta.

Man kan också maskera effekterna av en reform genom att fördröja utfallet eller automatisera negativa beslut. En annan metod är att bedriva reformdiskussionerna i en sluten grupp med begränsad insyn. Men detta kan vara tveksamt ur demokratisk synpunkt.

Till sist återstår möjligheten att helt enkelt använda den makt man har och genomföra en önskad förändring, trots motståndet, och acceptera förlusterna. Det kan man dock inte göra alltför många gånger, eftersom det urholkar lojaliteten mot systemet.

Regelbördans ekonomiska effekter

Under senare decennier har det vuxit fram en ökad insikt om att regleringar i olika former ger upphov till stora samhällsekonomiska kostnader. Till skillnad från offentliga utgifter – som är direkt synliga via till exempel statsbudgeten – är kostnader som följer av offentliga regleringar vanligen dolda och indirekta och utsätts därför inte för samma granskning och utvärdering som övriga samhällsekonomiska kostnader.

De svenska regeringarna har under senare decennier haft en uttalad ambition att minska företagens regelbörda och har därför initierat mätningar av de administrativa kostnader som uppstår till följd av företagens regelefterlevnad. Man mäter dock bara de direkta kostnaderna, vilka utgör en mindre del av regelbördans totala kostnader. På uppdrag av myndigheten Tillväxtanalys startade Ratio 2010 forskningsprojektet »Regelbördans ekonomiska effekter« med syftet är att undersöka de indirekta ekonomiska effekterna av företagens regelbörda. Ratios Johan Eklund var huvudansvarig för projektet.

En indirekt kostnad av regleringar är att de kan minska konkurrenstryck och entreprenörskap genom att färre nya företag etablerar sig på en marknad. Vidare hämmas sannolikt produktionsdynamiken om regleringarna minskar företagets möjligheter att anpassa sig till omvärldsförändringar. Likaså finns det anledning att förvänta sig att avkastningskravet stiger med regelbördan och att detta har negativa återverkningar på investeringarna.

Sammantaget kan dessa negativa indirekta effekter resultera i en lägre ekonomisk tillväxt. I den empiriska analysen fann Ratios forskare stöd för många av dessa effekter. Den övergripande slutsatsen var att det finns en negativ effekt av en omfattande regelbörda på såväl entreprenörskap som investeringsaktiviteter. Dessutom finns en negativ påverkan på ekonomisk tillväxt.

Mont Pelerin Society

År 2009 arrangerade Ratio det regionala mötet för Mont Pelerin Society, ett sällskap grundat på initiativ av Friedrich Hayek 1947 för att samla nationalekonomer, filosofer, historiker, företagsledare och andra som hade ett intresse för idéer om det fria samhället och marknadsekonomi. Bland medlemmarna fanns Milton Fredman, Ludwig von Mises, Karl Popper, Wilhelm Röpke och Georg Stigler.

Mötet 2009 hade temat »Marknadsekonomin i välfärdsstaten«. Över 330 deltagare från 33 länder deltog och Ratios samtliga profilområden gavs stort utrymme i programmet. Ratioforskarna Andreas Bergh och Sven-Olov Daunfeldt gav presentationer i plenum. Denna konferens var det största evenemang som Ratio dittills hade arrangerat.

James Buchanan var hedersgäst och inledde konferensen med ett tal kring ämnet »The Constitutionalization of Money«. Han var även medlem i Ratios vetenskapliga råd. Nils Karlson hade varit student till Buchanan när han studerade vid George Mason University. Bland övriga talare återfanns Richard Epstein, University of Chicago Law School; Bruno Frey, University of Zürich; Geoffrey Brennan, Australian National University; Deirdre McCloskey, University of Illinois at Chicago samt Assar Lindbeck, Stockholms universitet.

Programmet lyfte också fram bidragen hos de åtta Mont Pelerin Society-medlemmar som dittills hade tilldelats Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne. Inför konferensen gav Ratio ut en bok med Nobelföreläsningarna från de åtta, med titeln *Eight Prices that Changed the World*.

Redan i 19 augusti 2007 hade Ratio i samarbete med Liberty Fund arrangerat en konferens om James Buchanans vetenskapliga bidrag. Sexton forskare från åtta länder – nationalekonomer, statsvetare, jurister och filosofer – diskuterade utvalda texter av Buchanan om kontraktarianism, marknadens moraliska fundament, generalitet i

Några av de volontärer som hjälpte till under MPS-konferensen 2017.

politiskt beslutsfattande, offentlig ekonomi, privat ägande och autonomi samt lagars karaktär.

Den 2–4 november 2017 stod Ratio värd för ytterligare en konferens i Stockholm med Mont Pelerin Society. Konferensen samlade forskare från flera kontinenter och flera discipliner på temat »The Populist Threats to the Free Society and the Reconstruction of the Liberal Project«. Nils Karlson ansvarade och Karl Hatt projektledde.

Totalt medverkade 18 talare och nio förberedda opponenter. Konferensen inleddes med en livesänd Ratio Dialogue där de amerikanska ekonomerna Deirdre McCloskey, Luigi Zingales och Timur Kuran diskuterade konferensens huvudtema tillsammans med Nils Karlson. Programmet innehöll även en särskild del vigd åt unga forskares arbete, i syfte att bidra till utvecklingen av en ny generation framstående akademiker. Deltog gjorde bland andra Ratiomedarbetarna Anders Kärnä (då Gustafsson), Jacob Lundberg och Jonas Grafström.

I samband med konferensen medverkade flera deltagare i svenska medier, bland andra professorerna Lars Feld, Luigi Zingales, Deirdre McCloskey och John Tomasi. Mest aktiv var doktor Karen Horn från Humboldts universitet i Berlin.

En bild säger (kanske) mer än tusen ord

Inom ramen för forskningsprojektet »Äganderätt, företagandets villkor och ekonomisk tillväxt«, finansierat av Marcus och Amalia Wallenbergs Minnesfond, samarbetade Ratio med Jan Jörnmark, docent i ekonomisk historia vid Chalmers. Han har bland annat forskat om samhällsomvandling och skapande förstörelse i Joseph Schumpeters anda. Jörnmark har i sitt arbete genom fotografier dokumenterat många »industriella ruiner«. Inom Ratio-projektet skapade han hemsidan www.skapandeforstorelse.se med många sådana foton.

Ratio arrangerade 2011 en stor konferens på Fotografiska museet i Stockholm där deltagarna bjöds på nya perspektiv kring hur vi kan skapa fler jobb i växande företag. Konferensen inramades av Jan Jörnmarks fotografier från övergivna platser runt om i Sverige. Han inledde konferensen tillsammans med Annika von Hausswolff, fotograf, konstnär och professor vid Högskolan för fotografi i Göteborg, med en visualisering av kunskaps- och tjänstesamhällets framväxt och utmaningar. De gav perspektiv på den digitala teknikens betydelse och hur dess utveckling bidrar till en ultrasnabb skapande förstörelse.

Fotografiska museet var en strategiskt vald plats för konferensen. Dess skapare, Jan och Per Broman, har gjort något andra såg som

omöjligt. Med ett nytt perspektiv på museiverksamhet skapade de under första verksamhetsåret 55 nya jobb inom kultursektorn. Antalet besökare överträffade de högt ställda målen. Som en oväntad effekt har fotografier också blivit ett alltmer populärt utställningsobjekt hos de statliga museerna.

Jan Jörnmark avslutade konferensen med att hänvisa till Slussen, som ligger nära Fotografiska museet: Slussen är den perfekta metaforen för hur svårt det är att riva betong. Det är mental betong, lika mycket som något annat, och det kostar väldigt mycket att inte göra något alls.

En aktiv styrelse

För Ratio är det viktigt att ha en aktiv styrelse som både innehåller företagare av kött och blod och personer som har ledande positioner inom näringslivets organisationer. Inte minst viktigt är att få med representanter för de arbetsgivareförbund och branschföreningar som utgör Svenskt Näringslivs medlemmar.

Ratio har under 20 år haft fyra ordförande:

- 2002 Gunnar Eliasson, professor i industriell ekonomi vid KTH.
- 2004 Göran Trogen, vd i Almega IT-företagens Arbetsgivarorganisation.
- 2006 Jens Spendrup, vd i Spendrups.
- 2014 Marie Rudberg, administrativ direktör i Svenskt Näringsliv.

Jonas Milton var vd i Almega och ledamot av Ratios styrelse 2006–2015. Han betonar den ömsesidiga nyttan för Svenskt Näringslivs medlemmar och Ratio. Arbetsgivareförbunden och branschföreningarna har breda kontaktytor till företag runt om i Sverige, vilka Ratio kan dra nytta av för sin forskning. Och Ratio är en viktig mötesplats och kunskapskälla för företagare och näringslivsorganisationer. Ratio har alltid vinnlagt sig om att leverera forskningsresultat som är begripliga och matnyttiga även för dem som inte själva är vetenskapligt skolade.

Marie Rudberg, ordförande Ratio sedan 2014

Marie Rudberg är civilekonom, utbildad vid Handelshögskolan i Stockholm, och arbetar som administrativ chef på Svenskt Näringsliv där hon bland annat processleder samverkan med Svenskt Näringslivs medlemsorganisationer.

Rudberg har i många år arbetat med governance-frågor inom både privat och offentlig sektor, och har tidigare verkat som bland annat it-chef och internrevisionschef på Riksbanken. Hon har omfattande erfarenheter från styrelsearbete, bland annat som styrelseordförande för Premiepensionsmyndigheten (PPM).

Hennes gedigna erfarenheter märks även i hennes uppdrag som ordförande för Ratio där en av hennes särskilt uppskattade insatser har varit att strukturera upp styrelsearbetet på ett tydligt och effektivt sätt.

Unga forskare, nu även några till åren komna

En viktig del i Ratios verksamhet handlar om att investera i framtida talanger. Ratios program för unga forskare vänder sig till studenter på avancerad nivå, doktorander och Post Docs som är intresserade av idé- och kunskapsutveckling inom Ratios forskningsområden.

Redan tidigt i Ratios historia rekryterades unga talanger för att arbeta som forskningsassistenter, och sommaren 2011 rekryterades ett större gäng forskningsassistenter som fick tillbringa några veckor på Ratio. Christian Sandström och Karl Hatt (tidigare Axelsson) rekryterades båda bland annat i syfte att organisera och ansvara för det som skulle bli programmet för unga forskare. Med Sandström och Hatt som drivande kraft uppgraderades och formaliserades arbetet.

Nu är det en verksamhet som snurrar. Årligen rekryteras sommarassistenter, forskningsassistenter och praktikanter, ibland även doktorander och uppsatsskribenter. I alumninätverket finns fler än 100 personer, varav närmare 40 doktorerar eller har disputerat. Det

huvudsakliga syftet med programmet är att stimulera fler att börja forska inom områden av stor betydelse för Sveriges utveckling, men anledningarna är flera. Christian och Karl påpekar att de unga forskarna även innebär att Ratios arbetsätt och perspektiv förhoppningsvis sprids till andra organisationer som rekryterar de unga forskarna och att det dessutom är en kompetensförsörjningsstrategi för egen del.

»Det finns också något i hur Ratios seniora forskare lever upp när de ska handleda sina unga forskare. De blir dessutom ajour med universitetsundervisningen i mötet med kidsen«, säger Karl som med kidsen syftar till de unga forskarna. »Jag tror också de mötena är en viktig förklaring till varför Ratio håller sig piggt.«

Sommaren 2012 var den första som Christian och Karl ansvarade för och också det första tillfället då det strukturerades ordentligt. »Det var en succé med en gång«, säger Christian. »Men utmaningen var egentligen aldrig att få sommarassistent-biten att fungera, utmaningen var att bygga det här till något som sträcker sig förbi duktiga studenters sommarlovsveckor. Vi ville bygga ihop det till ett program med praktik och annat – vilket vi nu gjort.«

Programmet Unga forskare innefattar:

- sommarassistenter
- forskningsassistenter
- doktorander
- praktikanter
- uppsatshandledning
- alumniaktiviteter

Dessutom arrangeras konferenser och seminarier med syfte att sprida forskning och utveckla unga talangers intresse för forskning. Det är en arbetsform som givit goda resultat både för de unga akademikerna och för Ratio.

»En sommar på Ratio formar kanske inte en människa, men en sommar och en praktiktermin kan vara det som gör att man kommer in på forskarutbildningen. Och då har vi lagt grunden för något som påverkar en människa livet ut«, säger Christian.

»Att vi samlar såväl praktikanter som forsknings- och sommarassistenter i samma alumnigrupp ger oss också en kritisk massa – som i sin tur får utbyte av varandra under alumniaktiviteterna«, påpekar Karl.

I det stora hela har Ratios internkultur varit viktig för att programmet ska fungera som det har gjort. »Det är en icke-hierarkisk, prestigelös och resultatnriktad miljö, och dessutom en skön stämning på Ratio. Utan de två bitarna hade det nog inte varit möjligt«, säger Christian. Det förklarar också varför många unga forskare blir medförfattare till publikationer.

Under åren har också lärdomar gjorts och strukturer utvecklats. Ett exempel är att handledarna, tillika Ratios seniora forskare, i dag alltid tar fram strukturerade planer för vad de unga forskarna ska göra under sin tid på Ratio.

I samband med att sommarassistenter eller praktikanter Ratio-tid närmar sig sitt slut följer alltid en redovisningssession. För sommarassistenternas del handlar det om en heldag vars upplägg påminner om en vetenskaplig konferens. Det följs traditionsenligt av en middag till vilken alla alumner bjuds in. »De middagarna blir ofta mysiga. De är dessutom den typ av spexiga sammanhang man sällan får ta del av när man slutat plugga«, säger Karl.

»Ett av mina favoritminnen är alumnimiddagen 2020. På grund av pandemin höll vi den utomhus, uppe på Observatorielunden, men uppslutningen var översvallande! Det var många generationer och människor som man sett utvecklas ihop. Det var som ens egen 80-årsfest!«, berättar Christian glatt.

»Det är så kul att se hur det går för alla alumner«, säger Karl, »och nu är vi dessutom inne i ett spännande skede där vi snart kan börja se om våra tidigare assistenter kommer komma tillbaka till Ratio som post docs.«

»Jag kan inte komma på något annat som jag har gjort som ger så mycket impact som det här i relation till mängden arbete som läggs

Några av de många studenter som jobbat som forskningsassistenter, doktorander eller annat inom ramen för Ratios program för unga forskare.

»Utan Unga forskarprogrammet skulle jag inte ha blivit forskare. Dessutom gav det mig vänner för livet.«

Niklas Elert, forskare vid IFN, på Ratio doktorand 2011–2014.

»Min tid som praktikant och senare sommarassistent på Ratio blev startskottet på min forskarkarriär och gav mig fantastiska mentorer i form av Ratios erfarna forskare. Att få vara en del av forskningsmiljön på Ratio var otroligt inspirerande, lärorikt och direkt avgörande för mitt val att söka en forskarutbildning. De utvecklingsmöjligheter och den uppbackning som Ratio erbjuder sina unga forskare saknar motsvarighet i den akademiska världen. Jag kan gå så långt som att kalla det unikt.«

Josefin Videnord, doktorand vid Uppsala universitet,
på Ratio forskningsassistent 2014–2017.

»Det var tack vare min tid som sommarassistent på Ratio som mitt intresse för lönebildning föddes. Tillsammans med Nils Karlson fick jag skriva en rapport om lönebildningen i Tyskland och presentera den på ett seminarium. I dag jobbar jag som utredare på IF Metall med just lönebildningsfrågor, vilket är väldigt kul.«

Jonathan Herlitz, research officer på IF Metall, på Ratio
sommarsassistent 2017 och uppsatsskribent 2018.

RCYSS – The Ratio Colloquium for Young Social Scientists

Återkommande arrangerar Ratio en särskild internationell konferens för samhällsvetare som är i början av sin forskarkarriär. Den tvärvetenskapliga konferensen kallas för »RCYSS« och står för »Ratio Colloquium for Young Social Scientists«. Under ett särskilt tema samlas unga forskare under ett par dagar för att presentera och diskutera artiklar liksom lyssna på en eller två keynote-speakers i form av framträdande forskare.

ner. Det är häpnadsväckande«, säger Christian. »Och de som söker och erbjuds platserna på Ratio är så kompetenta. Jag hade aldrig rekryterat mig själv framför de här människorna.«

Konfliktreglerna är kontroversiella – även att studera

»I den här frågan har arbete och kapital stått i närapå rakt motsatt ställning mot varandra under många, många decennier.« Det säger Henrik Malm Lindberg om de svenska konfliktreglerna som han har studerat inom ramen för flera projekt på Ratio. Henrik är docent i ekonomisk historia och tidigare Ratio-medarbetare.

Malm Lindberg påpekar att det inte går att förstå de svenska konfliktreglerna utan att samtidigt förstå de historiska, politiska och juridiska sammanhang de har vuxit fram i.

Konfliktreglerna hör till arbetsmarknadens viktigaste spelregler. Samtidigt som dessa regler formar partsrelationer och kollektivavtalsystem är de inbäddade i länders politiska och historiska sammanhang. Reglernas utformning kan påverka personalkostnader och lönenivåer, vilka i sin tur kan påverka ett lands konkurrenskraft. Flera av de studier på temat som har gjorts på Ratio har varit empiriska djupdykningar och jämförelser mellan Sverige och olika länder såsom Danmark, Storbritannien och Nederländerna.

Henrik Malm Lindberg, mångårig medarbetare

Henrik Malm Lindberg (tidigare Henrik Lindberg) disputerade i ekonomisk historia vid Uppsala universitet år 2002 och kom till Ratio strax därpå, efter att dåvarande Ratio-medarbetaren Henrik Jordahl hade tipsat dåvarande vd Nils Karlson om Henriks namn.

Malm Lindberg är en av de Ratio-forskare som tydligt har präglat bilden av Ratio både internt och externt genom sin goda förmåga att kombinera forskning med pedagogisk kommunikation.

På Ratio har Henrik varit engagerad i många olika forskningsprojekt och haft en betydande forskningsproduktion, likaså har han handlett många praktikanter och forskningsassistenter. Han beskriver det själv som att han haft stora delar av sin vetenskapliga bana och verksamhet på forskningsinstitutet.

Ett genomgående tema i Malm Lindbergs forskning är hur ekonomisk och politisk förändring interagerar och hur man genom ett institutionellt förankrat, ekonomisk-historiskt angreppssätt kan förstå stora samhällsekonomiska och politiska processer. Denna forskningsansats har Henrik använt sig av i studier av bland annat hur arbetsmarknadens regelverk påverkar utvecklingskraften i näringslivet och hur ekonomisk-politiskt lärande går till.

Henrik Malm Lindberg är i dag docent och associerad forskare på Ratio. Till vardags arbetar han för Delegationen för migrationsstudier (Delmi).

»Den komparativa ansatsen, då man försöker förstå de svenska konfliktreglerna i ljuset av andra länder, är viktig. Man kan egentligen inte förstå sig själv och sin egen nation om man inte förstår någonting om andra länder«, säger Henrik. »Vi har ju alltid kopplingar till och relationer med andra länder, och det tar beslutsfattarna hänsyn till när man utformar lagstiftning. Och vi påverkas ju av andra länder,

bland annat via globaliseringen skvalpar det in delar av deras arbetsmarknad, system och konfliktregler i våra.«

Det var en av utgångspunkterna i boken *Ultima Ratio – Svenska konfliktregler i ett internationellt perspektiv* utgiven på Iustus förlag (2015) som Malm Lindberg skrev tillsammans med Nils Karlson och Johanna Grönbäck. I boken visade de att konfliktreglerna skiljer sig väsentligt åt, även mellan de nordiska länderna. En av lärdomarna från det forskningsprojektet är att Sverige bland annat sticker ut genom att inte låta mer allmänt giltiga rättsliga principer – exempelvis proportionalitetsprincipen – vara vägledande vid prövning av konflikters lovlighet. I Sverige finns dock flera självpåtagna normer.

»Det är där som jag tycker att Ratio, och även jag då, har gjort ett bidrag i förståelsen av de svenska konfliktreglerna, varför de utformades som de gjorde och på vilket sätt de behöver reformeras för att fungera bättre«, säger Henrik och pekar på hur han med kollegor dels har studerat den svenska kontexten, dels gjort internationella utblickar.

På Ratio har konfliktreglerna studerats inom ramen för flera olika projekt och studier, och av flera forskare. I boken *Lockout, Strejk och Blockad* (2006) genomför statsvetaren Erik Moberg en systematisk analys av olika konfliktvapen. Han visar bland annat att strejkvapnets effektivitet förstärkts dramatiskt. Särskilt gäller detta hur parterna använder sympatiåtgärder. Moberg gör en distinktion mellan vanliga avtalskonflikter och så kallade systemförsvarskonflikter. Huvudvapnet i de senare är blockaden – ett effektivt verktyg på den svenska arbetsmarknaden som ingen aktör i längden kan stå emot. Juristen Reinhold Fahlbeck, i dag professor emeritus, skrev rapporten »Svenska sympatiåtgärder i internationellt perspektiv« (2006) i vilken han bland annat fastslår att svenska (och finska) regler om sympatiåtgärder är unikt tillåtande jämfört med övriga Europa.

Men konfliktreglerna är långt ifrån okontroversiella, varken som fenomen eller som föremål för forskning. Hur har det varit att studera konfliktregler och att dessutom göra det som forskare vid näringslivets forskningsinstitut? Henrik Malm Lindberg svarar:

Man får acceptera att den forskning man gör inte kommer att bli särskilt väl mottagen i alla kretsar. Det är ju bara så det är med inflammerade frågor – och det är bara att köpa det. Alla accepterade inte våra slutsatser eller våra analyser. Från fackligt håll var några väldigt kritiska och hade rentav en diametralt annan uppfattning. Från andra fack fanns en acceptans och nyfikenhet. Men en del tyckte att det vi höll på med var partiskt och tog näringslivets intressen, och på olika sätt stod emot de fackliga intressena. Det får man vara beredd på.

Att ämnet är kontroversiellt kan vara en förklaring till varför det också är relativt ovanligt för forskare att studera konfliktreglerna.

»Forskare tenderar att helt avstå ifrån forskningsområden där man kan bli väldigt kritiserad och där det ibland också råder någon slags konsensus om att det här fungerar bra och problemfritt«, kommenterar Henrik. »Den etablerade sanningen behöver inte alltid överensstämma med hur det faktiskt ser ut. Det kan finnas ett problem som ligger under ytan och som drabbar grupper, företag eller arbetstigare som ibland osynliggörs i debatten.«

Men på Ratio har frågorna alltså studerats under flera års tid. Inom ramen för projektet »Staten och arbetsmarknaden – om konfliktregler och utvecklingskraft« (2004–2008) studerades bland annat svenska arbetsmarknadens konfliktmönster och konfliktdimensioner. I en av de tidigaste studierna från Ratio på temat, närmare bestämt en artikel publicerad i *Arbetsmarknad & arbetsliv* 2007 gör Henrik Malm Lindberg en statistisk genomgång av konflikterna. Han kunde bland annat konstatera en förändring vad gäller vilka typer av konflikter som förekommer. Nytt var då att ett antal relativt små förbund, främst inom LO, var inblandade i ett ökande antal konflikter vilka i stigande grad handlade om tecknande av avtal i sig, snarare än avtalens innehåll.

»Jag tycker vi har gjort ett bidrag i att lyfta frågan om konfliktreglerna, och det har man ju fortsatt med också nu efter att jag slutat på Ratio«, säger Henrik Malm Lindberg.

* * *

På Ratio har konfliktreglerna studerats inom flera olika projekt, däribland »Staten och arbetsmarknaden – om konfliktregler och ekonomins utvecklingskraft« (2004–2008) och »Konfliktreglernas konsekvenser och kostnader« (2014–2016) och inom Arbetsmarknadsprogrammet (2017–2021) (finansierade av Svenskt Näringsliv). Bland de första rapporterna märks »Fem konkurrerande kollektivavtalssystem« där olika modeller för arbetsmarknadsrelationer beskrivs. Rapporten är skriven av Nils Karlson, Henrik Lindberg och Mikael Salabasis.

Den populära kartellen: Den svenska modellen

Den svenska partsmodellen, som har vuxit fram i ett samspel mellan parter och politik, baseras på en rad särskilda regleringar, där grundbultarna kan sägas vara de lagar som reglerar rätten att teckna kollektivavtal och gå ut i konflikt. Mycket av regleringarna i övrigt baseras på ett antal olika sorters avtal mellan arbetsmarknadens parter. Likaså spelar institutioner som Medlingsinstitutet och Arbetsdomstolen roll för modellen.

På Ratio har partsmodellen studerats av flera olika forskare inom ramen för flera olika projekt, däribland »Staten och arbetsmarknaden – om konfliktregler och utvecklingskraft« (2004–2008), »Lönebildning för utvecklingskraft« (2009–2014) och »Arbetsmarknadsprogrammet« (2017–2021).

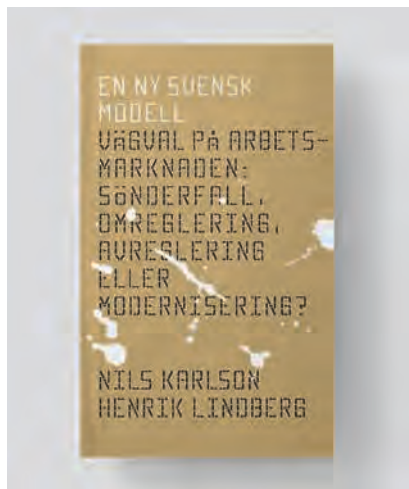
»Jag har skrivit flera böcker, artiklar och annat med anknytning till den svenska modellen, dess framväxt, funktionssätt och reformbehov. Vilka är de institutionella och historiska faktorer som leder fram till att den formas så som den gör, hur fungerar den och vilka effekter har den över tid?«, säger ekonomhistorikern Henrik Malm Lindberg och fångar en del av bredden i vad som kan studeras när ämnet är den svenska modellen. Han, liksom sociologen Lotta Stern, tillhör några av de Ratio-namn vars forskning i stor utsträckning kretsar kring arbetsmarknadsfenomenet.

»Det är väldigt roligt att tänka nytt kring den svenska modellen, att ställa svåra frågor kring vad som är bra och dåligt med befintliga regelverk och att söka nya lösningar på problem«, sade Lotta Stern i samband med att hon tog över som programansvarig för Arbetsmarknadsprogrammet 2017. I en intervju med *Lag & avtal* (17/9, 2020) lyfte hon branschuppdelningen i fack- och arbetsgivarorganisationer som ett exempel på hur modellen behöver förändras för att följa med i utvecklingen:

Branscher glider in i varandra. Vad är skillnaden mellan livsmedel och medicin i dag när man tillsätter probiotiska ingredienser i mjölk? Uppdelningen luckras upp. Hur ska man organisera nya företag som tillverkar livsmedel men med medicinsk expertis? Vilken branschorganisation ska de vara med i?

Bland de tidigare och långsiktiga bidragen som Ratios forskare gjort på området märks begreppet »korporativa karteller« som sammanfattar den svenska modellen. Det är Nils Karlson och Henrik Lindberg som formulerat termen och de menar att det utmärkande draget för en sådan arbetsmarknadsmodell är att partsorganisationerna själva stegvis utformar regelverket kring den inbördes intressekampen:

föreningsrätten, förhandlingsordningen, arbetsledningsrätten, rätten till sympatiåtgärder, skyddsarbete under konflikter med mera. Detta var ett resultat av projektet »Staten och arbetsmarknaden – om konfliktregler och utvecklingskraft«, vars slutrapport var boken *En ny svensk modell – Vägval på arbetsmarknaden: sönderfall, omreglering, avreglering eller modernisering?* (2008, Nordstedts Akademiska Förlag) skriven av Nils Karlson och Henrik Lindberg. Här noteras att arbetsmarknadslagstiftningen framtvingar

en centralisering av svensk lönebildning som hämmar framväxten av nya företag som i sin tur bromsar både sysselsättningen och en långsiktigt god löneutveckling.

I dessa frågor blir Ratios tvärvetenskapliga ansats tydlig. Ekonomhistoriker som Henrik Malm Lindberg och Christer Lundh har studerat modellens utveckling över tid. Sociologen Lotta Stern har tillsammans med statsvetaren Martin Björklund och nationalekonomen Emma Paulsson studerat medarbetaravtal som fenomen. Statsvetaren Nils Karlson har tillsammans med juristen Felinda Wennerberg studerat sociala pelarens påverkan på den svenska modellen. Publikationsmässigt har det rört sig om rapporter, böcker, vetenskapliga artiklar, texter i *Ekonomisk Debatt* och working papers.

De vetenskapliga perspektiven och ingångarna sträcker sig från vilka effekter delar av den svenska modellen, exempelvis konfliktreglerna, har på konkurrenskraften, till vilka utmaningar som modellen står inför. Mycket av det sammanfattas i boken *Den svenska modellens framtid* (Dialogos 2021) vilken fungerar som slutrapport för »Arbetsmarknadsprogrammet«. Boken är skriven av Lotta Stern, Nils Karlson och Eva Uddén Sonnegård. Här konstateras att partsmodellen har skapat stabilitet, trygghet och förutsägbarhet på svensk arbetsmarknad, men också en tröghet som begränsar dynamik och omställningskraft. Likaså väljer forskarna att utvärdera modellen

utifrån de fyra kriterierna konkurrenskraft, utvecklingskraft, kompetensförsörjning och ett inkluderande samhälle. En slutsats är att den svenska arbetsmarknadsmodellen har betydande problem. Några av dem kommer inifrån modellen själv, medan andra kommer utifrån. Samtidigt har modellen stora fördelar som är väl värda att bevara och utveckla. Men för att hantera utmaningarna, är reformer nödvändiga. För både arbetsmarknadens parter och politiker bör den långsiktiga ambitionen vara att stärka förmågan till kontinuerlig utveckling.

Ratios forskning på området har också blivit diskuterad, inte minst till följd av flera egenarrangerade evenemang. År 2006 arrangerades ett symposium på temat »Den svenska modellen 100 år« som uppmärksammade att det var ett sekel sedan decemberöverenskommelsen mellan LO och SAF slöts. Under evenemanget lanserades statsvetaren Erik Mobergs bok *Lockout, Strejk och Blockad*. Talade gjorde även professor Christer Lundh, docent Nils Karlson, fil dr Henrik Lindberg, professor emeritus Reinhold Fahlbeck och fil dr Marcus Box. Den första delen av symposiet avslutades med en paneldebatt med Jonas Milton, Almega, Jan-Peter Duker, Svenskt Näringsliv, Anna Ekström, Saco och Erland Olauson, LO under ledning av Cecilia Garme. Dagen avslutades med ett anförande av arbetsmarknadsminister Sven Otto Littorin, som talade på temat »Sveriges vägval – avtal eller ny lagstiftning?«. Seminariet sändes även direkt i SVT24.

Per Bardh, förhandlingschef på LO, Dag Klackenborg, VD Svensk Handel, Christin Johansson, ordförande Akademikerförbundet SSR, och Jonas Milton, VD Almega, diskuterade »Vingarnas trygghet« 2009.

DI. DEBATT

Redaktör DI-Debatt: Bo G Andersson 08-738 12 23.
E-postadress: DI-Debatt: Peter.Gamerydt@di.se

”Arbetsmarknaden behöver en ny historisk kompromiss”

Fristående ekonomer: Vi måste se hela sambandet mellan individuell trygghet, flexibilitet och jobbskapande – inte bara sträva oss blinda på Las.

Dagens arbetsmarknadsmodell måste stöpas om, en historisk kompromiss är möjlig mellan fack och arbetsgivare. Målet måste vara en trygghet i tillförsikten om att det finns goda möjligheter att få ett nytt välbäret arbete, att Individén vågar pröva sina vingar. För att våga kasta loss måste det finnas en god inkomstförsäkring vid arbetslöshet. Företagandets villkor måste förbättras med bland annat lägre skatter på inkomst och ägande. En samsyn kring trygghet, flexibilitet och jobbskapande skulle återge den svenska modellen dans styrka, skriver ekonomerna Nils Karlsson och Henrik Lindberg på det fristående forskningsinstitutet Ratio.

RATIO

Ratio är ett opartiskt forskningsinstitut med uppdrag att utveckla och sprida ny kunskap om arbetsmarknadens utveckling, arbetsmarknadens utveckling, företagsandets villkor – lögar, regler och villkor och närheten till arbetsmarknadens utveckling. Ratio är ett opartiskt forskningsinstitut som arbetar för att förbättra arbetsmarknadens utveckling. Ratio är ett opartiskt forskningsinstitut som arbetar för att förbättra arbetsmarknadens utveckling. Ratio är ett opartiskt forskningsinstitut som arbetar för att förbättra arbetsmarknadens utveckling.

Debatten om Lagen om inkomstförsäkring (Las) har den senaste tiden tagit ny fart. Samtidigt förändras de välkända positionerna i våra partiella fika och tidigare, varvat om det är arbetsmarknadsministeren i fackliga förbund eller arbetsgivarrepresentanter som uttalar sig.

Detta är beklagligt, inte minst eftersom reglerna för en ny historisk kompromiss, i linje med den svenska modellen i andra länder, faktiskt är möjlig. Men då gäller det att inte sträva sig blind på en ensidig lag, som LAS, utan istället blicka till hela frageställningen om sambandet mellan individuell trygghet, flexibilitet och jobbskapande.

LO och SAF undersöker det så kallade Sallsbondsavtalet den 20 december 1938. Nu är ytterligare en historisk kompromiss möjlig. Vänstern i en arbetsmarknadsmodell blir alla de individer och företagare vars vingar är ökad flexibilitet, skriver Nils Karlsson och Henrik Lindberg.

En ny samsyn av detta slag förutsätter såväl utvecklad ledningskunskap som ny lagstiftning, och kanske kanske vara alternativ för samtliga parter.

Den svenska arbetsmarknadsmodellen utlösa nya lagar i ett arbetsmarknadsparter och samsyn genom att beaktat strukturreformerna och ekonomisk utveckling. Förklarar för en tydlig och osämsamma företag med låga betalka arbeten har förväntas av nya välbärande jobb och modellen rimligtvis. Marknaderna "Reaktivt flexibilitet" har setts som en möjlighet och inte som en bör.

Trygghet i förändring, eller med Gösta Rehnens ord "vaxgasens trygghet" kombinerat med stor flexibilitet och förändringar i hela våra individer som företag och, inte minst, ledningskunskap. Detta Rehnars socialdemokratiska LO-ekonom och en av de ledande arkitekterna bakom arbetsmarknadsreformen under 1930- och 40-talens.

Anpassat till en ny tid bör denna kunna fås att fungera praktiskt i hela och ges samma breda uppsättning som ett. Men det är viktigt att dagens, deras ursprung, modell moderniseras. Flera sista har lagts, men det behövs ytterligare reformer.

En utvärdering av Las utvärdering. Det är naturligtvis en berättigad fråga i dessa tider av ekonomisk kris och strukturreformering. Det är också osannolikt om detta som förklarar blockera en omvänt förändring. Detta är en komplex och omfattande fråga som kräver en tydlig och omfattande förändring. Detta är en komplex och omfattande fråga som kräver en tydlig och omfattande förändring. Detta är en komplex och omfattande fråga som kräver en tydlig och omfattande förändring.

rig i händelse av arbetslöshet. Så är inte fallet i dag för de flesta företagare.

Mycket har gjorts när det gäller att kvaliteterna utvecklas att olika yrken, och höra grans för utveckling och mer förklaringsmöjligheter för företagare. Men när det gäller närheten till de så kallade välbärande jobb, som inte

”För att känna trygghet i förändring, att våga använda vingarna, är det av grundläggande betydelse att det finns en god inkomstförsäkring i händelse av arbetslöshet.”

Men vad händer då med tryggheten? Det är naturligtvis en berättigad fråga i dessa tider av ekonomisk kris och strukturreformering. Det är också osannolikt om detta som förklarar blockera en omvänt förändring. Detta är en komplex och omfattande fråga som kräver en tydlig och omfattande förändring. Detta är en komplex och omfattande fråga som kräver en tydlig och omfattande förändring.

gäller detta det internationellt sett låga läket i den svenska arbetsmarknadsmodell. För stora företagare, som inte minst handlingsförmågan, är det väl så sannolikt att inkomstförsäkring som att en annan lagstiftning ska till för att se procent av de fria, relativt låga. Här bör dock inga åtgärder tas.

Det som bör systemet för utvärdering trygghet, det vill säga olika nivåer och insatser för att öka individens möjligheter att få ett nytt arbete efter kris. Mycket måste göras för att se till att alla

nya arbetsmarknadsmodellerna, med olika former av utbildningsinsatser, insatserna på en av utbildningsområdet, inte bara är en utvärdering, utan också en utvärdering och utvärdering.

En utvärdering av detta slag förutsätter såväl utvecklad ledningskunskap som ny lagstiftning, och kanske kanske vara alternativ för samtliga parter.

Den svenska arbetsmarknadsmodellen utlösa nya lagar i ett arbetsmarknadsparter och samsyn genom att beaktat strukturreformerna och ekonomisk utveckling. Förklarar för en tydlig och osämsamma företag med låga betalka arbeten har förväntas av nya välbärande jobb och modellen rimligtvis. Marknaderna "Reaktivt flexibilitet" har setts som en möjlighet och inte som en bör.

Trygghet i förändring, eller med Gösta Rehnens ord "vaxgasens trygghet" kombinerat med stor flexibilitet och förändringar i hela våra individer som företag och, inte minst, ledningskunskap. Detta Rehnars socialdemokratiska LO-ekonom och en av de ledande arkitekterna bakom arbetsmarknadsreformen under 1930- och 40-talens.

Anpassat till en ny tid bör denna kunna fås att fungera praktiskt i hela och ges samma breda uppsättning som ett. Men det är viktigt att dagens, deras ursprung, modell moderniseras. Flera sista har lagts, men det behövs ytterligare reformer.

Internationellt jämförbara för Sverige i den tidigare förändringen i de företagare och låga utvecklingen. En utvärdering av detta slag förutsätter såväl utvecklad ledningskunskap som ny lagstiftning, och kanske kanske vara alternativ för samtliga parter.

Den svenska arbetsmarknadsmodellen utlösa nya lagar i ett arbetsmarknadsparter och samsyn genom att beaktat strukturreformerna och ekonomisk utveckling. Förklarar för en tydlig och osämsamma företag med låga betalka arbeten har förväntas av nya välbärande jobb och modellen rimligtvis. Marknaderna "Reaktivt flexibilitet" har setts som en möjlighet och inte som en bör.

Trygghet i förändring, eller med Gösta Rehnens ord "vaxgasens trygghet" kombinerat med stor flexibilitet och förändringar i hela våra individer som företag och, inte minst, ledningskunskap. Detta Rehnars socialdemokratiska LO-ekonom och en av de ledande arkitekterna bakom arbetsmarknadsreformen under 1930- och 40-talens.

Anpassat till en ny tid bör denna kunna fås att fungera praktiskt i hela och ges samma breda uppsättning som ett. Men det är viktigt att dagens, deras ursprung, modell moderniseras. Flera sista har lagts, men det behövs ytterligare reformer.

KLAS KARLSSON
Arbetsmarknadsforskare, Rättshuset
HEMIK LINDBERG
Förklaringsmodell för arbetsmarknaden

År 2007 lanserades boken *Från svenska modellen till Svenskt Näringsliv – Om SAF och den svenska arbetsmarknadens organisering under 1990-talet*, av professor Hans De Geer. Boken diskuterar strukturomvandlingen i det svenska näringslivet och diskuterades under ett öppet seminarium av bland andra Bertil Jonsson, tidigare LO-ordförande och Anders Kjellberg, professor. Boken uppmärksammades även medialt av bland andra Dagens Nyheter.

2009 arrangerades seminariet »Vingarnas trygghet« där ett förslag till en ny svensk arbetsmarknadsmodell presenterades. Förslaget publicerades även på Dagens Nyheters debattsida 2009-09-22 »Arbetsmarknaden behöver en ny historisk kompromiss«.

År 2021 bjöd man in till konferensen »Den svenska modellens framtid« under vilken boken med samma namn lanserades (Dialogos förlag). Här medverkade bland andra Irene Wennemo, Medlingsinstitutet, Roger Mörtvik, statssekreterare (S), Susanna Gideonsson, LO, och Thomas Erséus, Almega.

Ämnet har också återkommande varit tema under Ratios medverkan i Almedalen, exempelvis 2008 då två seminarier arrangerades: »Vem sätter märket i en ny svensk arbetsmarknadsmodell?« och »Korporativa karteller i den svenska modellen«. År 2009 ställde man under politikerveckan frågan »Överlever den svenska modellen?«. Inför ett fullsatt auditorium presenterade Henrik Malm Lindberg forskning som visade att en effekt av modellen är att invandrare och ungdomar har svårt att komma in på arbetsmarknaden. I diskussionen deltog bland andra Dag Klackenborg, Svensk Handel. År 2010 arrangerades Almedalsseminariet »Kollektivavtalens roll i framtiden« tillsammans med Almega, Civilekonomerna, Jusek, Sveriges Civilingenjörer och Unionen. År 2019 arrangerades seminariet »En flexibel arbetsmarknad – hur kan svenska modellen ge vingarnas trygghet för individ och företag?« där bland andra Jonas Siljhammar, vd i Visita, Kristina Axén Olin, utbildningspolitisk talesperson (M), och Anna Ekström, utbildningsminister (S) medverkade.

Så mycket bättre

ÅR 2012 FIRADE RATIO tioårsjubileum. Institutet hade nu 28 medarbetare och sju internationella gästforskare. Under varje år hade institutet producerat alltmer forskning och fått ett allt bättre genomslag. Nils Karlson kunde dessutom konstatera att i Sverige hade politik, ekonomi och samhälle – trots viktiga undantag och utmaningar – förändrats till det bättre. Några exempel han angav var dessa:

- BNP hade ökat realt med 27 procent.
- Statsskulden, som andel av BNP, hade minskat med en tredjedel.
- Räntan på tioåriga statsobligationer hade minskat från 5,6 till 1,5 procent.
- Skattekvoten hade minskat från 48 till 43 procent.
- Arvs-, gåvo- och förmögenhetsskatten hade avskaffats.
- Antalet sjukskrivna hade minskat med 61 procent.

Samtidigt fanns kvarstående utmaningar på många områden. Det gällde bland annat lönebildning, entreprenörsskatter, nyföretagande, jobbskapande, kompetensförsörjning, flexibilitet på arbetsmarknaden, näringsfrihet inom tjänstesektorn, ungdomsarbetslöshet och integration.

Den 2 oktober bjöd Ratio in till öppet hus med mingel och samvaro i Sven-Harrys konsthall, vid Vasaparken i Stockholm. Temat var »Så mycket bättre«. I konsthallen minglade över 200 vänner, partners, forskare och medarbetare – och diskuterade idéer som långsiktigt förändrar världen. Sven-Harry Karlsson – entreprenör, byggare, konstsamlare och skapare av konsthallen – deltog och bjöd på sina personliga erfarenheter av att starta och leda företag. I ett samtal med Nils Karlson berättade han bland annat om sin starka drivkraft att visa att han dög något till, trots dåliga betyg i skolan. Byggbranschen var

given – pappan var byggmästare – men hans eget val att bli snickare godkändes inte. Murare hade billigare verktyg. Så fick det bli!

Två dagar senare arrangerades ett jubileumsseminarium på temat »Kapitalism och rättvisa« i den fullsatta Industrisalen på Storgatan i Stockholm. Seminariet sändes senare av Axess TV. Huvudtalarna Björn Wahlroos, ordförande för Nordea och Sampo, och John Tomasi, professor vid Brown University.

Men säg den glädje som varar beständigt. Redan i Ratios verksamhetsberättelse 2013 sades att reformprocessen tycktes ha gått i stå, trots att en rad viktiga reformer återstod. Idédebatten, liksom framtidsvisionerna, saknades. En förklaring sades vara »trianguleringens tragedi«. Triangulering handlar om att en aktör i fundamentala politiska frågor intar en »tredje politisk ståndpunkt« som gör att man kan överta motståndarens retorik och positioner. Problemet är att triangulering kan leda till en tragedi. Partierna på ömse sidor av blocken hade triangulerat varandra i så många frågor att de själva inte hade en aning om vad de ursprungligen tyckte. Då är det inte konstigt att visionerna kom till korta.

Entreprenörskap och mänsklig blomstring

Vilka dygder krävs för att långsiktigt bygga framgångsrika företag? Och hur kan företagande och entreprenörskap bidra till mänsklig blomstring? Det är frågeställningar Ratio försökte besvara i projektet »Företagande och mänsklig blomstring« som startade 2012 under ledning av Nils Karlson och med finansiering från Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse. Ambitionen var även att utveckla begrepp och teorier för att bättre kunna förklara företagares insatser och bidrag till mänsklig blomstring.

Projektet sammanfattades 2015 i boken *Virtues in Entrepreneurship* med Nils Karlson, Mikolaj Norek och Karl Wennberg som redaktörer. Där behandlades frågan om dygders betydelse för entreprenörskap och företagsamhet i nio fristående kapitel. I skriften *Respekt för företagande* (2015) konstaterade Nils Karlson att enligt det perspektiv

Så mycket bättre

2012 firade Ratio 10-årsjubileum i Sven-Harrys konsthall.

som utvecklades i *Virtues in Entrepreneurship* utgör entreprenörskap inte bara ett medel, utan ett mål i sig. Företagare förtjänar respekt inte bara därför att de bidrar till välfärd, innovationer och sysselsättning, utan även för sitt fria skapande och mod, sina arbetsinsatser, dygder och färdigheter. De bidrar till ett gott samhälle och mänsklig blomstring.

Företagare har en central samhällsroll som förtjänar väsentligt större respekt. Om vi endast uppskattar företagare för utfallet av deras

»Att starta, driva och expandera företag innebär att leva med en ständig osäkerhet om vad framtiden bär med sig, hur konkurrens, priser, vinster och förluster ska utvecklas. Det är en värld där relationer måste vårdas och nya utvecklas, för att ömsesidigt fördelaktiga byten ska komma till stånd. Att lyckas innebär ofta ett livslångt projekt av pragmatiskt, karaktärsdanande lärande.«

Så mycket bättre

affärsverksamhet ignorerar vi de mänskliga och sociala aspekter som gör att företagande hjälper till att bygga ett bättre samhälle. I förordet till *Respekt för företagande* skriver Jens Spendrup, styrelseordförande för Spendrups och hedersordförande Ratio följande:

Efter mer än 40 år som entreprenör och företagsledare förundras jag fortfarande över den brist på förståelse som kommer till uttryck i den allmänna debatten vad gäller entreprenörernas betydelse för samhällsutvecklingen. Alltför många tar företagandet för givet och bekymrar sig föga över den fria skapandeprocess som utgör själva grunden för framgångsrikt företagande.

Entreprenörskygder som betonar vikten av inlärd karaktärsdrag som mod, uthållighet, rättvisa, driftighet, omtanke, framtidstro och förmåga att fatta väl avvägda beslut, liksom strävan att åstadkomma gott, kan dessutom ses som centrala kompetenser i dagens samhälle. Företagandet skapar socialt kapital som kommer alla till godo.

Företagandets villkor

År 2015 startade Ratio projektet »Företagandets villkor«, finansierat av 29 bransch- och arbetsgivarorganisationer. Samma år publicerades rapporten *Företagandets villkor i internationell belysning – En*

Karl Blom, praktikant, jämförde index om företagandets villkor.

jämförelse av nio internationella index av Nils Karlson, Anne-Sophie Larsson och Karl Blom.

Sammanställningen visade att de svenska villkoren stod sig väl i internationell konkurrens. Däremot märktes en övergripande trendmässig försämring under de senaste åren. De höga skatterna, den centraliserade lönebildningen och de rigida anställningsregleringarna tycktes vara de områden som har störst förbättringspotential. I jämförelse med andra länder hade väldigt få förbättringar skett på dessa områden i Sverige.

Året därpå publicerades skriften *Kritiska villkor för företagandet* av Nils Karlson och Anne-Sophie Larsson. Den innehöll en systematisk kartläggning av internationella jämförelser, svenska undersökningar, tidigare forskning, bransch- och arbetsgivarförbunds prioriteringar samt ledande företagsledares bedömningar. Där konstaterades att svenska företag mötte huvudsakligen sju hinder för tillväxt:

1. *Företagens kompetensförsörjning.* Kompetensbrist är det kanske största tillväxthindret för svenska företag.
2. *Arbetsmarknadens flexibilitet.* Arbetsmarknadens flexibilitet har stora brister vilket påverkar matchningen och produktiviteten. Stel lönebildning med stor lönesammanpressning och höga ingångslöner, strikt anställningsskydd och sjuklöneansvar får en rad negativa konsekvenser för företagandet.
3. *Skatter på företagande och individer.* Sveriges skatter på arbete, konsumtion och kapital ligger, med något undantag, långt över de nivåer som gäller i Sveriges viktigaste konkurrentländer. Detta skapar skatteklara, incitamentsproblem och en rad snedvridningar med kraftigt negativa konsekvenser för möjligheterna att starta, driva och expandera företag vilket i sin tur får negativa effekter för sysselsättning, tillväxt, välstånds- och välfärdsutveckling.

4. *Myndighetsutövning och regel tillämpning.* Brister i myndighetsutövning och regel tillämpning är enligt företagen själva ett av de områden som skapar störst problem. Samma resultat framkommer i flera internationella undersökningar och jämförelser. Ett viktigt resultat från flera studier är att det kostar mer och är svårare för små företag att följa regler än vad det är för stora företag.
5. *Offentlig upphandling.* Sverige har ett av de mest centraliserade upphandlingssystemen i Europa, med en utveckling mot centraliserade uppköp och ramavtal. Små företag missgynnas systematiskt och kvaliteten undergrävs genom det sätt som upphandlingarna genomförs på, ett resultat som går på tvärs med förhoppningen om att upphandling kan bli innovationsdrivande.
6. *Bostäder och infrastruktur.* Bostadsbristen, men även en underfinansierad infrastruktur och osäker energiförsörjning, gör att företag inte kan rekrytera eller bedriva sin verksamhet som de skulle önska.
7. *Synen på företagets samhällsroll.* Det finns stora brister i förståelsen för företagets samhällsroll. Det handlar dels om kommunala tjänstemäns och politikernas bristande förståelse för företagets behov och verklighet – inte minst när det gäller tillstånd och regel tillämpning, dels om riksdagsledamöters och regeringsföreträdarnas direkt negativa attityder till konkurrens och vinster inom viktiga tjänstemarknader.

Ett genomgående resultat är att flera av dessa villkor är särskilt problematiska för små och nystartade företag, vilket är allvarligt ur ett långsiktigt tillväxtperspektiv.

Handeln som förtroendeskapare och relation

Den brittiske liberala politikern Richard Cobden sade i ett kampanjtal för frihandel 1846:

Jag ser i frihandelsprincipen en grundsats, som i den moraliska världen ska verka på samma sätt som tyngdlagen i universum. Den ska föra samman människorna, upphäva motsättningarna i fråga om tro, ras och språk, och förena oss alla genom den eviga fredens band.

För att studera sambandet mellan internationell handel och internationella impulser mellan olika länder, genomförde Ratio-forskaren Patrik Tingvall och den finländske ekonomiprofessorn Ari Kokko 2012 en studie av röstmönstren i Eurovisionsfestivalen. De fann ett samband mellan hur länderna röstade och hur stor handeln mellan länderna var. Studien heter »Working Paper No. 183. The Eurovision Song Contest, Preferences and European Trade«.

Finalens vinnare blev för övrigt det svenska bidraget: Loreen med *Euphoria*.

Studien var en del av projektet »Utländska institutioner och svenska företag« (2011–2014) som undersökte varför och hur institutioner

Patrik Tingvall

»Eurovision Song Contest Jury Final, 2016« by David Jones is licensed under CC BY 2.0

påverkar handeln. Projektet finansierades av Torsten Söderbergs stiftelse och leddes av Patrik Tingvall, i dag professor i nationalekonomi och chefekonom på Kommerskollegium. När projektet avslutades hade nio vetenskapliga artiklar och fem working papers publicerats.

Bland övriga resultat sticker några ut. Den faktiska handeln är mindre än förväntat, vilket är allvarligt för ett litet och exportberoende land som Sverige. I andra studier framkommer att snabbt växande marknader drar till sig export, men att låg institutionell kvalitet, exempelvis korruption och svagt äganderättsskydd, dämpar utvecklingen. När företag beträder en ny marknad uppstår en tydlig inlärningskurva. För långvariga handelsrelationer ökar de handlade volymerna betydligt under de två till tre första åren för att därefter plana ut. Då upphör även institutionella skillnader att vara ett handelshinder. Det är betydligt större chans att ett företag återkommer till en marknad där man tidigare varit aktiv än satsar på helt nya marknader. Det har dock ingen betydelse vid hur många tidigare tillfällen företaget varit på en given marknad, bara man har varit där minst en gång. Hälften av alla nya handelsflöden upphör efter endast ett år.

Att finansiera innovationer

Ratio startade 2013 forskningsprogrammet, »Financing of Innovations«, med stöd av Vinnova och andra intressenter. I styrgruppen ingick Vinnova, Almi, Företagarna, Riskkapitalföreningen, Svenska uppfinnarföreningen, Sparbankernas riksförbund, Swedbank, SISP (Swedish Incubators & Science Parks), Svenskt Näringsliv och Tillväxtanalys. Programmet pågick 2014–2018.

Syftet med programmet var att undersöka ekonomiska och legala utmaningar utifrån ett empiriskt och interdisciplinärt perspektiv. Den centrala frågeställningen var hur nya, produktiva idéer kan kopplas ihop med riskvilligt kapital. Idéer utan kapital skapar inga entreprenörer. Och utan entreprenörskap inga nya jobb och ingen lösning på viktiga samhällsutmaningar.

Michel Elmoznino Laufer, Karl Wennberg och Christian Sandström är några av de som studerat finansiering av innovationer.

När programmet avslutades 2018 hade det resulterat i 49 vetenskapliga artiklar, 17 working papers som presenterats vid konferenser och symposier, samt 18 rapporter, böcker eller bokkapitel. Flera studier pågick dock fortfarande och har avslutats och publicerats senare.

Forskningen omfattade företag i olika utvecklingsfaser – från nystartade företag till stora börsföretag. Några väsentliga frågor i projektet var hur samspelet mellan finansiering och entreprenörskap kan förbättras för att underlätta innovationer, konkurrenskraftig produktion och uthållig tillväxt. Fem temaområden analyserades:

- *Finansiering av nya företag och snabbväxande företag.* Den stora utmaningen är att hitta finansiering i det tidiga skedet, då historik och referenser saknas. Hur kan system för detta utvecklas? Programmet tog sin utgångspunkt i vad som ofta kallas för the problem of double trust – bristen på tillit. Hur ska innovatören kunna försäkra sig om att finansören inte stjälar eller förvanskar idén? Hur kan finansören känna sig trygg utan andra säkerheter än en god idé?
- *Disruptiva innovationer.* En omstörtande – disruptiv – innovation kan definieras som en idé som kan skapa en helt ny marknad eller värdenätverk, och som snabbt gör tidigare teknologi hopplöst gammalmodig.

Anders Kärnä har bland annat studerat »bidragsentreprenörer«.

Tidigare forskning visar att sådana teknologier oftast kommersialiseras av små, nystartade företag. För att en ekonomi ska kunna dra nytta av dessa omstörtande innovationer måste det finnas en kultur och ett system på plats som stödjer skapandet av dessa små, teknologibaserade företag. Vilka lagar, regler och värderingar ger bäst förutsättningar för nyskapande och teknologisk omvandling?

- *Legala aspekter på innovationsfinansiering.* För att lyckas med matchningen av framgångsrika entreprenörer med idéer och finansiärer behövs ett starkt och effektivt legalt ramverk i form av äganderätt, avtalsrätt och affärslagstiftning. Inom temat analyserades bland annat om det behövs en egen affärslagstiftning för små och medelstora företag, hur patentlagstiftningen kan förbättras för att underlätta kommersialiseringen av innovationer och hur svensk bolagsrätt skiljer sig från andra länder och vilka policyimplikationer det kan ha.
- *Offentligt stöd och innovationer.* Många länder, även Sverige, har specifika program för företagsstöd i olika former – för start-up-företag, innovationer, inkubatorer, nystartszoner, FOU-medel för investering i teknikutveckling et cetera – finansierade med skattemedel. Utvärderingar av dessa program är nödvändig för att kunna effektivisera allokeringen

av offentliga medel, liksom för att minska eventuell snedvridning av konkurrens och att avstå från stöd som är verkningslösa eller skadliga.

- *Corporate governance och innovationer.* Det är betydelsefullt att förstå vilken roll aktiemarknaden spelar, jämfört med privata investerare, vid finansieringen av tillväxt också i medelstora och stora företag. Kan gamla företag kommersialisera nya idéer? Är privata investerare mer attraktiva än aktiemarknaden beträffande corporate governance?

I oktober 2014 arrangerades en startkonferens där Karl Wennbergs och Michel Elmoznino Laufers rapport »Financing future job creators« presenterades. Rapporten visade att personliga besparingar var den absolut viktigaste finansieringsformen för nystartade företag. I endast tre procent av de studerade företagen har optioner eller konvertibler delats ut till anställda.

Även för innovativa företag med stor marknadspotential råder det brist på pengar. Den grupp privata investerare som brukar kallas affärsänglar är särskilt benägna att investera i just denna typ av företag. Utöver att minska ett finansieringsgap kan dessa även fylla ett kompetensgap. En van investerare kan exempelvis ha viktig kunskap om export- och marknadsstrategier som saknas i unga företag med stor potential.

I studien *Ekonomisk betydelse av affärsänglar – Mot jämförbara indikatorer* (2015) studerade Sofia Avdeitchikova vid Ratio och Hans Landström, Lunds universitet, affärsängelmaknadens storlek och dess betydelse i olika länder. De kom bland annat fram till att affäränglarnas betydelse är mer än sju gånger så stor i USA som i Sverige. I Norge investerar cirka två gånger fler affärsängelföretag i små och medelstora företag än i Sverige, i relation till sektorernas storlek. Vad gäller tillgången till affärsängelnkapital i relation till tillväxtorienterat nyföretagande är Sverige dock bäst i Norden.

Doktoranden Michel Elmoznino Laufer genomförde 2014 djupintervjuer med grundare av svenska start-up-företag. Egna besparingar var den helt avgörande finansieringsformen under den första tiden. Skatter på inkomster och sparande är därför centrala för tillväxt-

företagandets möjligheter. Även att utformningen av 3:12-reglerna, bolagsskatten och kapitalskatter blir mycket viktiga för företagens överlevnad och tillväxtpöjligheter.

Skatteregler har även stor betydelse när det gäller möjligheterna att rekrytera kritisk kompetens. Bristen på en fungerande beskattning på personaloptioner gör det svårt eller omöjligt att rekrytera nyckelmedarbetare som tidigare haft en hög lön.

Bland externa finansärer var privata affärsänglar viktigast. Lån från Almi kunde ha betydelse som en första typ av extern finansiering, men var oftast inte tillräckliga för att företagen skulle kunna expandera. Banklån var däremot nästan omöjligt att få för dessa företag.

Forskningsprojektet »Financing of Innovations« sammanfattades i skriften *Innovationspolitik för tillväxt* (2018), skriven av Christian Sandström, Karl Wennberg och Nils Karlson. Boken kom sedermera ut även på engelska, *Bureaucrats or Markets in Innovation Policy?* (2019). Forskarna pekar här på behovet av ett ökat systemtänkande med fokus på kompetensförsörjning och marknadsekonomin institutioner, detta framför riktade ekonomiska stöd eller liknande aktiviteter. Till böckerna har Jason Potts, professor i nationalekonomi vid australiensiska RMIT University, skrivit förord. Potts deltog dessutom i ett öppet lunchseminarium på Ratio 2019 och diskuterade då frågorna med bland andra Helene Hellmark Knutsson, riksdagsledamot (S) och Lotta Engzell-Larsson, ekonomijournalist och ledarskribent Dagens Industri.

»Universiteten fyller en viktig roll i den kompetensförsörjning som är nödvändig både för etablerade och nya företags förmåga att hantera omstörtande innovationer, men resultaten visar också att universiteten sällan själva kan betraktas som källor till banbrytande innovationer, även om viktiga undantag finns. Så kallat akademiskt entreprenörskap verkar ge begränsade resultat i jämförelse med den innovationspotential som finns hos entreprenörer i näringslivet.«

Forskning om patenträtt och entreprenörer

Ett patent ger uppfinnaren ensamrätt till den patenterade produkten. Patenträtten ger därmed ökat incitament till innovationer i samhället, vilket förstärker tillväxten. Om domstolsprocesser inte möjliggör en effektiv prövning av patenttvister försvagas det skydd som patent innebär.

Jämfört med andra länder tar det i Sverige längre tid innan patenttvister blir lösta, patenthavaren vinner mer sällan och den förlorande parten får betala höga rättegångskostnader. Det visar en studie av Bengt Domeij, Anna Horn och Per-Olof Bjuggren, publicerad i *Nordisk Immateriellt Rättsskydd* 2015. De hade genomfört en kartläggning av patenttvister, ogiltighets- och intrångsmål i Sverige, inledda under åren 2000 till 2008, där de replikerade en europeisk studie på svenska förhållanden och jämförde dem med patentmål i andra europeiska länder.

Kartläggningen visade att få utländska företag valde att föra en patentprocess i Sverige. Över 70 procent av alla parter i svenska patenttvister var inhemska företag. Jämfört med övriga europeiska länder i studien var dominansen av inhemska företag i Sverige slående. De övriga jurisdiktionerna hade omkring 40 procent eller något högre nivå av inhemska parter i sina patentprocesser.

Tidsåtgången mellan inlämning av stämningsansökan och slutlig dom var även längst i Sverige jämfört med de andra europeiska jurisdiktionerna. Det tog omkring tre år att nå slutlig dom i Sverige, i Tyskland tog det ungefär ett år. Däremot tog en patenttvist omkring två år i England, Frankrike och Nederländerna.

Den här forskningen medverkade till att Patent- och marknadsdomstolen inrättades 2016.

Statligt stöd – och bidragsentreprenörer?

I boken *Tillväxt genom stöd* (2015) analyserade Ratios medarbetare docent Patrik Tingvall tillsammans med Enrico Deiaci, avdelningschef Tillväxtanalys, flera svenska och internationella utvärderingar. Resultaten pekade på att det fanns få statistiskt säkerställda positiva effekter av offentligt företagsstöd.

Tingvall är en av de Ratio-forskare som i flera olika studier har forskat om företagsstöd. I en artikel i *Journal of Industry, Competition & Trade*, skriven tillsammans med Ratio-namnen Anders Kärnä (då Gustafsson) och Daniel Halvarsson, noteras att företag kan utvecklas till bidragsentreprenörer. Eftersom det finns flera myndigheter som delar ut stöd, och med liten samordning myndigheterna emellan runt vilka företag som får stöd, kan vissa företag sätta i system att tillskansa sig ett stort antal stöd. Det är oklart vad detta får för effekter på samhället i stort, men det vore problematiskt ifall stöden som ska leda till mera innovationer i stället leder till att vissa företag specialiserar sig på att söka medel.

Ser man till den regionala varianten av innovationsstöd, som Tingvall studerade tillsammans med Josefin Videnord, då forskningsassistent på Ratio och sedermera doktorand vid Uppsala universitet, var erfarenheterna blandade. Det visade att de hade viss positiv effekt i storstäder, men att den genomsnittliga effekten blev icke-existerande eftersom effekten av stöden var negativ i glesbygd.

När Anders Kärnä fick liknande resultat i artikeln »The »sugar rush' from innovation subsidies – A robust political economy perspective« kallade han det för sockerkickar. De offentliga stöden från Vinnova,

»Statliga subventioner till företagen är som narkotika – det ger vällust för stunden, men förstör kroppen på sikt.«

Tillväxtverket och Energimyndigheten ger kortsiktiga effekter – men inga på lång sikt. Den artikeln skrev Anders, tillsammans med Andreas Stephan, Alice Hallman och Nils Karlson.

I boken *Bureaucrats or Markets in Innovation Policy?* (2019) sammanfattade Christian Sandström, Nils Karlson och Karl Wennberg några av de viktigaste resultaten från Ratios stora forskningsprogram »Financing of Innovations«.

Ett viktigt resultat var att bristen på finansiellt kapital inte är det största problemet för (nya) innovativa företag. De viktigaste källorna till »kompetent« kapital, det vill säga kapital som stimulerar skapandet och tillväxten av nya innovativa företag, kom från grundarnas egna besparingar, affärsänglar eller riskkapital. Därför ger lägre beskattning av företagande och personliga inkomster mer »kompetent kapital« än olika typer av subventioner.

En slutsats är därför att politiska försök att lösa påstådda marknadsmisslyckanden i stället lätt skapar olika typer av politiska misslyckanden, såsom snedvridande incitament och illojal konkurrens. Marknader snarare än byråkrater är således avgörande för en innovationspolitik för tillväxt.

Ratio granskade olika former av företagsstöd som fördelades av Vinnova. Denna statliga myndighet var finansär av detta forskningsprojekt, men eftersom Ratios granskning visade att företagsstöden var mycket ineffektiva, ville Vinnova att forskningsresultaten inte skulle publiceras. Detta kunde givetvis inte accepteras av Ratios ledning. Grundläggande för en seriös forskningsorganisation är att alla resultat som uppfyller kraven på vetenskaplig kvalitet ska publiceras.

En följd av Ratios granskning blev att de statliga anslagen till Vinnova för företagsstöd reducerades.

Jan Stenbecks champagneflaska. Till millennieskiftet lät Stenbeck bygga detta torn som inför 12-slaget skulle öppnas likt korken på en champagneflaska. Visionen var att det skulle synas vida omkring. När klockan slog sprutade den nära 30 meter upp i luften och föll sedan ihop med ett plask. Nu står den och rostar.

Teknik slår politik

Teknologiska genombrott innebär ofta att etablerade företag och affärsmodeller slås ut, och ett tidsfönster öppnas för nya aktörer. Dessutom kan sådana genombrott skapa ett tryck på nya politiska regelverk. Ångmaskinen och nya verkstadsmaskiner bidrog exempelvis till att det strängt reglerade skråväsendet avskaffades i Sverige 1846. I vår tid är digitaliseringen en viktig drivkraft bakom omvandlingen inom många branscher.

I boken *Teknik slår politik* (2013) beskriver Jan Jörnmark två personer som i stor utsträckning har bidragit till moderniseringen av Sverige: Jan Stenbeck och Olof Stenhammar. Genom sitt dubbla entreprenörskap – ekonomiskt och policymässigt – bidrog dessa entreprenörer, tillsammans med mängder av andra företagare, till en modernisering av Sverige.

Stenbeck var det sena 1900-talets mest dynamiska entreprenör i Sverige. Han bröt nya vägar, framför allt inom telefoni och medier. Stenbeck mötte inledningsvis stort motstånd från etablerade aktörer, inom telefonin av bland annat Ericsson och Televerket. Stenbeck byggde upp en företagsgrupp med mycket stort utrymme för entreprenörer där många idéer fick prövas – och där långt ifrån alla blev kommersiella framgångar. Han blev också en viktig inspiratör för

andra då det gällde att få upp ögonen för de nya affärsmöjligheter som öppnades. Stenbeck har beskrivit sin syn på entreprenörskap i följande kedja:

1. Först har vi en person med en idé.
2. Pengar slår idén. Den som har pengar har möjlighet att göra affärer på idén.
3. Politik slår pengarna. Politiker kan genom lagstiftning hindra vissa affärsidéer.
4. Men – överraskning! – teknologi slår politiken. Genom ny teknik kan gamla politiska regelverk förlora sin verkan.

År 1984 grundade Stenhammar Optionsmäklarna (OM). Den 12 juni 1985 öppnade optionshandeln på OM. Det var Sveriges första marknadsplats för aktieoptioner. OM var också världens första privatägda och vinstdrivande börsverksamhet. Handeln var elektronisk, något traditionellt börsgolv fanns inte. Företaget fick redan från starten en mycket god lönsamhet. Olof Stenhammar stötte inledningsvis på hårt motstånd från stora delar av det finansiella etablissemangen, bland annat från myndigheter, storbanker och Stockholmsbörsen.

Både Jan Stenbecks och Olof Stenhammars insatser kom att bidra till nya lagar som var mer öppna för konkurrens och teknisk förnyelse.

Teknikskiften och politisk förändring

År 2015 startade Ratio forskningsprojektet »Teknikskiften och politisk förändring – teknik och reglering i samspel«. Syftet var att förstå interaktionen mellan ny teknik och politiska förändringar som en experimentell sökprocess. Fil dr Mirko Ernkvist och docent Christian Sandström ledde programmet som drevs i samarbete med Handelshögskolan i Stockholm och Alto-universitetet i Helsingfors.

Utvecklingen av en ny teknik kan liknas vid början av en upptäckares process där olika lösningar konkurrerar. Även utformning och tillämpning av reglering av branscher i förändring anses ske genom en liknande upptäckarprocess, med en hög grad av osäkerhet som följd. Teknikskiftens påverkan på utformningen av ny lagstiftning och re-

gelverk var dock ett nästan helt outforskat område. Tre huvudsakliga projekt ingick i programmet:

1. *Teknik och reglering i samspel.* Hur påverkar teknologisk innovation regleringarna av en bransch? Det var huvudfrågan i projektet »The Co-evolution of Technology and Regulation« som pågick 2015–2017 med finansiering från Marianne och Marcus Wallenbergs stiftelse.
2. *Monopolister som förändringsagenter.* I projektet fokuserade forskarna på samspelet mellan ny teknik och politiska reformer, genom att jämföra teknisk och institutionell förändring i Sverige och Finland för telekom- och finansmarknaderna. Fokus låg på hur monopolister agerade då ny teknik tvingade fram förändring på reglerade marknader. Projektet finansierades av Peter Wallenbergs stiftelse.
3. *Avreglering som en upptäckarprocess.* I en jämförande studie arbetade forskargruppen med ett unikt arkivmaterial med primärdata kring berörda företag samt reglerande organ och intresseorganisationer. Arkivmaterialet kombineras med intervjuer med nyckelpersoner. Konkursverket finansierade den kompletterande studien.

Ratios Mirko Ernkvist och Christian Sandström genomförde, tillsammans med Erik Lakomaa vid Handelshögskolan i Stockholm, en studie av avregleringarna av telekom- och finansmarknaderna i Sverige under 1980- och 1990-talet. De visade att introduktionen av digital teknik i både telekom- och finansmarknadsfallet ledde till att såväl företag som myndigheter och regelverk behövde genomgå om-

fattande förändringar. Såväl Televerket som Stockholmsbörsen kom efter ett tag att acceptera regelverk som bröt deras monopolställning.

Tidigare forskning på området visade att monopolister ofta försöker undvika konkurrens och att de kan påverka lagstiftarna till att bibehålla monopol. Etablerade aktörer har sällan incitament att influera en given institutionell ordning eftersom de redan har anpassat sin verksamhet till den. Nya aktörer kan däremot ibland medvetet försöka influera spelreglerna.

I de fall då de nya företagen inte initialt växer på bekostnad av de etablerade bolagen finns det få incitament att försöka blockera förändringar. I kombination med tekniska kompetenser som anpassats för den gamla tekniken, leder detta till att ett fönster kan skapas, i vilket nya bolag kan få fotfäste. Genom att agera snabbt skaffar de sig ett övertag och börjar växa. De nya aktörerna får ett sådant momentum beträffande såväl teknisk som institutionell förändring att etablerade företag hamnar på efterkälken.

Digital disruption

Å 2016 gav Ratio ut skriften *Digital Disruption – Konsekvenser för företagande, individer och samhälle* av Nils Karlson och Christian Sandström. Skriften lanserades under Ratios årliga julmingel med besök av Ratios medlemmar och personer från akademi, politik, fack och näringsliv. Den handlade om digitalisering, om dess konsekvenser och möjligheter. Varför har den digitala tekniken en sådan förmåga att både skapa nya värden och kullkasta etablerade strukturer? Vad innebär detta för svenskt företagande, för individer och samhälle? Vilka krav ställer digitalisering på svenska institutioner, lagar, regler och skatter?

I skriften behandlades ett praktexempel på den kreativa förstörelse som ofta är effekten av teknisk utveckling, nämligen när Kodak gick i konkurs 2012. Hur var det möjligt att misslyckas så kapitalt trots att man i nästan 40 år vetat var utvecklingen var på väg? Problemet var Kodaks stora organisation som sysselsatte 140 000 människor som mest. Den gick inte att ändra.

Digitaliseringen innebär både möjligheter och hot. Trots dess omstörtande, och sannolikt till viss del oundvikliga konsekvenser, saknas inte möjligheter att påverka utvecklingen. Att bejaka framväxten av en mer dynamisk och inkluderande marknadsekonomi, där entreprenörskap, innovationer, kompetens och flexibilitet kan ge Sverige ökad utvecklingskraft och nya jobb i växande företag, är avgörande för att digitaliseringen ska vara en möjlighet, snarare än ett hot.

Modern statskonst

Många välfärdsstater kämpar med strukturella problem, underskott och hög arbetslöshet. Politiken är ofta oförmögen att ge förutsättningar för skapandet av nya företag, arbetstillfällen och resurser. Mot bakgrund av de många exemplen på politikmisslyckaden startade 2013 Ratio forskningsprojektet »Modern statskonst«, finansierat av Ratios medlemmar. Den centrala frågeställningen var hur välfärds-höjande, liberala reformer trots allt kan genomföras.

»Hade jag vetat vilka besvär och vilket arbete vi skulle behöva gå igenom för att slutligen lyckas starta marknaden hade jag nog funderat både en och två gånger. För mycket kunskap om förutsättningarna hade kunnat döda hela detta entreprenörsinitiativ innan det ens startat. Man ska vara lagom informerad.«

Politisk mångfald saknas i akademien – det visar Stern i den Ratio-artikel med högst journal-rankning

Lotta Stern är den Ratio-forskare som har fått en artikel i den, i Ratio-sammanhang, högst rankade vetenskapliga journalen.

Mångfald, och i synnerhet mångfald av perspektiv, har stort värde för att öka kreativitet och problemlösning. Det har psykologin sedan länge bevisat – men inom just den vetenskapliga psykologin saknas ofta en viktig mångfaldsaspekt, nämligen den politiska mångfalden. Det visar »Political diversity will improve social psychological science« som Stern skrivit tillsammans med Joe Duarte, Jarret T Crawford, Jonathan Haidt, Lee Jussim och Philip E Tetlock.

Artikeln är publicerad i den högrankade vetenskapliga journalen *Behavioral and Brain Sciences* (2015). Journalens så kallade impact factor är 17,333. Impact factor, eller påverkansfaktor, är det genomsnittliga antalet citeringar per artikel som görs av journalen. Det är vanligt att en journal som accepterar få artiklar ofta får högt anseende och därför blir läst och citerad av många forskare, vilket i sin tur leder till hög påverkansfaktor.

Studien som Stern med flera har skrivit finner bland annat att den akademiska psykologin under de senaste 50 åren har förlorat en stor del av den politiska mångfald som tidigare fanns, vilket kan innebära att forskningsfältet missar viktiga frågeställningar och leder till felslut.

I boken *Statecraft and Liberal Reform in Advanced Democracies* (2018) undersökte Nils Karlson exempel på framgångsrika reformprocesser i Sverige och Australien. Under mer än två decennier lyckades båda länderna genomföra ett stort antal välfärdshöjande reformer. Dessa bidrog till mer dynamiska ekonomier, mer flexibla samhällen och en ökad legitimitet för ländernas politiska system.

Baserat på dessa fallstudier och en syntes av tidigare forskning om institutionell förändring utvecklade Karlson en reformteori kallad modern statskonst, med reformcykeln, olika reformsstrategier och polycentriskt, erfarenhetsbaserat lärande som beståndsdelar.

När boken *Statecraft and Liberal Reform in Advanced Democracies* lanserades medverkade Anders Borg, Lennart Nordfors, Lotta Gröning och Stefan Stern med kommentarer. På bild även Peter Kadhammar.

Policyentreprenörer som introducerar och utvecklar nya idéer har en nyckelroll. Långsiktigt är det idéer som bestämmer samhällsutvecklingen, det vill säga verklighetsuppfattningar och värderingar som bidrar till att lösa samhällets ekonomiska och sociala problem.

Reformmyckeln startar med förändrade ekonomiska och sociala villkor, som skapar efterfrågan på nya idéer utvecklade och artikulera av olika policyentreprenörer, vilka med stöd av olika intressen och maktresurser påverkar politiken och policyutvecklingen, vilket i sin tur förändrar de ekonomiska och sociala villkoren.

För att överkomma de stora reformhindren behöver policyentreprenörerna använda sig av olika reformstrategier. I boken utvecklas tre typer av strategier: Popperianska, Kuhnianska och Machiavelliska. De första baseras på fakta, forskning och rationell argumentation. De andra på berättelser, nya problemformuleringar, agendakontroll och perspektivskiften. De tredje på strategisk agerande, splittring, indexering, bortförklaringar och maktspel. Alla är viktiga, men de kuhnianska är kanske viktigast.

Även erfarenhetsbaserat lärande och offentlig debatt är centralt. Viktigast är här aktörer i det som kan kallas samhällets centrala zon, en sorts utvidgad elit med politiker, kulturpersonligheter, opinionsbildare, forskare, företagare och byråkrater. Det är dessa som långsiktigt sätter tonen för samhällsdebatt och reformpolitik.

Kompetens för tillväxt

Brist på kompetens liksom problem med matchning har länge varit några av Sveriges största tillväxthinder. Problemen känns igen i flera branscher och oavsett konjunkturläge. Det är nästan alltid svårt för företag att hitta personal med rätt kompetens – samtidigt som många har svårt att hitta jobb.

Hur kan det se ut så? Det var en av frågorna som låg bakom forskningsprogrammet »Kompetens för tillväxt« (2012–2017) som utöver forskare samlade och engagerade parter, myndigheter, företagare och politiker genom konferenser, regionala dialoger och referensgrupper.

»Ursprunget till programmet var ett möte med Pär Boman, då verkställande direktör och koncernchef för Svenska Handelsbanken, där han förklarade att bristen på relevant kompetens var det viktigaste tillväxthindret för banken och näringslivet i stort, ett område där forskning och insikt bland beslutsfattare i stort sett saknades. Denna insikt bekräftades därefter av en rad företrädare för andra branscher i det privata näringslivet«, säger Nils Karlson som var programansvarig.

Närmare 50 studier genomfördes inom ramen för det tvärvetenskapliga programmet som finansierades av 21 arbetsgivarorganisationer, Vinnova, Tillväxtverket och KK-stiftelsen. Även Europeiska socialfonden i Sverige (ESF) bidrog till ett delprojekt.

»En av programmet viktigaste framgångsfaktorer var Ann-Kari Edenius förmåga att involvera intressenter från hela samhället – näringsliv, myndigheter, politik, parter och akademi – i en interaktiv process med möten, seminarier och konferenser där inte bara nya forskningsresultat kommunicerades, utan även nya problemställningar formulerades«, säger Nils.

Det är sannolikt en förklaring till varför resultat från forskningsprogrammet plockats upp och tagits vidare, även politiskt. Ett exempel finns i lagrådsremissen »Stärkt koppling mellan skola och arbetsliv« (2017) som hänvisar till en Ratio-studien »Praon i grundskolan – ett outnyttjat redskap«. Här efter stärktes åter prao-inslagen i grundskolan.

Programmet engagerade en rad olika forskare, varav några och deras studier presenteras nedan. Efter en sammanställning av alla studier hade gjorts var ett huvudresultat att kompetensbristen och matchningsproblemen har goda förutsättningar att lösas om utbildningars kvalitet, effektivitet och relevans stärks; arbetsgivares medverkan och delaktighet i utbildningars utformning och genomförande ökar; arbetsmarknaden fungerar väsentligt bättre; och uppdatering av kompetens och fortsatt lärande stimuleras. Det räcker inte att lösa en av dessa utmaningar. Samtliga bitar i detta pussel måste fogas samman, sammanfattade man programmets resultat i skriften *Kompetenspusslet* av Nils Karlson, Johanna Grönbäck och Patrick Joyce.

Nils Karlson, var programansvarig. Anette Andersson, Kristine Persson (sedermera Wiklund) respektive Johanna Grönbäck fungerade som projektledare under olika tidpunkter.

Matchningen är problemet

Kompetenskraven inom stora delar av arbetslivet har höjts, bland annat som följd av ny teknik, globalisering och förändrade arbetsorganisationer. Samtidigt tycks utbildningsväsendets förmåga att utveckla den kompetens som leder till arbete ha minskat. Detta är ett stort problem för individen och för samhället, men också företagen.

Det var inramningen till den förstudie som föregick »Kompetens för tillväxt«. Förstudien sammanfattades i rapporten »Företagens kompetensförsörjning och ungas etablering på arbetsmarknaden«, skriven av Henrik Malm Lindberg 2012. Här riktade han in sig på utbildningen och bland resultaten märks att systemets bristande incitament, information och felriktade regel- och styrsystem leder till felallokeringar och svag koppling mellan utbildning och arbetsmarknad.

Rapporten väckte stor uppmärksamhet. Medialt lyftes den i såväl Financial Times som God morgon världen i SR P1. När den presenterades under ett seminarium i Almedalsveckan lockade den rekordpublik.

Förstudien fick även en uppföljning i ett regeringsuppdrag. Nils Karlson och forskningsassistenten Ola Skånberg fick nämligen skriva en underlagsrapport åt Framtidskommissionen 2012. I denna gjorde

de en forskningsgenomgång och drog slutsatsen att matchningen har försämrats, där en förklaring är heterogenitet mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft.

Väljer unga fel till gymnasiet?

Väljer unga fel? Det var en fråga som Alexandru Panican, docent i socialt arbete vid Lunds universitet, ställde i en rapport som han skrev på Ratio 2015. I en intervjustudie undersökte Panican grundskoleelevers attityder och förhållningssätt gällande yrkes- respektive högskoleförberedande program, med syfte att ringa in vad som avgör deras utbildningsval månaderna innan gymnasievalet.

Panican fann att kopplingen mellan vald utbildning och arbetskraftsefterfrågan inte intresserar eleverna. Inte heller utbildningens relevans för den egna etableringen på arbetsmarknaden var intressant. Kopplingen mellan skola och arbetsliv är frågor som, enligt respondenterna, inte hade diskuterats i skolan. Elevernas val styrs i hög grad av att utbildningen uppfattas som rolig. En annan viktig dimension var den förmodade framtida inkomsten. Ett annat resultat var att även elever som är praktiskt inriktade har en nedvärderande syn på yrkesutbildningar.

Alexandru Panican

Saknar den högre utbildningen relevans?

Agneta Bladh, tidigare statssekreterare (S), högskolerektor och generaldirektör för Högskoleverket analyserade i studien »Saknar den högre utbildningen relevans?« (2013) hur styr- och resurstilldelningssystemen för universitet, högskolor och yrkeshögskolan påverkar utbildningarnas relevans, kvalitet och effektivitet. En jämförelse av sysselsättningen efter studier på högskolan respektive yrkeshögskolan ger signaler om att utfallet är relativt gott.

Författaren föreslog i rapporten bland annat en reformering av resursfördelningssystemet för högre utbildning, men också reformer för Yrkeshögskolan och Universitetskanslersämbetets utvärderingar. Arbetsgivarna uppmanades engagerades sig väsentligt mer i utformningen av utbildningarnas innehåll.

*Storstädernas arbetsmarknad har bättre
matchningsmöjligheter – oavsett utbildning*

Ratios Martin Korpi, ekon dr, har i artikeln »Internal migration and human capital theory – To what extent is it selective?« (2015), tillsammans med professor William Clark, studerat löneutveckling i Sverige. De visar att de som flyttar till de tre storstadsregionerna – Stockholm, Göteborg och Malmö – har den bästa löneutvecklingen. Jämfört med andra studier som tyder på att det främst är högutbildade individer som tjänar på att flytta till storstäder visar denna studie att den positiva löneutvecklingen gäller för alla som flyttar till storstäderna oavsett utbildning. Universitetsutbildade får en signifikant högre lön redan första året, men studien tyder på att den långsiktiga löneutvecklingen i storstäderna är bättre även för dem med lägre utbildning.

Den bättre löneutvecklingen i storstäderna är ett starkt stöd för att städernas diversifierade arbetsmarknad kan erbjuda bättre matchningsmöjligheter för alla inflyttare oavsett utbildningsnivå. Det betyder att storstäderna har en viktig roll för att stärka matchningen på arbetsmarknaden.

Artikeln är publicerad i *Economic Letters*.

YH-utbildades effekter på företagen

Det finns omfattande skillnader i produktivitet mellan dem som har en utbildning från Yrkehögskolan (YH) och de kollegor som har en annan utbildningsbakgrund.

Det visar rapporten »YH-utbildades effekter på företagen« (2016) skriven av docent Henrik Malm Lindberg tillsammans med forskningsassistenten Sofia Herrström. De undersökte här hur yrkesutbildningen, särskilt yrkehögskolans utbildningar (YH), bidrar till näringslivets och företagens produktivitet. En väsentlig skillnad mellan yrkehögskolans utbildningar och andra jämförbara (yrkes-) utbildningar är elementet av praktik som finns, alltså »lärande i arbete«. Generellt sett skiljer sig YH från stora delar av den svenska utbildningsmodellen i och med att den är mycket närmare knuten till arbetslivet och har omfattande inslag av arbetsplatsförlagda moment och praktik.

Studiens huvudsakliga slutsats är att YH-utbildningar står sig väl jämfört med högskoleingenjörsutbildningar. Resultaten indikerar att personer som genomgått en tvåårig YH/KY-utbildning är minst lika produktiva som sina högskoleutbildade kollegor, i synnerhet de med två- och treåriga yrkesinriktade högskoleutbildningar.

Martin Korpi och Daniel Halvarsson

Man lär så länge man har elever

Vad händer på det enskilda företaget som år efter år tar emot elever i arbetsplatsförlagt lärande? Ekonomerna har studerat produktivitetstvinster medan pedagogerna haft fokus på yrkeselevens lärande. Däremot har man sällan intresserat sig för interna effekter på det enskilda företaget som ett resultat av att långvarigt ha tagit emot yrkeselever. Men detta studerade pedagogikprofessor Robert Höghielm i rapporten »Man lär så länge man har elever« (2014).

Studien visar tydliga effekter på företagen av att under längre tid ta emot yrkeselever. Det har effekt på alla anställda, trots det arbetsplatsförlagda lärandet kännetecknas av låg pedagogisk medvetenhet. Att socialisera in yrkeseleverna i den företagskultur som råder på företaget är ytterst betydelsefullt.

Robert Höghielm gick bort den 13 maj, 2021.

Efter nedläggning – vad händer med de anställda?

Professor Kristina Nyström har i sin forskning alltid varit intresserad av entreprenörer och vad de betyder för arbetsmarknaden. Hon är särskilt intresserad av de företag som läggs ned, liksom de som jobbar lite i »skuggan« av entreprenören, som de anställda exempelvis. I artikeln »Entrepreneurship after displacement – The transition and performance of entrepreneurial ventures created after displacement« (*Small Business Economics*, 2016) studerar hon en kombination av detta. I artikeln beskriver Nyström vilka regionala skillnader när det gäller hur många som drabbas av företagsnedläggningar, och kartlägger vad som händer med de anställda vid en företagsnedläggning. Bland resultaten märks att det i regioner där andelen friställningar var hög, är också återanställda en större andel av de friställda.

Ett diversifierat näringsliv påverkade också återanställningsgraden positivt, men det gällde främst i de regioner där återanställningsgraden var lägre, vilket tyder på att åtgärder för att främja ett diversifierat näringsliv är viktigast i regioner där omställningsförmågan är lägre.

På väg mot tusen

ÅR 2017 FYLLDE Ratio 15 år. Institutet hade då 28 anställda forskare, fyra doktorander och tio anställda i andra funktioner.

Mycket hade hänt inom svensk forskning sedan Ratio startade. Då var det mycket ovanligt med forskning som handlade om entreprenörskap med ett dahménst eller schumpeterianskt perspektiv. Mycket tack vare Ratio hade denna typ av forskning börjat bedrivas på allt fler håll.

Ratio hade tidigt börjat forska om frågor kring arbetsmarknad och lönebildning, och här kunde institutet bygga upp en kritisk massa av forskare. Ratio blev ett viktigt kunskapsnav inom detta område som successivt blev allt viktigare för Ratio.

Under 2017 startades ett stort sammanhållet forskningsprogram om den svenska arbetsmarknaden utifrån ett företagsperspektiv, »Arbetsmarknadsprogrammet«. En viktig utgångspunkt var att flera omvärldsförändringar var på väg att förändra arbetsmarknaden och därmed förutsättningarna för den svenska arbetsmarknadsmodellen. Programmets mål var att bidra med ny kunskap om hur ökad flexibilitet, stärkt kompetensförsörjning och utvecklingskraft kan åstadkommas på svensk arbetsmarknad.

Arbetsmarknadens styrkor, svagheter och utmaningar

»Det handlar om institutionella villkor. Hur kan vi rusta arbetsmarknaden så att den fungerar även efter en strukturuomvandling?«, kommenterade Lotta Stern som i samband med Arbetsmarknadsprogrammets start 2017 rekryterades som vice vd för Ratio och

ansvarig för programmet. Hon hade även tidigare varit knuten till forskningsinstitutet.

Programmet är organiserat i fem delprojekt: framtidens arbetsliv, svenska modellens utmaningar, arbetsmarknadsregleringar, kompetensförsörjning och matchning samt skatters, bostäders och infrastrukturens påverkan på arbetsmarknadens flexibilitet.

Startskottet för forskningsprogrammet och dess första skrift, »Framtidens arbetsmarknad och den svenska modellens utmaningar« ägde rum under ett välbesökt julmingel. I skriften, skriven av Nils Karlson och Lotta Stern, görs en problemöversikt. Författarna identifierar särskilt sju utmaningar som den svenska modellen står inför, nämligen:

- Förändrat värdeskapande och branschglidning.
- Försvagad attraktivitet och fallande medlemstal.
- Konflikters kostnader och konsekvenser.
- Centralisering, kostnadskontroll och utvecklingskraft.
- Kompetensbrist inom alla sektorer.
- Ett nytt osynligt kontrakt.
- Ökad politisk inblandning – nationellt och från EU-rätten.

Programmet har finansierats av Svenskt Näringsliv samt 18 bransch- och arbetsgivarorganisationer. Vissa delprojekt har vidare haft finansiering av IFAU, ESO, Kamprad Stiftelsen och Handelsbankens forskningsstiftelser.

Totalt har ungefär 50 vetenskapliga artiklar, working papers, böcker och bokkapitel skrivits inom ramen för programmet, samt drygt 20 rapporter på svenska.

Inspiration för integration

Vad kan göras för att förbättra nyanländas möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden? Det har studerats av flera Ratio-forskare.

I rapporten »Inspiration för integration« som Ratio-medarbetaren Patrick Joyce, fil lic, skrev till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, ESO, görs en jämförelse av politiken för

»Näringslivet är beroende av fri, faktabaserad och kvalitativ forskning. Inom arbetsmarknadsområde har forskningsproduktionen över tid inte varit tillfredställande. På ett stort antal delområden har forskning knappt bedrivits och på andra delområden har forskningen inte varit tillräcklig. Ratio har i uppdrag att åtgärda detta problem.

Jag läser regelmässigt forskningsresultat från Ratio, om än med viss tidsfördröjning ifrån publikation. Resultaten leder till diskussioner inom verksamheten och inte allt för sällan till åtgärder. Ratios forskning vad gäller konflikträtten har varit av stort värde.«

arbetsmarknadsetablering i Sverige, Norge, Danmark, Nederländerna och Tyskland. Bland annat visar Joyce att några länder i syfte att skynda på etableringen tillåter asylsökande – som ännu ej fått besked om uppehållstillstånd – att delta i integrationsprogram. I syfte att bättre anpassa integrationsprogram efter den enskilda deltagarens behov har vissa länder infört flexibla tidslängder på programmen.

Under lunchseminariet »Forskningsperspektiv på integration och migration« i november 2017 presenterades ett antal olika studier på området. Professor Karl Wennberg, ekon dr Karolina Stadin, forskningsassistent Emilie Videnord och docent Magnus Lodefalk presenterade bland annat resultat om entreprenörskap som integrationsmedel, överutbildning bland utlandsfödda samt hur invandring och handel hör ihop. Bland studierna som lyftes finns »International Trade and Labor Market Integration of Immigrants«, ett working paper som Magnus Lodefalk skrivit tillsammans med Fredrik Sjöholm och Aili Tang. Policyimplikationer diskuterades sedan av Anders Kessling, statssekreterare (S) med ansvar för frågor om utrikesföddas etablering i samhället och Annika Carlsson, integrationspolitisk talesperson och riksdagsledamot (C).

Löneglidning

Löneglidningen har varit oväntat låg i Sverige och i det närmaste obefintlig under senare år. Vad beror detta på? Det har Eva Uddén Sonnegård, ekon dr, studerat i rapporten »Lönebildning och den låga löneglidningen« (2020).

Löneglidning mäts som löneökningar utöver avtalade löneökningar. När löneökningarna 2015–2018 rensas med avseende på ålder visar beräkningarna för näringslivet att arbetarna har fått negativ, och tjänstemännen positiv, genuin löneglidning om ålderssammansättningen i personalstyrkan är densamma som året innan (minus 0,3 respektive plus 1 procent 2018).

Löneglidningen har inte längre samma innebörd i dag som under 1960- till 1990-talen. I den meningen har Industriavtalet och märkesättning påverkat såväl storlek som innehåll av löneglidningen.

Studien om gig-arbete har rönt mycket uppmärksamhet. Linda Weidenstedt har bland annat presenterat sina resultat i SVT:s program Rapport och Ekonomibyrån.

Gig-ekonomin – enligt giggarna själva

Bakom gig-arbetares beslut att jobba och fortsätta jobba inom gig-ekonomin ligger flera olika drivkrafter, däribland att många högutbildade migranter ser det som en övergångslösning. Det visar rapporten »Varför gigga som matkurir? – Förutsättningar och förväntningar bakom okvalificerat gig-arbete« skriven av Linda Weidenstedt, sociolog, Andrea Geissinger, företagsekonom, och Monia Lougui, nationalekonom. Ratio-forskarna har intervjuat personer som arbetar med att köra ut restaurangmat. Resultaten visar att gig-ekonomin fyller flera viktiga funktioner för dem som jobbar som matkurirer inom gig-ekonomin.

Flertalet av matkurirerna i studien är högutbildade migranter som har svårt att hitta kvalificerat arbete på den svenska arbetsmarknaden. De berättar om svårigheten att hitta ett jobb som matchar deras kompetenser som exempelvis lärare eller inom IT. Gig-ekonomin fungerar som ett komplement till övriga arbetsmarknaden som har höga trösklar in, särskilt för dem som är relativt nya i Sverige.

Många vill jobba och använder därför gig-jobbet som en slags buffert tills andra jobb­möjligheter dyker upp, som för att säkra en inkomst, för att lära känna staden och för att motionera. Andra berättar i stället att giggandet kompletterar andra (deltids-)jobb, vidare studier, eller det parallella uppbyggandet av en egen verksamhet.

Rapporten fick stort genomslag och blev snabbt en del i debatten, inte minst genom Weidenstedts medverkan i SVT:s program Ekonomi­byrån och Rapport.

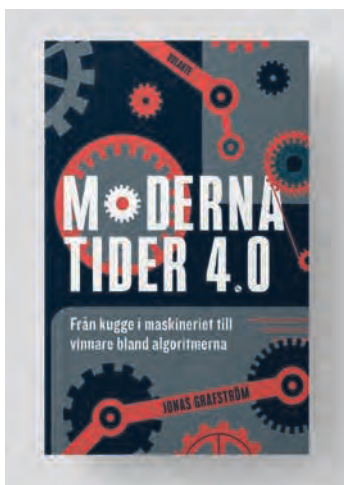
»Vad som är speciellt roligt är att både kritiker och förespråkare av gig-jobben har hittat värdefulla insikter i rapporten. Detta tyder på att vi lyckats presentera resultaten på ett nyanserat och balanserat sätt – något som vi hade som uttalat mål för studien«, säger Linda Weidenstedt och fortsätter:

»Vår studie blev på så vis en breddning av debatten eftersom den bidrog med nyanserade fakta till en polariserad diskussion. Debatten förs inte framåt genom att hävda att gig-ekonomin är enbart dålig eller enbart bra. Vi behöver se att den är både och, och vi behöver kunna hålla dessa två tankar i huvudet samtidigt. Bara så kan vi gå vidare och skapa en plats åt gig-ekonomin i den svenska modellen, där vi korrigerar och främjar de rätta och de verkligen väsentliga aspekterna.«

Vinnare bland algoritmer

Jobb har alltid försvunnit, men förändringarna brukade ske långsamt. Den moderna tidens snabbare skiften påverkar inte bara några enstaka yrkesgrupper utan hela samhällen.

Vad blir egentligen konsekvenserna när robotar städar bättre och när artificiell intelligens tänker snabbare än vi? Det är en av frågeställningarna i Moderna tider 4.0 skriven av Jonas Grafström. Den lanserades tillsammans med Volante förlag under ett digitalt samtal med deltagande av Sara Övrebj, Google, Patrik Kronqvist, bitr politisk redaktör Expressen, och Lina Stenberg, ledarskribent Arbetet.

Frågan om digitalisering och arbetsmarknad har engagerat en rad olika Ratio-forskare. Hur påverkar och omformar framstegen inom artificiell intelligens (AI) tjänstemanna- och serviceyrken? Det är den övergripande frågeställningen för AI-Econ Lab, ett tvärvetenskapligt och globalt forskningslag som leds av bland andra Magnus Lodefalk, forskare vid Ratio och Örebro universitet. Till detta projekt är även Ratios Erik Engberg knuten som doktorand i nationalekonomi.

Våren 2020 gavs Jonas Grafströms populärvetenskapliga bok *Moderna tider 4.0 Från kugge i maskineriet till vinnare bland algoritmerna* ut på Volante förlag. Genom att applicera lärdomar från andra tider som upplevdes apokalyptiska tar sig Grafström an frågor om arbetsmarknadens utveckling i dag. Med det visar han både att vi har varit här förut – och att vi aldrig har sett något liknande.

Fil dr Sebastian Krakowski, i dag verksam vid Institutet för framtidsstudier, gjorde efter sin disputation en ettårig post doc vid Ratio. Han studerar samspelet mellan artificiell intelligens (AI) och mänskliga. Tillsammans med Sebastian Raich skrev han artikeln »Artificial Intelligence and Management: The Automation-Augmentation Paradox« i *Academy of Management Review* (2021). Krakowski kommenterar sina resultat:

»Det är inte givet att data och AI leder till bättre beslut, utan det kan i vissa fall till och med vara bättre att förlita sig på sig egen erfarenhet än att använda den senaste tekniken på fel sätt. Samtidigt medför AI omfattande förändringar i beslutsfattande som inte går att bortse från. Människans roll i beslutsfattande förändras och utvecklas ständigt i och med AI, och detta medför nya krav på kunskap och lärande för att hänga med i utvecklingen.«

Den svenska modellens framtid

Den svenska arbetsmarknadsmodellen har många meriter väl värda att bevara och utveckla, men den har också problem och står inför flera utmaningar. Globalisering, digitalisering, åldrande befolkning, fallande medlemssiffror och allt större aktivitet från EU:s sida är några av de fenomen som spelar in.

Boken *Den svenska modellens framtid* (Dialogos förlag) sammanfattar Arbetsmarknadsprogrammets forskning 2017–2021, andra rele-

vanta studier och sätter dessa i ett framåtblickande sammanhang. Författarna Lotta Stern, Nils Karlson, och Eva Uddén Sonnegård, drar slutsatsen att partsmodellen har stora fördelar, men också problem. Vissa problem kommer inifrån modellen själv, där det främsta exemplet är de vikande medlemstalen, vilka riskerar att urholka modellens legitimitet, medan andra kommer utifrån och där ett exempel är EU:s ökade krav på överstatliga regleringar.

En föränderlig värld med tilltagande globalisering och digitalisering, och en förändrad demografi, gör också att modellen ständigt sätts på prov och ständigt behöver utvecklas. Den avgörande frågan är om modellen klar-

rar detta. De tre författarna är övertygade om att så är fallet. Om självregleringen med decentraliserad och lokal anpassning bevaras, kan modellen utvecklas genom konkurrens, lärande, innovation och imitation. Tillsammans kan det bidra till en självförstärkande process, en process där de olika delarna kompletterar och stödjer varandra.

Boken lanserades under en konferens den 25 november, 2021. Medverkade gjorde bland andra Irene Wennemo, Medlingsinstitutet, Roger Mörtvik, statssekreterare (S), Susanna Gideonsson, LO, och Thomas Erséus, Almega, Lise-Lotte Argulander, expert arbetsrätt och arbetsmiljö på Företagarna, Martin Linder, förbundsordförande Unionen, och Jonas Hagelqvist, vd IKEM.

Internationell handel och...

I en rad olika studier och projekt har olika aspekter av handel studerats.

Fotboll och handel? Det studerade doktor Andreas Hatzigeorgiou, i dag vd på Stockholms handelskammare, i artikeln »Can Sports Promote Exports? The Role of Soccer Matches in International Trade« i *Global Economy Journal* (2016). Han fann att länder som möts i fotbollsmatcher ökar sin bilaterala handel. Resultaten kan exempelvis bero på ökad synlighet för länder på utländska marknader, och möjligheter att knyta affärsrelationer i samband med stora evenemang.

Kina har länge kombinerat snabb ekonomisk tillväxt med en hårt reglerad finanssektor, vilket lika länge lett till en debatt bland ekonomer. Två forskare som har deltagit i den är Bengt Söderlund och

Patrik Gustavsson Tingvall med artikeln »Capital Freedom, Financial Development and Provincial Economic Growth in China« i tidskriften *World Economy* (2016). Deras resultat tyder på att fri rörlighet för kapital är sammankopplat med både högre inkomster och tillväxt. I synnerhet verkar reformer för mer marknadsanpassade finansiella institutioner och starkare juridiska och statliga institutioner ha en särskilt stark påverkan på tillväxten i de fattigare kinesiska provinserna.

Docent Magnus Lodefalk forskar gärna om handel och tjänstefiering. Ett sådant exempel är artikeln »Servicification of Firms and Trade Policy Implications« i tidskriften *World Trade Review* (2019). Här finner han att den traditionella åtskillnaden mellan import- och exportintressen, liksom mellan tjänster och tillverkning, är allt mindre relevant vid utformandet av handelspolitiken. Med hjälp av mikrodata undersöker Lodefalk hur tjänstefieringen påverkar handelspolitikens utformning. Han visar att importerade, inhemska och exporterade tjänster alla fyller viktiga och samspelande funktioner för företags konkurrenskraft och för forandet av internationella värdekedjor.

Vingarnas trygghet på arbetsmarknaden

Den svenska partsmodellens framgång har i hög grad berott på att den skapat konsensus kring målet att kombinera omvandling med trygghet. Spelreglernas syfte har varit att främja dynamik med välstånd för både företag och anställda. Men ett strikt anställningsskydd, likt det svenska, har negativa effekter på sysselsättning, produktivitet och sjukskrivningar. Det förklaras av att turordningsreglerna gör det svårt för många företag att behålla kritisk kompetens vid uppsägningar, av att anställda som passat bättre i andra företag blir kvar, och av att företagen blir försiktiga med att anställa när kostnaden för uppsägningar är hög. Det visade ekon dr Eva Uddén Sonnegård i rapporten »Är anställningsskydd ett hinder för hög produktivitet?« (2017).

Flera av Ratios studier och seminarier har i stället pekat på behovet av trygghet i förändring.

Ett problem med lagen om anställningsskydd (las) har varit dess låga legitimitet hos företag. Det beror inte på att arbetsgivare ifrågasätter trygga anställningar, tvärtom verkar företagsledare relativt eniga om att ett bra anställningsskydd behövs. Legitimitetsbristen handlar i stället om hur lagstiftningen fungerar vid behov av uppsägningar. Det visade intervjustudien »Anställningsskyddets avsedda och oavsedda konsekvenser« av sociologerna Lotta Stern, Linda Weidenstedt och statsvetaren Georgios Sideras (2018). Företagsledare på mellanstora företag upplever att det är svårt att säga upp personer som av olika skäl inte fungerar i verksamheten. I stället görs omorganisationer eller så fingeras arbetsbrist.

Men frågan om anställningstrygghet är bredare än las. Den omfattar omställning, livslångt lärande, matchning, rörlighet och dynamik. Dess bredd märks även i hur Ratios forskare genom åren har studerat ämnet. En framtida utmaning för arbetsmarknaden består i att fortsätta med reformer som underlättar matchningen, skrev statsvetarna Nils Karlson och Ola Skånberg 2012 i sin underlagsrapport till Framtidskommissionen, och pekade på ett behov av att underlätta flexibiliteten, förbättra incitamenten och minska inträdeshindren liksom utveckla utbildningssystemet.

Från forskningsprogrammet »Kompetens för tillväxt« och dess drygt 50 studier på temat kompetensförsörjning, drogs bland annat slutsatsen att en stor potential för att åtgärda dagens kompetensbrist finns bland de redan anställda och deras möjligheter till kontinuerlig uppdatering av kompetens och fortsatt lärande.

I *En dynamisk arbetsmarknad* (Dialogos förlag, 2019) diskuterar 15 Ratio-forskare några av de omvärldsförändringar, skatter, lagar och regler som påverkar förutsättningarna för arbetsmarknaden. Återigen påminner studierna om hur samhällelig utvecklingskraft behöver präglas av regler som främjar dynamik och tillåter flexibilitet.

Flera av dessa studier var referensmaterial i den statliga utredning som handlade om en moderniserad arbetsrätt år 2020.

Recept för svensk sjukvård

Ett antal projekt som studerar sjukvårdssystemet har bedrivits av forskare på Ratio. En nyckelperson i det arbetet har varit Mattias Lundbäck. Han disputerade år 2000 vid Lunds universitet med av-

handlingen »Asymmetric information and the production of health« som behandlar styrning och reglering av sjukvårdsproducenter, samt läkemedelsprissättning. Han har vid ett antal tillfällen varit knuten som forskare till Ratio och då nästan alltid bidragit i projekt som handlar om sjukvård.

År 2012 startades forskningsprojektet »Ideella organisationer i välfärden« med finansiering av Tillväxtanalys. Den ideella sektorn uppfattas ofta som ett alternativ till den offentliga eller den privata. Men en internationell utblick visar att idéburna verksamheter ofta är mycket mer än bara ett alternativ – i många länder

är sektorn den dominerande leverantören av välfärdstjänster. Även om Sverige har en livaktig ideell sektor – med föreningar, stiftelser och religiösa organisationer – har de idéburna organisationerna klart mindre betydelse inom vård och omsorg.

Forskningsprojektet mynnade ut i rapporten »Varför är det så få idéburna organisationer i välfärden?«, i vilken Lundbäck med medförfattare visar att ersättningssystemen var det största hindret för att få fler ideella organisationer i välfärden. Förändringar som underlättar finansiering av projekt inom ideell verksamhet skulle kunna ge fler aktörer inom sektorn. Studien byggde bland annat på en enkät riktad till 31 ideella organisationer.

Mattias Lundbäck presenterade rapporten på Timbro i december 2014 och deltog i en diskussion med rubriken »Hotar ideell sektor den svenska modellen?«.

Hur ett hälso- och sjukvårdssystem styrs och organiseras har betydelse för att viktiga mål ur ett patient- och medborgarperspektiv ska uppnås. Det var en av utgångspunkterna för ett projekt 2014 där Mattias Lundbäck tillsammans med andra forskare och experter

Ratioakademien

Ratioakademien är en fristående sammanslutning av företagsledare. Den startade hösten 2015 och består av företagare och företagsledare från ett brett spektrum av branscher med erfarenheter från stora och små, noterade och onoterade, unga och mogna företag från hela Sverige.

Akademien utgör ett kvalificerat forum där samtal förs om hur företagandets villkor ska kunna utvecklas och förbättras, utifrån ett marknadsekonomiskt tillväxtperspektiv. Akademien står fri från organiserade intressen.

Preses för Ratioakademien är sedan 2021 Biörn Riese, advokat Jurie. Övriga ledamöter är: Rune Andersson, ordförande Mellby Gård AB, Charlotte Bohman, vd C&A Bohman Invest, Annette Brodin Rampe, vd Lifecarex AB, Mariana Burenstam Linder, entreprenör, vd ProactiveMedicine, Peje Emilsson, entreprenör och grundare av Kreab, Demoskop, Kunskapsskolan och Silver Life, Anastasia Georgiadou, koncernchef för Alminia Sverige AB, Fredrika Gullfot, vd Simris Alg, Nils Karlson, professor och grundare Ratio, Dan Olofsson, ägare Danir, Carl Fredrik Sammeli, entreprenör och bl.a. grundare av Prime och Bitprop, Susanne Sidén, vd Creativa Strategy, Fredrik Spendrup, vd Spendrups Bryggerier AB, Leif Östling, företagsledare och tidigare bl.a. vd Scania. Åren 2015–2020 var Björn Wahlroos, professor samt ordförande för Sampo och f.d. ordförande Nordea, preses för Ratioakademien.

Akademien har tidigare gett ut skrifterna *Rättvis ojämlikhet i det öppna samhället* (2020), *Frihet, trygghet, välstånd – Ett nytt samhällskontrakt* (2018), *Marknadsdriven kvalitet i välfärden* (2017) och *Svenska modellen 4.0* (2016).

genomförde en systematisk kartläggning av strukturreformer inom sjukvården i ett antal europeiska länder. Myndigheten för Vårdanalys var utgivare och finansär av rapporten.

Rapporten »Strukturreformer i hälso- och sjukvårdssystem – Erfarenheter från Danmark, Norge, England och Nederländerna« (2014) redovisar motiven bakom och effekterna av ett antal reformer i dessa länder som syftat till att bemöta bristande geografisk jämlikhet,

långa väntetider, svårigheter att koncentrera specialistvård och behov av kostnadseffektivitet. Man kunde bland annat peka på att tillfälliga omständigheter tycks ha möjliggjort reforminitiativen.

I projektet »Framtidens sjukvård och omsorg« (2020–2022) undersöks hur ökad effektivitet, kvalitet och tillgänglighet samt stärkt innovationsförmåga kan uppnås inom vården och omsorgen. Genom olika rapporter görs internationella jämförelser med hjälp av flera index som mäter sjukvårdssystemets kvalitet och servicenivå och ett antal fallstudier av vård- och omsorgssystemen i ett antal relevanta länder.

Av särskilt intresse är om och hur breddad finansiering, ändrade organisationsformer och ett större inslag av privata lösningar, såväl ideella som vinstdrivande, kan bidra till framtidens sjukvård och omsorg. Projektets resultat redovisas i ett antal rapporter, däribland dessa:

- »Myten om centralisering – Om sjukvården som ett polycentriskt system« (Karlson & Lundbäck 2021).
- »Primärvårdsfokus och vårdförsäkringar – Lärdomar från Australien« (Collin, Lundbäck & Karlson 2021).
- »Nederländernas sjukvårdssystem – Försäkringar, experimentlust och privata utförare« (Lundbäck 2021).
- »Schweiz sjukvårdssystem« (Lundbäck 2021)
- »Sjukvårdsreformen – Reformen som forade svensk sjukvård« (Lahtinen, Lundbäck & Karlson 2021).

Caterina Alacevich forskar om hur normer kan påverka hushållsavfall.

Bland resultaten märks att incitamenten för hög tillgänglighet och god service är starkare i icke-centraliserade system med större inslag av autonomi, valfrihet och konkurrens. Mer polycentriska vård- och omsorgssystem klarar sig lika bra och i vissa fall bättre än mer centraliserade och helt skattefinansierade system när det gäller vårdens och omsorgens kvalitet och tillgänglighet. Med »polycentrisk« avses en mängd olika beslutsenheter och nivåer, var och en med betydande autonomi.

Projektet »Framtidens sjukvård och omsorg« finansieras av Ratioakademien.

Klimat och miljö

Klimat- och miljöfrågorna är många och berör alltifrån personliga normer till internationella överenskommelser. Det märks också i Ratios forskning och de olika forskarnas angreppssätt och fokus. Sedan 2017 studerar flera av Ratios forskare ämnet.

Förutsättningar för storskaligt infångande av koldioxid

Olika former av koldioxidinfångning kommer att krävas för att det ska finnas en rimlig chans att uppnå det tvågraders-mål som sattes upp i Parisavtalet 2015. Det handlar om teknik som möjliggör att koldioxid fångas in både vid utsläppskällan och direkt ur atmosfären och därefter lagras i fast eller flytande form.

Trots att målet – att stora mängder koldioxid måste fångas upp och lagras – är fastslaget i Parisavtalet, har kostnadsbilden till stor del varit okänd. För att komma åt detta har Ratio-forskarna Jonas Grafström, Martin Korpi och forskningsassistenterna Marcus Lindeberg Goñi och Niclas Hvalgren studerat aktuellt kostnadsläge och beräknat framtida kostnader, baserat på olika utvecklingsscenarier.

Studien »Förutsättningar för storskaligt infångande av koldioxid«, som är ett working paper, fick medialt genomslag och uppmärksammades av bland annat Expressen, Svenska Dagbladet och uppemot 30 lokaltidningar.

Marcus Lindeberg Goñi arbetade som sommarassistent på Ratio och gick sedan vidare till en tjänst som politiskt sakkunnig hos europaparlamentariker Jytte Guteland (S). Niclas Hvalgren var praktikant på Ratio och arbetar i dag på McKinsey & Company.

Mer för mindre?

Mellan 1990 och 2018 ökade Sveriges befolkning med drygt 1,6 miljoner och ekonomin nästan fördubblades. Samtidigt minskade koldioxidutsläppen med 27 procent och BNP per koldioxidenhets gick ned med 60 procent.

I boken *Mer för mindre? – Tillväxt och hållbarhet i Sverige* (2020) visar Jonas Grafström, fil dr, och Christian Sandström, docent, att Sveriges ekonomi har växt samtidigt som utsläppen minskat. Exempelvis minskade utsläppen av växthusgaser från inrikes transporter med 15 procent från 19,3 miljoner ton år 1990 till 16,5 miljoner 2018. Utsläppen från personbilar minskade under samma period med 21

procent, trots att antalet bilar ökade med 1,2 miljoner. Förklaringen är teknikutveckling och fler miljöbilar.

Boken, som lanserades med ett digitalt seminarium i december 2020, bygger på öppen statistik från bland annat Naturvårdsverket och SCB.

Teknologi, marknad och politik driver utvecklingen framåt. På många sätt är Sverige ett föregångsland när det kommer till en hållbar tillväxt. Men det finns fortfarande områden där Sverige måste bli bättre, långt ifrån alla siffror pekar åt rätt håll och globalt rör vi oss längre bort från klimatmålet.

Jonas Grafström, vice vd Ratio sedan 2021

Som miljöekonom har Jonas Grafström bidragit till att stärka Ratios gröna profil. Och börjat på Ratio, det har han gjort vid flera tillfällen.

År 2010 kom nationalekonomen Grafström till Ratio för att arbeta som forskningsassistent under ett år; 2014 tilldelades han som doktorand vid Luleå tekniska universitet Ratios stipendium för forskarstudier i USA; och efter sin disputation 2017 började han arbeta heltid som forskare på Ratio.

Grafströms avhandling »Technological Change in the Renewable energy Sector – Essays on Knowledge Spillovers and Convergence« handlar om teknikspridning inom den europeiska miljöenergisektorn. Grafströms forskning tar sin utgångspunkt i teknikutveckling och hur den påverkar dels arbetsmarknaden, dels miljön och klimatet. Han studerar bland annat förutsättningarna för storskaligt infångande av koldioxid (CCS-teknik), men även hur digitalisering och teknikkraften påverkar arbetsmarknaden.

Grafström är aktiv i debatten och syns ofta i frågor gällande teknik och klimat. 2018 utsågs han till en av Sveriges hållbarhetstalanger av tidningen *Aktuell Hållbarhet*.

Andrew McAfee, forskare vid MIT och författare till »More from Less«, har sagt följande om boken:

With this excellent book, Grafström and Sandström show us that the phenomenon of getting more from less is a widespread one. We can't become complacent, but their work highlights that we should be optimistic, because we now know how to improve both the human condition and the state of Nature at the same time.

Ulrika Lindstrand, ordförande Sveriges Ingenjörer, kommenterade boken på följande vis:

Boken beskriver på ett lättillgängligt sätt hur politiska styrmedel och ny teknik har minskat miljöbelastningen på flera sätt. Författarna inger en befriande optimism samtidigt som enorma utmaningar kvarstår, inte minst hur teknik tillsammans med andra insatser kan hantera klimatfrågan.

Normer och nudging emot sopor?

Kan så kallad nudging vara en metod för att minska avfallen i villaområden? Nudging kan översättas som »en knuff i rätt riktning« och är inom ekonomisk teori ett policyverktyg där man underlättar för individer att ta gynnsamma beslut utan att deras valfrihet begränsas.

Under 2019 ledde professor Magnus Söderberg, tillsammans med doktor Petyo Bonev och doktor Caterina Alacevich ett projekt om miljöekonomi. Med hjälp av data från Partille kommun studerade de om sociala normer kan reducera mängden hushållsavfall. De undersöker hur avfallsmängderna påverkar hushåll som regelbundet får information om hur mycket avfall som de själva slänger jämfört andra. Resultaten visar att de hushåll som deltog slängde upp till 10 procent mindre avfall.

Forskningsprojektet genomfördes i samarbete mellan Ratio, Göteborgs Universitet, Partille kommun och Varbergs kommun, och finansierades av forskningsrådet Formas.

Därför dröjer den cirkulära ekonomin

Även små hinder kan sätta käppar i hjulet för den cirkulära ekonomin. Det är en av de huvudsakliga slutsatserna i den vetenskapliga artikeln »Breaking circular economy barriers«, publicerad i *Journal of Cleaner Production* (2021).

Gamla lagar och tillvägagångssätt som var nödvändiga i den linjära ekonomin, underutvecklad teknologi, avsaknad av marknader på grund av rådande institutioner samt kulturella hinder identifieras som fyra möjliga orsaker till att den cirkulära ekonomin dröjer. Det

På väg mot tusen

är hinder som både tillsammans och var för sig kan försena förverkligandet av den cirkulära ekonomin.

* * *

På sätt och vis återknyter Ratios nya forskningsområde om klimat och miljö till hur forskningsinstitutet startade för 20 år sedan. Då slog Nils Karlson fast att Ratio skulle verka inom »den dahméniska traditionen« vad gäller entreprenörskap. Och det var ju just Erik Dahmén som 1968 inledde den svenska diskussionen inom miljöekonomi med boken *Sätt pris på miljön*.

Petyo Bonev använde uppgifter från Partille kommun för att undersöka vad som kan förklara minskad mängd hushållssopor.

... Och vidare!

Tusen publikationer och snart 20 år

ÅR 2021 FIRADE RATIO att forskningsinstitutet hade fått sin tusende publikation publicerad. Publikationen var professor Kristina Nyströms »Recruitment of scarce competences to rural regions – Policy perspectives« i journalen *Review of regional research*. Milstolpen firades den 21 oktober med ett mindre och således pandemivänligt mingel i Ratios lokaler på Sveavägen 59.

Institutet hade vid det här tillfället 32 medarbetare och flera associerade forskare och doktorander. År 2021 fick institutets forskare 30 artiklar publicerade i vetenskapliga peer-review-journaler, varav många med hög rankning. Parallellt med detta har Ratio lagt fokus på att stärka sin digitala kommunikation vilket bidragit till fortsatt genomslag.

... och vidare! Samtal om framtida forskning

Åren 2002–2022 var Ratios första och i denna jubileumsbok har några av de första tusen publikationerna synts, liksom några av de medarbetare som har format verksamheten och forskningen så här långt. Men nu, då? Vilken är den framtida forskningen? Det satte sig några av Ratios nuvarande forskare och medarbetare ned för att diskutera över en kaffe.

Nya jobb och ny polarisering?

»Hälften av alla jobb skulle ju försvinna. Det var det flera, även akademiker, som hävdade skulle ske i princip nu. Det vore väldigt

intressant att följa upp ordentligt«, säger nationalekonomen Jonas Grafström som snabbt svar på frågan om vilka frågor han och de andra Ratio-forskarna skulle vilja forska mer på framöver. Sociologen Lotta Stern nickar och fyller i:

»Och vad ser vi för nya jobb och yrken!« Hon fortsätter:

»Det här är en rolig sociologisk tradition, nämligen att diskutera up-skilling och de-skilling. Den går tillbaka åtminstone till 70-talet då man pratade mycket om att de enkla jobben skulle bli fler eftersom man föreställde sig att arbetsgivare skulle vara intresserade att göra de anställda så utbytbara som möjligt. Empiriskt har ju det visat sig vara helt fel, men det påminner mycket om dagens framtidsdystra diskussion.«

Erik Liss är doktorand i nationalekonomi vid Ratio och Linköpings universitet. Han breddar ämnet och lyfter in aspekter kring levnadsstandard och produktivitetsutveckling som borde beaktas:

Jonas
Grafström

»Vad betyder det om produktivitetsutvecklingen i huvudsak sker i servicesektorn? Vi bor ju inte särskilt mycket större nu än tidigare. Det beror delvis på bostadsbristen, men det betyder att en ökad produktivitetsutveckling i nya fält och höjd levnadsstandard väcker nya intressanta frågor om vad det innebär. Hur många fler bilar och diskmaskiner kan man behöva?«

»Men det beror ju på var man bor«, invänder Grafström, »i Stockholm blir det väl inte så mycket bättre, men i Luleå kan jag nästan köpa 200 kvadratmeter villa med helikopterplatta för samma pris som en trea i huvudstaden«.

»Den utvecklingen är intressant! Hur den trånga bostadsmarknaden i Stockholm på lång sikt kommer förändra människors preferenser. Någonstans måste det ju finnas en smärtgräns. Hur mycket pengar vill man lägga på sitt boende och när blir Stockholm så dyrt att det helt enkelt inte blir attraktivt att bo i huvudstaden?« frågar sig Stern.

... Och vidare!

Gränslandet mellan bostad och arbete engagerar. Det konstateras att det rekryteringsmässigt redan är ett problem, både nationellt och internationellt. Man rekryterar till storstäderna, men där är det svårt att hitta rimliga boenden och ännu svårare att hitta hus, och i andra delar av landet är situationen den omvända. Men kanske är den situationen inte unik för Sverige, det kanske är mer av en storstadsproblematik, påpekar Lotta Stern och säger att vi kanske är för fokuserade på storstäderna.

Social rörlighet och utjämnade förutsättningar

Erik Liss studerar social rörlighet i sin avhandling och berättar att han skulle vilja ta det ämnet vidare även därefter:

»Många fokuserar på skolans roll i att jämna ut förutsättningar mellan individer, men jag funderar även på andra institutioners betydelse för social rörlighet. En dröm vore att göra liknande vad Acemoglu gjorde med institutioner och ekonomisk utveckling fast med social rörlighet. Formella institutioner såsom lagar, och informella institutioner såsom normer skiljer ju sig radikalt mellan länder och bör ha enormt inflytande på huruvida det är enklare att göra klassresor i till exempel Sverige.«

Dessutom har sådana institutionen ett inslag av spårbundenhet vilket innebär att skillnader i social rörlighet oftast kan förklaras av långa historiska processer. Det finns ett paper av Melissa Bell, berättar Liss, som har jämfört två områden i Sydamerika där båda var slavsamhällen, men där det ena saknade tydliga äganderätter och det andra var ett mer klassiskt feodalsamhälle, men med tydligare äganderätter. Bells resultat visade att det än i dag påverkar områdena i frågor om infrastruktur, skolsystem och så vidare:

»Utfallsvariablerna i det här exemplet berör ju mer ekonomisk utveckling generellt, men det vore intressant att se hur det också den påverkar den sociala rörligheten specifikt«, säger Liss.

Det finns mer nutida exempel med exempelvis Qatar där visum för migrantarbetare är kopplade till en viss arbetsgivare. Bristen på möjligheter att söka andra jobb gör att det är svårt att förbättra sin position, vilket tillsammans med mer formella privilegier gör att dessa samhällen har låg social rörlighet.

Morgondagens kompetensbehov och kulturella preferenser

Erik Engberg är även han doktorand i nationalekonomi, men vid Örebro universitet och Ratio. Han är kopplad till ett projekt om artificiell intelligens och arbetsmarknaden, vilket även märks när han resonerar om vilka frågor han skulle vilja gräva djupare i:

»Hur kommer utvecklingen på arbetsmarknaden att samspela med humankapitalet och utbildningen, med tanke på teknikutvecklingen?

Vad får människor för möjligheter för att bli framgångsrika på morgondagens arbetsmarknad? Det är viktigt att ha med sig båda delarna, dels hur teknikutveckling förändrar näringsliv och arbetsmarknad, dels hur det samspelar med arbetstagares kompetens.«

Engberg påpekar att teknikutvecklingen kommer att prägla oss som människor:

»Det är dessutom en *exponential age*, utvecklingen sker allt snabbare. AI är en teknik som är viktig i sig, men den accelererar också andra teknikområden. Allt detta kommer prägla samhället och vara något vi förhåller oss till. Tekniken skapar stora möjligheter, men medför också utmaningar; alltifrån biovapen och cybersäkerhet, till mental ohälsa och polarisering.«

»Det tror jag också«, säger Stern, »och hur påverkar tekniksprång som dessa samhällen? Tryckpressen och radion ställde ju också till med en del bekymmer när de kom. Vi lever i en spännande och explosiv tid.«

En annan fråga, som Engberg lyfter, handlar om stjärnorna i en globaliserad värld, det vill säga anställda som är väldigt attraktiva på arbetsmarknaden. De är rörliga och skulle kunna lämna Sverige, om

Erik
Engberg

... Och vidare!

de ser bättre möjligheter utomlands. Men här invänder Karl Hatt, Ratios kontorschef:

»Är inte grejen med de här typerna, som grundarna av Amazon och Apple, att de lyfter sig själva? De blev inte rekryterade för ingen visste att det var de som skulle lyckas, en person som Steve Jobs var väl dessutom svår att ha att göra med.«

»Jo«, säger Stern, »men det handlar inte bara om till vilka ställen folk rekryteras, utan också om till vilka ställen folk söker sig. Om man är en risktagande, kreativ och intelligent person vill man vara i rätt damm och då blir det viktigt att fundera på om det är Stockholm, Silicon Valley eller någon helt annan plats som är den dammen.«

Karl Hatt tror att man underskattar människors personliga preferenser. Även stjärnor vill ju ofta skaffa familj och blir då på sikt mindre globala. Lotta Stern instämmer och påpekar att även Enberg var inne på detta, nämligen hur sega kulturella fenomen är. Det är svårt att förändra oss och det vi fostrats in i.

Institutioners betydelse för arbetsmarknaden och demokratin

»Som Ratio-forskare är det ständigt aktuellt att tänka på institutioners betydelse. Det kommer att vara kritiskt på, säg, tio års sikt. Inte minst blir EU intressant här, unionen är ju aktiv med att initiera nya institutionella ramverk och regelverk som blir landsöverskridande och i viss mån utmanar befintliga svenska institutioner. Institutionell förändring kommer inte ske smärtfritt«, säger Stern och lyfter den svenska modellen som exempel. »Om inte facket lyckas bättre med att modernisera sitt erbjudande, kommer vi fortsätta se fallande medlemssiffror över tid och då är ju frågan vad som händer med våra svenska institutioner på arbetsmarknaden på några års sikt.«

Att få engagerar sig fackligt är också en utmaning i ett system som bygger på engagemang. Erik Engberg nickar och noterar att det finns ett liknande mönster inom det politiska engagemanget:

»Det är färre som är medlemmar i partier, det är långt ifrån samma folkrörelser som förr. Gräsrotterna är inte lika starka längre och det kan ju leda till att partierna försvagas.«

Stern håller med och säger att hon tror att det är en av anledningarna till populismen: »Man försöker väcka någon typ av engagemang.«

»Partierna ligger nog dessvärre före facken i den här utvecklingen«, säger Hatt.

Företagandets villkor för klimatet

Jonas Grafström som forskar om dels arbetsmarknad, dels klimatfrågor påpekar att man inte får glömma bort klimatfrågan:

»Här tror jag att vi har en viktig roll att fortsätta forska om teknikutveckling och vilken roll den har för att lösa klimatproblem.«

Karl Hatt lyfter även frågan om tillståndsgivning som en del av klimat- och miljöfrågorna. »Det här är ju Ratios kärna, företagandets villkor. För företagen är det viktigt med en långsiktigt förutsägbar förvaltningsmiljö.«

»Det saknas överblick i de här frågorna«, konstaterar Erik Liss, »man diskuterar exempelvis Cementa, men hur är det på en större nivå? Det vore intressant att se en teoretisering och public choice-vinkel på det här.«

»Myndighetsutövningen har nog ändrat skepnad här«, säger Stern. Grafström berättar om tjänstemän som vittnat om oklara regleringsbrev så att de i princip sätter sina egna agendor.

Karl Hatt lyfter frågan ytterligare:

»Jag skulle gärna se att vi forskar om myndighetsutövning framöver. Sverige har ju blivit lite mer heterogent och det borde synliggöra en struktur som inte alltid är så bra, beslut fattas i fikapauser och det finns många osynliga vänskapsband som spelar roll. Kanske kommer korporativismen knaka när de kulturella koderna inte knäcks eftersom de inte accepteras eller förstås av alla i lika hög utsträckning som förr?«

Lotta Stern

... Och vidare!

Akademisk frihet under press?

Vilka miljöer vill forskarna ta lärdom och inspireras av? Lotta Stern funderar en stund och säger sedan:

»Jag är ganska skeptisk till hur delar av akademien utvecklas och just nu är universitetsvärlden ingen förebild för mig, åtminstone inte vad gäller självständigt och fritt tänkande. Jag skulle därför säga att för mig är Ratio som akademisk miljö en av de starkaste man kan tänka sig. Jag ser framöver att Ratio kommer att fortsätta stå upp för grundläggande akademiska värderingar som att ha högt i tak och idéernas frihet. Utvecklingen på universiteten där man ständigt är orolig för att någon blir kränkt över något man säger eller skriver är kontraproduktiv mot vetenskap.«

»Det är en intolerans«, säger Erik Engberg.

»Ja, och i en miljö där man måste väga sina ord så noggrant för att de inte ska uppfattas stötande, blir det svårt att prata om sin forskning. Det tror jag inte främjar ett bra klimat. Vi måste få generalisera i exempelvis frågan om vad som är en familj.«

Det våras för tvärvetenskapen

Ratios syfte och roll står sig, konstaterar forskarna. De lyfter särskilt programmet för unga forskare som är, som Erik Engberg uttrycker det, »ett kul inflöde av unga talanger som dessutom skapar ett fantastiskt nätverk«.

Likaså den tvärvetenskapliga miljön och ansatsen står sig, menar de.

»Jag läste någon som skrev att disciplinernas era är förbi, att nu är vi snart inne i en ny tid där det inte längre är fruktbart för samhällsvetarna att pinka revir«, säger Lotta Stern. »Det är ett intressant perspektiv, vi är så inpräntade i att det måste vara indelat i olika discipliner som nationalekonomi, sociologi och så vidare, men lyfter man blicken och ser man på det historiskt är det ju inte alls nödvändigt.«

Stern avslutar:

»Och då är ju Ratio i framkant. Vi bara forskar och gör det på det sätt vi tycker är bäst.«

Källor

Informanter

Tommy Adamsson	Henrik Malm	Jens Spendrup
Niclas Berggren	Lindberg	Charlotta Stern
Andreas Bergh	Jonas Milton	Göra Trogen
Sven-Olov Daunfeldt	Marie Rudberg	Göran Tunhammar
Dan Johansson	Hans Sjögren	Karl Wennberg
Karl Hatt	Christian	Carl-Johan
Nils Karlson	Sandström	Westholm

Tryckta källor

De viktigaste källorna har varit Ratios verksamhetsberättelser 2002–2020 samt de böcker, artiklar, rapporter och andra publikationer och studier som har refererats ovan. Allt material finns tillgängligt på ratio.se.

Övriga tryckta källor har varit:

Karlson, Nils: *City-universitetet – Det fria universitetet 1988–2002*, City University Press 2001.

Trogen, Göran: *Berättelsen om Almega – Organisationen, lönebildningen, arbetsrätten, näringslivspolitikerna*, Vulkan 2020.

Westerberg, Rikard: *Socialists at the Gate – Swedish Business and the Defense of Free Enterprise, 1940–1985*, Stockholm School of Economics 2020.

»Sommaren 2010 ägnade jag ett antal veckor som forskningsassistent i ett projekt hos Ratio åt att empiriskt djupstudera förutsättningarna för förändring av grundläggande politiska uppfattningar inom politiska partier. Mitt bidrag till forskningslitteraturen må ha varit litet, men erfarenheten satte djupt intryck och jag kan inte tänka mig ett bättre sommarjobb för någon med kombinerat intresse av statsvetenskap, juridik och ekonomi.«

Patrick Krassén, skattepolitisk expert på Företagarna, på Ratio forskningsassistent 2010.

»Jag är väldigt tacksam över min tid på Ratio. Jag fick inte bara stor insikt om hur forskningsvärlden fungerar utan också förmånen att lära av väldigt framstående forskare på en rad olika områden. För en nyfiken person är det rena drömmen. När man arbetade på Ratio lärde man sig att läsa en stor mängd rapporter och forskningsartiklar på kort tid för att sedan plocka ut det viktigaste från dem. Det kanske låter tråkigt men det är något jag haft stor nytta av i mitt jobb som politisk handläggare.«

Sofia Lindbom, politisk sakkunnig i energi- och näringsfrågor
Moderaterna, på Ratio forskningsassistent 2017.

Ratio grundades år 2002 som ett fristående tvärvetenskapligt forskningsinstitut med fokus på hur företagandets villkor kan utvecklas och förbättras. Sedan dess har det forskats till tusen och i oktober 2021 publicerades dessutom Ratios publikation nummer 1000.

I den här skriften uppmärksammas några av de tusen publikationerna, dess författare och implikationer, ihop med det faktum att Ratio år 2022 firar 20 år.

RATIO